

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σχολή των Επιστημών της Οικονομίας και της Δημόσιας Διοίκησης

Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εθνική και Ενωσιακή Διοίκηση

Διπλωματική Εργασία με τίτλο:

«Τα όρια και οι συνέπειες του δεδικασμένου στις αποφάσεις του ΔΕΕ»

Κασκαμπά Μαρία

A.M.: 7114M076

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Παπαγιάννης Δονάτος

Αθήνα 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΜΕΡΟΣ 1ο	8
ΟΡΙΑ ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟΥ.....	8
1.1. Έννοια	8
1.1.1. Σχέση Δεδικασμένου και εκτελεστότητας	12
1.1.2. Σχέση δεδικασμένου και δεσμευτικότητας	13
1.2. Η θέση της αρχής του δεδικασμένου στην ενωσιακή έννομη τάξη	14
1.2.1. Η έννοια του δεδικασμένου σε ενωσιακή διάσταση.....	14
1.2.2. Η αρχή της προηγούμενης δεσμευτικής απόφασης	16
1.2.3. Η αρχή ασφάλειας δικαίου	18
1.2.4. Δεδικασμένο εθνικών αποφάσεων και αποφάσεων ΔΕΕ	21
1.3. Περιπτώσεις αμφισβήτησης και αναστολής του δεδικασμένου	25
ΜΕΡΟΣ 2ο	29
ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟΥ	29
2.1. Το δεδικασμένο έναντι κρατών - μελών	29
2.1.1. Το δεδικασμένο των αποφάσεων επί παραβάσεων κρατών – μελών	31
2.1.1.1. Είδη παραβάσεων	32
2.1.1.2. Αναγνωριστικές αποφάσεις	34
2.1.1.3. Συνέπειες αναγνωριστικής απόφασης	35
2.1.1.4. Μορφή μέτρων	37
2.1.1.5. Προθεσμία	42
2.1.1.6. Πρόστιμο ή/και κατ' αποκοπή ποσό	45
2.1.2. Προδικαστική παραπομπή.....	46
2.1.2.1. Το ερμηνευτικό δεδικασμένο.....	48
2.1.2.1.1. Η δεσμευτικότητα της ερμηνευτικής κρίσης	49
2.1.2.1.2. Η ερμηνεία επί κύρους	53
2.1.2.1.3. Η δεσμευτικότητα της ερμηνείας περί κύρους	55
2.2. Το δεδικασμένο έναντι των ενωσιακών οργάνων	59

2.2.1.	Αναγνωριστικές αποφάσεις επί προσφυγών	60
2.2.1.1.	Προσφυγή ακυρώσεως	60
2.2.1.2.	Προσφυγή λόγω παραλείψεως.....	65
2.2.1.3.	Συνέπειες αναγνωριστικών αποφάσεων επί προσφυγών	67
2.2.2.	Καταψηφιστικές αποφάσεις και αναγκαστική εκτέλεση.....	74
2.2.2.1.	Οι καταψηφιστικές αποφάσεις	75
2.2.2.1.1.	Αγωγή αποζημίωσης	75
2.2.2.1.2.	Διαιτησία	78
2.2.2.1.3.	Υπαλληλικές διαφορές	80
2.2.2.2.	Η αναγκαστική εκτέλεση κατά της ένωσης.....	81
2.3.	Το δεδικασμένο έναντι ιδιωτών	87
2.3.1.	Καταψηφιστικές αποφάσεις έναντι ιδιωτών	90
2.3.2.	Αναγκαστική εκτέλεση κατά ιδιωτών	94
2.3.2.1.	Προκαταρκτικό στάδιο.....	96
2.3.2.2.	Κύρια διαδικασία εκτέλεσης.....	96
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....		98
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		102

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Η ευρωπαϊκή ένωση όση κρίση αξιοπιστίας κι αν περνά, εμπεριέχει τη δυναμική της αξιακής της υπόστασης»¹

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε αντίθεση με τους κλασικούς διεθνείς οργανισμούς προβλέπεται ένα δικαστικό όργανο στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγονται τα συμμετέχοντα κράτη-μέλη αλλά και τα ενωσιακά όργανα. Η αυστηρή υπαγωγή όλων των αναφερόμενων διαφορών κατά τη λειτουργία του οργανισμού στην κρίση ενός αμερόληπτου και αντικειμενικού δικαστηρίου ανάγει την Ένωση σε **Ένωση Δικαίου**. Η ίδρυση και λειτουργία του δικαστηρίου αποτέλεσε το βασικό πυλώνα στο οικοδόμημα της Ένωσης και χάραξε την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.²

Η νομολογία του ΔΕΕ είναι πλούσια, θεμελιωμένη και πολλές φορές ρηξικέλευθη μέσω της εκτενούς ερμηνείας, της σφαιρικής κάλυψης και της ουσιαστικής κρίσης επί των ζητημάτων που ανακύπτουν. Η νομολογία αυτή περιβάλλεται με δεδicasμένο κι αυτό επειδή το δεδicasμένο αποτελεί θεσμό στενά συνδεδεμένο με τη δικαιοδοτική λειτουργία αφού σχετίζεται άμεσα με την επιβολή της υποχρεωτικής ισχύος των δικαστικών κρίσεων. Συνιστά τη μετουσίωση της ισχύος του δικαίου από την κανονιστική στην πραγματική της μορφή. Αποβλέπει κυρίως στην αποφυγή της διαιώνισης των δικών αλλά και στην πρόληψη της έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, ενώ ταυτόχρονα διαφυλάσσει την ασφάλεια δικαίου, αποτρέποντας τη δημιουργία αβεβαιότητας στις συναλλαγές.

Συνακόλουθα, η ίδια η δικαστική προστασία συνδέεται επίσης άμεσα με το δεδicasμένο, εφόσον η νομική δεσμευτικότητα της δικαστικής κρίσης προϋποθέτει την έλλειψη της δυνατότητας συνεχούς επανάκρισης των ήδη κριθέντων, δυνατότητα που θα οδηγούσε σε ουσιαστική άρνηση της δικαστικής προστασίας. Έτσι, το δεδicasμένο, αποτελεί δικλείδα διασφάλισης της κοινωνικής ειρήνης, ενώ η κατοχύρωση της δικαστικής προστασίας συνδέεται

¹ Η φράση ανήκει στο Δ. Τσάτσο.

² Παπαγιάννης Δον., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2011, σελ. 200

άρρηκτα και με την αποτελεσματικότητά του, η οποία δεν υφίσταται χωρίς την ύπαρξη δεδικασμένου που συνιστά την ουσιαστική πραγμάτωση του σκοπού της δίκης.

Ο θεσμός του δεδικασμένου διαθέτει ισχυρή θεμελίωση και στο ενωσιακό δίκαιο, το οποίο απαιτεί την ύπαρξη εντός κάθε κράτους μέλους, εθνικού συστήματος δικαστικής προστασίας, βάσει του οποίου οι πολίτες των εθνικών εννόμων τάξεων μπορούν να προστατεύονται από αυθαιρεσίες που προέρχονται από πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων των κρατών μελών που συνιστούν παραβίαση των κανόνων του κοινοτικού δικαίου. Η υποχρέωση αυτή ωστόσο, ενώ ρυθμίζεται από διατάξεις της εθνικής έννομης τάξης, δεν στηρίζεται σε ρητές διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, αλλά θεμελιώνεται σε Γενικές Αρχές του τελευταίου και κυρίως στην αρχή της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτό.

Παράλληλα, σε επίπεδο ευρωπαϊκού δικαίου και συγκεκριμένα στα άρθρα 6 και 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης περί Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών,³ εξασφαλίζεται το περιεχόμενο και η άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, ουσιαστική έκφανση του οποίου αποτελεί το δεδικασμένο. Πέραν τούτων, η αρχή του Κράτους δικαίου, η οποία στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταλλάσσεται στην προαναφερθείσα έννοια της Ένωσης Δικαίου, στηρίζεται στην αρχή της νομιμότητας και στην ύπαρξη αποτελεσματικού συστήματος δικαστικού ελέγχου της τήρησης της νομιμότητας με τον οποίο είναι επιφορτισμένο το Δικαστήριο, που εξασφαλίζει σύμφωνα με το αρ. 19 παρ. 1 ΣΕΕ⁴ την ορθή ερμηνεία και την εφαρμογή των Συνθηκών.

³ Η δυνατότητα προσχώρησης της Ένωσης στην ΕΣΔΑ αποτελεί καινοτόμο διάταξη της Συνθήκης της Λισαβόνας και διατυπώνεται στο άρθρο 6 παρ. 2 ΣΕΕ: «Η Ένωση προσχωρεί στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Η προσχώρηση στην εν λόγω Σύμβαση δεν μεταβάλλει τις αρμοδιότητες της Ένωσης όπως ορίζονται στις Συνθήκες.»

⁴ Άρθρο 19: «1. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει το Δικαστήριο, το Γενικό Δικαστήριο και ειδικευμένα δικαστήρια. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξασφαλίζει την τήρηση του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των Συνθηκών. Τα κράτη μέλη προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης.»

Κατά τον ίδιο τρόπο και η ασφάλεια του δικαίου, έτσι όπως εκφράζεται με τη δεσμευτικότητα που απορρέει από το δεδिकाσμένο, αποτελεί για τη νομολογία του ΔΕΕ σημαντικό παράγοντα εξασφάλισης της νομιμότητας και της Ένωσης δικαίου και κατ' επέκταση βασική προϋπόθεση εύρυθμης λειτουργίας της ενωσιακής αλλά και της εθνικής έννομης τάξης.

Το δεδικασμένο, συνιστά κατ' απόλυτη ομολογία την ουσιαστικότερη και εντονότερη έκφραση της άσκησης της δικαστικής λειτουργίας. Χαρακτηρίζεται μάλιστα ως η ουσιωδέστερη και σημαντικότερη έννομη συνέπεια της δικαστικής απόφασης. Ο θεσμός αυτός έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτενούς μελέτης και ανάλυσης, τόσο στην θεωρία του δικονομικού δικαίου, όσο και στην νομολογία, εξαιτίας των σύνθετων και δυσεπίλυτων ζητημάτων, τα οποία ανακύπτουν κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των νομοθετικών διατάξεων που προβλέπουν τα σχετικά με αυτό.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης συνιστά η ανάλυση της έννοιας του δεδικασμένου. Κύριο άξονά της αποτελούν, η εννοιολογική οριοθέτηση του δεδικασμένου, ο προσδιορισμός των προϋποθέσεων, δυνάμει των οποίων αυτό παράγεται, καθώς και η αποσαφήνιση των ορίων, εντός των οποίων αναπτύσσει ενέργεια.

Περαιτέρω, σημαντικό τμήμα της μελέτης αυτής καταλαμβάνει η νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων αναφορικά με το δεδικασμένο. Ιδιαίτερη αναφορά πραγματοποιείται στον τρόπο λειτουργίας του δεδικασμένου έναντι των βασικών παραγόντων του ενωσιακού οικοδομήματος. Με άλλα λόγια, εξετάζεται με ποιο τρόπο πραγματώνεται, μετουσιώνεται, «πρακτικοποιείται» η ισχύς του δεδικασμένου έναντι των υποκειμένων του ενωσιακού δικαίου. Εξάλλου, η δεσμευτική ενέργεια που αυτό παράγει απαιτεί υποχρέωση συμμόρφωσης προς όσα όρισε το διατακτικό της αντίστοιχης απόφασης. Το δεδικασμένο, ουσιαστικά, αποτελεί το χαρακτηριστικό εκείνο που υπαγορεύει σειρά δράσεων και απευθύνεται, ανάλογα με την εκάστοτε ένδικη διαδικασία, και στα τρία υποκείμενα του ενωσιακού δικαίου. Στο επίκεντρο τίθεται το δεδικασμένο ως αιτία επιβολής συγκεκριμένων υποχρεώσεων στα κράτη- μέλη, στα ενωσιακά όργανα, αλλά και στους ιδιώτες.

Αναφορικά με τη μέθοδο έρευνας, υπογραμμίζεται πως η μελέτη προβαίνει στην εξέταση σε ένα πρώτο βαθμό της θεωρητικής προσέγγισης της έννοιας

του δεδικασμένου ενώ σε ένα δεύτερο στην «πρακτική της εφαρμογή» μέσω της νομολογίας. Ειδικότερα, μέσω του διμερούς διαχωρισμού περιγράφονται αναλυτικά τα όρια και η ερμηνευτική προσέγγιση του δεδικασμένου και στη συνέχεια εξετάζονται οι βασικές ένδικες διαδικασίες που καταλήγουν στην έκδοση απόφασης με ισχύ δεδικασμένου. Σε αυτό το δεύτερο σκέλος της μελέτης, πραγματοποιείται ένας εκ νέου διαχωρισμός αυτή τη φορά σε τρεις ενότητες οι οποίες βρίσκονται σε συνάρτηση προς τον τριμερή διαχωρισμό των υποκειμένων του ενωσιακού δικαίου. Η τριμερής διάκριση του δευτέρου μέρους, δηλαδή, αντιστοιχεί στην «τριάδα» των υποκειμένων του ενωσιακού δικαίου.

Βασικό εργαλείο για τη συναγωγή όσων παρατίθενται αποτελούν αφενός οι θεωρητικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις της βιβλιογραφίας και αφετέρου και κατά κύριο λόγο τα νομολογιακά πορίσματα. Η υποχρέωση συμμόρφωσης προς όσα ορίζει η εξοπλισμένη με ισχύ δεδικασμένου δικαιοδοτική κρίση πηγάζει από άρθρα της Συνθήκης⁵, τα οποία ορίζουν το γενικό πλαίσιο υποχρεώσεων. Οι υποχρεώσεις αυτές εξειδικεύονται, συγκεκριμενοποιούνται μέσω νομολογιακών κρίσεων, οι οποίες ευκρινώς προδιαγράφουν το πώς οφείλει να δράσει το κράτος- μέλος, το ενωσιακό όργανο ή ακόμα και ο ιδιώτης, εφόσον καταλαμβάνονται με την ισχύ του δεδικασμένου μιας απόφασης.

Επομένως, είναι αναγκαίο να γίνει ανάλυση όλων εκείνων των εννοιών με τις οποίες το δεδικασμένο έρχεται σε αλληλοεπίδραση και αλληλεξάρτηση. Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στην εμφανή απουσία συγκεκριμένης διάταξης επί του εξεταζόμενου θέματος στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο. Ελλείψει αυτής, η αναπλήρωση του κενού, γίνεται μέσω μιας ευρύτερης διασταλτικής ερμηνείας των Συνθηκών σε συνδυασμό με μια εξειδικευμένη έρευνα της νομολογίας.

Έτσι, εξετάζονται τα όρια του δεδικασμένου (Μέρος 1^ο) και οι συνέπειες που αυτό φέρει έναντι των κρατών-μελών, έναντι των ενωσιακών οργάνων και έναντι των ιδιωτών, δηλαδή, φυσικών ή νομικών προσώπων. (Μέρος 2^ο).

⁵Βλ. μεταξύ άλλων 260, 266 ΣΛΕΕ, όπως και 280 και 299 ΣΛΕΕ

ΜΕΡΟΣ 1^ο

ΟΡΙΑ ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟΥ

1.1. Έννοια

«Πρέπει να υπομνησθεί η σημασία που έχει η αρχή του δεδικασμένου τόσο στην έννομη τάξη της Ένωσης όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις»

Κεντρικό σημείο αναφοράς, κεντρική έννοια των εσωτερικών δικονομικών δικαίων, η αρχή του δεδικασμένου προέρχεται από το ρωμαϊκό δίκαιο, τις αξιωματικές αρχές της νομικής ασφάλειας και αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό κάθε έννομης τάξης. Η έννοια παρουσιάζει αποκλίσεις εντός των εθνικών εννόμων τάξεων, με αποτέλεσμα η συγκριτική επισκόπηση να αποδίδει το δεδικασμένο ως μια έννοια με ποικίλες εκφάνσεις και διακριτές λειτουργίες⁶, που δύναται να μεταβάλλεται στο χρόνο. Η λατινική έκφραση που αποδίδει την αρχή του δεδικασμένου είναι «*contra rem judicatam non audietur*».

Όπως θα αναλυθεί και παρακάτω, στο ελληνικό δίκαιο, διακρίνεται σε τυπικό και ουσιαστικό⁷. Το τυπικό που προσαρτάται σε αποφάσεις που δεν μπορούν

⁶Για ειδικότερη ανάλυση των εννοιών που εντοπίζονται σε ηπειρωτικά νομικά συστήματα, βλ. Groussot Xavier & MinsennTimo, *Res judicata in the Court of Justice Case-Law: Balancing Legal Certainty with Legality?*, *European Constitutional Law Review*, 3/2007, pg. 387

⁷ Σύμφωνα με μια άλλη άποψη (Κ. Μπέης), η διάκριση αυτή είναι άστοχη καθώς «ο όρος «τυπικό δεδικασμένο» είναι μια άστοχη μεταφορά στα ελληνικά του αντίστοιχου γερμανικού όρου «*formelle Rechtskraft*». Στην ελληνική γλώσσα, το λεγόμενο «τυπικό δεδικασμένο» προσδιορίζεται με τον εύστοχο όρο «τελεσιδικία», που σημαίνει το απρόσβλητο της οριστικής απόφασης με τα τακτικά ένδικα μέσα της έφεσης και της ανακοπής ερημοδικίας. Υστερα από τη διευκρίνιση αυτή γίνεται φανερό ότι είναι περιττό

πλέον να προσβληθούν με τακτικά ένδικα μέσα, δηλαδή με αυτό της έφεσης και της ανακοπής ερημοδικίας και ουσιαστικό δεδικασμένο, συνέπεια του τυπικού δεδικασμένου, που αφορά την αυθεντικότητα της δικαστικής απόφασης και την δεσμευτικότητα που η δικαστική κρίση αποκτά. Η δέσμευση του δεδικασμένου εκδηλώνεται προς τις ακόλουθες τρεις κατευθύνσεις: Πρώτα, η δέσμευση είναι θετική, με την έννοια πως δημιουργείται τεκμήριο σωστής διάγνωσης. Δηλαδή, κι αν ακόμη η απόφαση είναι λαθεμένη, τα πρόσωπα που δεσμεύονται από το δεδικασμένο δεν μπορούν να επικαλεστούν το λάθος της. Πρέπει να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους έτσι σαν να ήταν σωστή. Παράλληλα, το δεδικασμένο εκδηλώνεται και αρνητικά, με την έννοια ότι αποτελεί αρνητική διαδικαστική προϋπόθεση της νέας δίκης και δημιουργείται μόλις εκδοθεί η οριστική απόφαση. Υπάρχει και μια άλλη αρνητική εκδήλωση του δεδικασμένου: ότι ο διάδικος που ηττήθηκε δεσμεύεται και δεν μπορεί πια να προτείνει ενστάσεις εναντίον του δικαιώματος που κρίθηκε, παρά μόνο εφόσον οι ενστάσεις αυτές στηρίζονται είτε σε μεταγενέστερα γεγονότα είτε σε κάποιο αυτοτελές δικαίωμα που δεν είχε επικαλεστεί ο εναγόμενος στην αρχική δίκη. Παραπλήσια είναι και η διάκριση επί της έννοιας του chose jugée στο γαλλικό νομικό σύστημα.

Προσεγγίζοντας σε γενικές γραμμές την έννοια, το δεδικασμένο ταυτίζεται με την οριστική, τελειωτική κρίση του δικαιοδοτικού οργάνου επί της διαφοράς που άγεται ενώπιον του. Το δεδικασμένο είναι η κυριότερη έννομη συνέπεια της δικαστικής απόφασης: είναι η δέσμευση ορισμένου κύκλου προσώπων από τη διάγνωση της έννομης σχέσης που κρίθηκε. Με την έννοια αυτή, το δεδικασμένο μπορεί να δημιουργηθεί μόνο από δικαστικές αποφάσεις.⁸ Άλλες πράξεις, και ιδίως οι διοικητικές πράξεις, ακόμη και αν είναι απρόσβλητες, δε δημιουργούν δεδικασμένο. Εντοπίζεται ως κατάληξη της διαγνωστικής δίκης, κύρια έννομη συνέπεια των αποφάσεων, που περικλείουν οριστικώς τη δικαιοδοτική κρίση. Αντανακλά την «αλήθεια» του δικανικού συλλογισμού και ολοκληρώνει την παροχή της δικαστικής προστασίας. Περαιτέρω, συνεπάγεται την αδυναμία επανεκδίκασης μιας υπόθεσης με την έννοια ότι δεν είναι

να συνοδεύουμε τον όρο «δεδικασμένο» με το κατηγορημα ουσιαστικό.» Βλ. ιστότοπο <http://www.kostasbeys.gr/>

⁸ <http://www.kostasbeys.gr/>

επιτρεπτή η επαναφορά ενώπιον του δικαστή ζητημάτων που έχουν ήδη κριθεί και για τα οποία έχει ήδη αποφανθεί. Κατατείνει λοιπόν στη διαφύλαξη της δικαιοσύνης και την άρση των αιφνιδιασμών του εννόμου βίου των συμμετεχόντων σε μία δίκη. Εξάλλου, εκ φύσεως η απονομή του δικαιοδοτικού έργου - και όχι γνωμοδοτικής ή συμβουλευτικής λειτουργίας - απαιτεί οι εκδιδόμενες αποφάσεις να καταλήγουν εν τοις πράγμασι σε ένα οριστικό αποτέλεσμα, ανεξαρτήτως από το ορθώς ή λανθασμένο αυτών ή από τη δυνατότητα μεταγενέστερης αμφισβήτησης υπό το φως νέων στοιχείων ή γεγονότων.

Το δεδicasμένο, κοινός δικονομικός θεσμός σε όλους τους δικαιοκούς κλάδους, αποτελεί διαδικαστική προϋπόθεση και φυσικό επακόλουθο της δίκης. Αποδίδει δεσμευτικότητα στα κριθέντα με τη δικαστική απόφαση μεταξύ προσώπων ορισμένου κύκλου. Δεδicasμένο λοιπόν είναι η δεσμευτική ενέργεια που απορρέει από τη δικαστική κρίση. Η επίδικη υπόθεση θεωρείται ως τελειωτικά δικασμένη, ως *res judicata*, όταν η διαφορά που αποτελεί αντικείμενο δικαιοδοτικής διάγνωσης επιλυθεί και η απόφαση περιβάλλεται με ισχύ δεδicasμένου.

Κατά την κλασική διάκριση, που προαναφέρθηκε, το δεδicasμένο εμφανίζεται με δύο μορφές, το τυπικό και το ουσιαστικό. Ως τυπικό ή εξωτερικό δεδicasμένο νοείται η τελεσιδικία της απόφασης, η μη δυνατότητα δηλαδή προσβολής της με τακτικά ένδικα μέσα. Το ουσιαστικό δεδicasμένο από την άλλη, έχει την έννοια, ότι το διατελεσιδικίας απόφασης κριθέν ζήτημα αποτελεί αμάχητο τεκμήριο, απρόσβλητη αλήθεια, μη δυνάμενη να αμφισβητηθεί και να καταστεί εκ νέου αντικείμενο έρευνας σε νέα δίκη μεταξύ των ιδίων διαδίκων. Ειδικότερα, το τυπικό δεδicasμένο αναφέρεται σε μια εξωτερική ιδιότητα της δικαστικής απόφασης, την μη δυνατότητα δηλαδή προσβολής της με τα προβλεπόμενα τακτικά ένδικα μέσα. Περαιτέρω, εξ αφορμής του τυπικού δεδicasμένου, του χρονικού δηλαδή σημείου της επέλευσης της τελεσιδικίας της δικαστικής απόφασης, επέρχεται το ουσιαστικό δεδicasμένο, με το οποίο προσδίδεται δεσμευτική ενέργεια στα κριθέντα με αυτήν ζητήματα, έχει δε την έννοια ότι αυτά δεν μπορούν να αποτελέσουν εκ νέου αντικείμενο δικαστικής (ουσιαστικής) διάγνωσης και απόφασης. Το τυπικό δεδicasμένο εξασφαλίζει

την ύπαρξη της απόφασης και το ουσιαστικό δεδικασμένο το περιεχόμενό της⁹. Μεταξύ των μορφών αυτών συνεπώς υφίσταται σχέση εξάρτησης. Για τον λόγο αυτό έχει υποστηριχθεί, ότι είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούνται οι δόκιμοι όροι τελεσιδικία και δεδικασμένο αντίστοιχα¹⁰.

Ως προς τον νομικό χαρακτήρα του δεδικασμένου, έχουν διατυπωθεί, δύο αντίθετες θεωρίες, η ουσιαστική και η δικονομική. Σύμφωνα με την ουσιαστική θεωρία το δεδικασμένο δημιουργεί ή καταλύει έννομες σχέσεις, ενώ σύμφωνα με την δικονομική θεωρία απλώς δεσμεύει την μεταγενέστερη κρίση δικαστηρίων και διοικητικών αρχών. Βέβαια λόγω της υπεροχής των διαπλαστικών ένδικων βοηθημάτων στο διοικητικό δικονομικό δίκαιο η ουσιαστική θεωρία έχει σημαντικά ευρύτερο πεδίο εφαρμογής απ' ότι στο αστικό δικονομικό δίκαιο, όπου κυριαρχούν οι καταψηφιστικές αγωγές. Σε κάθε περίπτωση εντούτοις η δικονομική θεωρία επικρατεί στο δικονομικό δίκαιο, σύμφωνα με την οποία η δεσμευτική δύναμη των αποφάσεων το περιεχόμενο, δηλαδή, του ουσιαστικού δεδικασμένου, τονίζεται από τις οικείες δικονομικές διατάξεις. Τέλος, έχει διατυπωθεί και η μικτή θεωρία, σύμφωνα με την οποία η τελεσίδικη δικαστική απόφαση έχει την έννοια και τα αποτελέσματα τόσο της διάπλασης όσο και της αναγνώρισης του δικαιώματος. Περαιτέρω, το ουσιαστικό δεδικασμένο εκδηλώνεται με δύο όψεις, την αρνητική και την θετική. Σε περίπτωση λοιπόν που μεταγενέστερα γεννάται ή εμφανίζεται ζήτημα, το οποίο κρίθηκε με προηγούμενη τελεσίδικη δικαστική απόφαση (ως κύριο ή προδικαστικό ή προκριματικό), ο δικαστής υποχρεούται να θέσει αυτό ως βάση της κρίσης του, μη δυνάμενος να αποστεί από αυτό, ενώ εξάλλου και η διοίκηση οφείλει να μην εκδώσει πράξη με αντίθετο περιεχόμενο υπό τα αυτά νομικά και πραγματικά δεδομένα (θετική μορφή, εσωδικαστική και εξωδικαστική αντίστοιχα). Υπό την αντίθετη όψη σε περίπτωση που μεταγενεστέρως φέρεται εκ νέου προς κρίση το ίδιο ζήτημα, για το οποίο έχει αποφανθεί με προηγούμενη τελεσίδικη απόφαση το δικαστήριο μεταξύ των ιδίων διαδίκων, απαγορεύεται στο δικαστήριο να δώσει λύση διαφορετική της

⁹Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 655.

¹⁰Ν. Νίκας, Πολιτική Δικονομία II, Σάκκουλα, 2005, αριθ. 3, σ. 654· Χ. Χρυσανθάκης, Το “δεδικασμένο” της ακυρωτικής αποφάσεως του Συμβουλίου της Επικρατείας, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, σελ. 44

ήδη δοθείσης, το αυτό εξάλλου ισχύει και για την διοίκηση (αρνητική μορφή, εσωδικαστική και εξωδικαστική αντίστοιχα).

1.1.1. Σχέση Δεδικασμένου και εκτελεστότητας

Είναι ζωτικής σημασίας να γίνει διάκριση της έννοιας του δεδικασμένου από τις λοιπές έννομες συνέπειες των δικαστικών αποφάσεων. Ειδικότερα, το δεδικασμένο και η εκτελεστότητα αποτελούν κύριες έννομες συνέπειες της δικαστικής απόφασης, με την έννοια ότι αποτελούν τις δύο τελικές φάσεις της μετάβασης προς την πραγματική ισχύ του δικαίου¹¹. Η εκτελεστότητα αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των καταψηφιστικών αποφάσεων, αφού αυτή ως αποσκοπούσα στην υλική μεταλλαγή του εξωτερικού κόσμου¹² παρέχει την δυνατότητα στον δικαιούχο να πραγματοποιήσει το δικαίωμα που διαγνώσθηκε με την μεσολάβηση των αρμοδίων οργάνων.

Το δεδικασμένο αντίθετα συνιστά “νοητή” έννομη συνέπεια της απόφασης, υπό την έννοια. Έτσι μια απόφαση μπορεί να παράγει δεδικασμένο, χωρίς να παρέχει εκτελεστότητα, όπως για παράδειγμα η απορριπτική ή αναγνωριστική απόφαση. Επιπλέον το δεδικασμένο προϋποθέτει τελεσιδικία, ενώ εκτελεστότητα αναπτύσσει και πρωτόδικη απόφαση, η οποία έχει κηρυχθεί προσωρινά εκτελεστή. Η εκτελεστότητα είναι συνέπεια στενότερη και πιο ευμετάβλητη από το δεδικασμένο: στενότερη γιατί προσνέμεται όχι σε κάθε δικαστική απόφαση, αλλά μόνο στις καταψηφιστικές και πιο ευμετάβλητη, γιατί μολονότι απορρέει καταρχήν, όπως και το δεδικασμένο, από τελεσίδικη δικαστική απόφαση, εντούτοις ο χρόνος γενέσεώς της μπορεί είτε να επισπευσθεί υπό την μορφή της προσωρινής εκτελεστότητας, είτε να αναβληθεί δυνάμει επιτυχούς άσκησης αίτησης αναστολής εκτελέσεως.¹³

¹¹Καλαβρός, Δ 36 (2005), σ. 89

¹²Μ. Κυπραίος, Οι αιτιολογίες των αναιρετικών και των ακυρωτικών αποφάσεων και τα όρια του δεδικασμένου, ΔΦΝ 1982,946 επ.(σ. 947)

¹³Κεραμεύς, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, σ. 297

1.1.2. Σχέση δεδικασμένου και δεσμευτικότητας

Για να αναζητηθεί η σχέση του δεδικασμένου με τη αρχή της δεσμευτικότητας των αποφάσεων θα πρέπει αρχικά να διευκρινιστεί η έννοια της δεσμευτικής δύναμης με την οποία περιβάλλεται μια δικαστική απόφαση. Την δύναμη αυτή έχει κάθε δικαστική απόφαση ανεξαρτήτως προϋποθέσεων του δεδικασμένου ως πράξη της δικαστικής εξουσίας. Η δέσμευση έχει ως βασική της συνέπεια την υποχρέωση συμμόρφωσης εκείνου στον οποίο απευθύνεται. Η δεσμευτική ενέργεια της απόφασης συμπίπτει με το δεδικασμένο μόνο σε έννομες τάξεις, όπως η γαλλική, που απονέμουν ισχύ δεδικασμένου ήδη στις οριστικές αποφάσεις και χρησιμοποιούν τους δύο όρους εναλλακτικά.

Τέλος, η ενδοδιαδικαστική δέσμευση (άλλως δόγμα της ιεραρχίας) αφορά στην δεσμευτικότητα των αποφάσεων που εκδίδονται από το ίδιο ή άλλο δικαστήριο στα πλαίσια της ίδιας δίκης και δεν έχει σχέση με το δεδικασμένο. Τέτοια δέσμευση παράγουν οι αποφάσεις που παραπέμπουν την εκδίκαση της υπόθεσης στο αρμόδιο δικαστήριο ή στο αρμόδιο τμήμα δικαστηρίου ή αναπέμπουν στο ιεραρχικά κατώτερο δικαστήριο.¹⁴

¹⁴ Νίκας Νικόλαος, Πολιτική Δικονομία II, Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 755-756

1.2. Η θέση της αρχής του δεδικασμένου στην ενωσιακή έννομη τάξη

1.2.1. Η έννοια του δεδικασμένου σε ενωσιακή διάσταση

Αποδεικνύεται ιδιαιτέρως δυσχερές το ζήτημα μιας ακριβούς οριοθέτησης της νομικής φύσης και έννοιας του δεδικασμένου εντός της ενωσιακής έννομης τάξης, όπως και της αποτύπωσης ενός ορισμού. Σε αντίθεση με τις προβλέψεις των εσωτερικών δικονομικών δικαίων, ο όρος του δεδικασμένου δεν αποτυπώνεται ρητώς πουθενά, ώστε να είναι δυνατός ένας έστω υποτυπώδης προσδιορισμός κατευθυντηρίων γραμμών. Για το λόγο αυτό και παρά τις όποιες θεωρητικές προσεγγίσεις, διακρίσεις και ερμηνείες όπως αυτές που αναφέρθηκαν παραπάνω στην πράξη σε ενωσιακό επίπεδο δεν είναι εύκολη η τοποθέτηση του δεδικασμένου εντός των στενών και αυστηρών πλαισίων των κανόνων και ορισμών. Και αν στα εθνικά δίκαια η εγκαθίδρυση σχετικών κανόνων δικαίου και η νομολογιακή επεξεργασία τους, επιτρέπουν ενδεχομένως μια περισσότερο ευχερή οριοθέτηση της αρχής του δεδικασμένου, στο πεδίο του ενωσιακού δικαίου, όπου παρουσιάζεται πληθώρα ιδιαιτεροτήτων και επιβάλλεται ευθύς εξ αρχής μια αυτόνομη οπτική προσέγγισης, έννοιες, όπως το δεδικασμένο, η δεσμευτική ισχύς και η εκτελεστότητα αποδεικνύονται ως επάλληλοι κύκλοι, οι οποίοι συμπλέκονται με μεγαλύτερη συχνότητα. Έτσι, η προσπάθεια απόδοσης ενός ορισμού του δεδικασμένου των αποφάσεων του ΔΕΕ κρίνεται μάλλον επισφαλής.

Εξάλλου, και το ίδιο το Δικαστήριο δε φαίνεται να διεκδικεί πρωτοτυπία ως προς τη διαμόρφωση ενός αυτόνομου όρου, απομακρυνόμενου από όσα σχετικώς ορίζονται στα εθνικά δικαιοδοτικά συστήματα. Από τη φράση, που χρησιμοποιεί ο ενωσιακός δικαστής και παρατέθηκε στην αρχή φαίνεται πως η αρχή του δεδικασμένου γίνεται σεβαστή και στην ενωσιακή έννομη τάξη. Η τήρηση της αρχής του δεδικασμένου παρουσιάζει τουλάχιστον ως προς το δικαιολογητικό λόγο θεμελιώσεώς του, που συνίσταται στη διασφάλιση τόσο της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων όσο και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, μία αντιστοιχία προς όσα ισχύουν στα εθνικά

νομικά συστήματα¹⁵. Το δεδिकाσμένο λογίζεται ως έννομη συνέπεια των αποφάσεων του ενωσιακού δικαστή πρόκειται για μία ιδιότητα, ένα κύριο χαρακτηριστικό που προσαρτάται σε αυτές και συμπυκνώνει κατ' **ουσία την αυθεντικότητα της οριστικής δικανικής κρίσης**.

Σε ενωσιακό, ωστόσο, επίπεδο ο οριστικός, ο υποχρεωτικός, δηλαδή, χαρακτήρας μιας απόφασης πηγάζει από την απονομή στον ενωσιακό δικαστή της εξουσίας να φέρει εις πέρας μια διαφορά. Έχει γίνει διάκριση¹⁶ σε μία προσπάθεια διερεύνησης και ταξινόμησης των εννοιών του δεδिकाσμένου εντός της Ένωσης, σε ευρεία και στενή έννοια του δεδिकाσμένου. Στη στενή, πιο παραδοσιακή (*stricto sensu*) έννοια κατατάσσεται η ενέργεια του δεδिकाσμένου που αναδίδουν οι ακυρωτικές αποφάσεις, ενώ στην ευρεία έννοια (*lato sensu*) – εκδήλωση της πρωτοτυπίας του ενωσιακού δικαίου- οι προδικαστικές αποφάσεις και οι αποφάσεις διαπιστωτικής παράβασης των κρατών- μελών. Τονίζεται δε κι αυτό ενδιαφέρει περισσότερο εν προκειμένω ανεξάρτητα από την ονομασία που δίδεται σε κάθε μία από τις λειτουργίες του δεδिकाσμένου, αποκλειστικός σκοπός είναι η δικαιολόγηση των δεσμευτικών αποτελεσμάτων που φέρει κάθε απόφαση έναντι όλων, έναντι των κρατών- μελών, των εθνικών δικαιοδοτικών αρχών, των φυσικών και νομικών προσώπων.

Το ερώτημα που τίθεται ακολούθως είναι εάν όλες οι αποφάσεις του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου περιβάλλονται με ισχύ δεδिकाσμένου. Παρά την έλλειψη ρητής αναφοράς στην παραγωγή δεδिकाσμένου των αποφάσεων του ΔΕΕ, το ίδιο το σύστημα και το πνεύμα των Συνθηκών επιβάλλει όπως οι αποφάσεις του ενωσιακού δικαστή, ο οποίος ασκεί το δικαιοδοτικό έργο του βάσει δοτών αρμοδιοτήτων¹⁷ όχι μόνο να περιβάλλονται με δεσμευτική ισχύ, αλλά και να εξοπλίζονται με οριστικότητα. Τη σταθερότητα αυτή των εννόμων σχέσεων μέσω του αποκλεισμού μιας διαρκούς αμφισβήτησης εκφράζει το δεδिकाσμένο, με το οποίο τελικώς περιβάλλονται οι αποφάσεις του ΔΕΕ.

¹⁵Βλ. Nourissat Cyril, L' autorité de la chose jugée des décisions de la CJCE, Procédures n° 8-9, Aout 2007, Etude 20

¹⁶ Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του Nourissat Cyril.

¹⁷Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΣΕΕ, βάσει του οποίου κάθε θεσμικό όργανο δρα εντός των ορίων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες

Αφετηριακό σημείο αποτελεί η παραδοχή πως οι αποφάσεις του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου.

1.2.2. Η αρχή της προηγούμενης δεσμευτικής απόφασης

Διαφορά εντοπίζεται και στην έννοια του δεδικασμένου όπως αυτή εκφράζεται σε ενωσιακό επίπεδο και στη λεγόμενη αρχή της προηγούμενης δέσμευσης. Η νομολογία βασίζεται σε δύο αρχές, στην αρχή του προηγούμενου (*stare decisis*) και στην αρχή του δεδικασμένου (*res judicata*). Η πρώτη αναφέρεται στην αρχή του δεσμευτικού προηγούμενου, ενώ η δεύτερη σημαίνει ότι το ζήτημα έχει κριθεί οριστικώς.

Πρέπει, δηλαδή, να εντοπιστεί εάν και κατά πόσο το ΔΕΕ δεσμεύεται από τις προγενέστερες αποφάσεις του. Αναφερόμαστε, επομένως, σε ένα άλλο είδος, μια άλλη μορφή δεσμευτικότητας, η οποία αναπτύσσεται και λειτουργεί εντός του ιδίου του ενωσιακού δικαιοδοτικού θεσμού. Το ζήτημα αυτό στη θεωρία ανευρίσκεται ως αρχή της δεσμευτικής προηγούμενης απόφασης και για να εξακριβώσουμε εάν εφαρμόζεται στο ενωσιακό δίκαιο είναι αναγκαίο να ερευνήσουμε λίγο βαθύτερα την έννοιά του.

Η αρχή της δέσμευσης από προηγούμενες δικαστικές αποφάσεις γνωστή ως "*stare rationibus decidendi*" (εφαρμογή παλαιών δικαστικών αποφάσεων) ή όπως είναι πιο πλατιά γνωστή "*stare decisis*", είναι ένας γνωστός κανόνας του Αγγλικού Δικαίου που εφαρμόζεται σε μια προσπάθεια καθορισμού του νομικού συστήματος πάνω στο οποίο βασίζεται μια ομοιόμορφη ανάπτυξη των νομικών κανόνων. Ο κανόνας αυτός¹⁸, έχει δεχθεί μια κάποια χαλάρωση τα τελευταία χρόνια και έχει κριθεί ότι το Δικαστήριο μπορεί να παρεκκλίνει από μια προηγούμενη απόφαση αν το κρίνει ορθό.

Κλασικό παράδειγμα είναι η Κύπρος όπου η αρχή της δέσμευσης σε προηγούμενες δικαστικές αποφάσεις έχει εξετασθεί σε μεγάλο αριθμό υποθέσεων. Η αρχή του δεσμευτικού προηγούμενου δημιουργεί πηγή δικαίου αφού σε αυτές προσδιορίζεται το δίκαιο που εφαρμόζεται. Παρέκκλιση από μια

¹⁸ Στην Αγγλία καθιερώθηκε με την απόφαση *London Steel Tramways v. London County Council* (1898) A.C. 375

απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου μπορεί να γίνει αν η προηγούμενη απόφαση είναι έκδηλα λανθασμένη ή αν τα γεγονότα των δυο υποθέσεων διαφοροποιούνται μεταξύ τους και μετά την χαλάρωση που έχει επέλθει, όπως προαναφέρθηκε.

Σε ενωσιακό επίπεδο, τυπικά το ΔΕΕ δεν δεσμεύεται από προηγούμενες αποφάσεις του. Εντός του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος, λοιπόν, δεν ακολουθείται η αρχή του νομολογιακού προηγούμενου ή της δεσμευτικής προηγούμενης δικαστικής απόφασης¹⁹. Η αρχή αυτή αφορά τη δέσμευση ενός δικαστηρίου από προηγούμενη νομολογία του ή εάν είναι ιεραρχικά κατώτερο, από τη νομολογία του ανώτερου δικαστηρίου. Το Δικαστήριο μπορεί να απομακρύνεται πλήρως ή μερικώς από προγενέστερη νομολογία του. Γι' αυτό, εξάλλου, η νομολογία του ΔΕΕ είναι ρηξικέλευθη και πλούσια και κάποιες φορές παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς ορισμένα ζητήματα μεταξύ των αποφάσεών του. Γίνεται δεκτό, όμως, πως αν και κατά κανόνα το ΔΕΕ δεν δεσμεύεται από προηγούμενες αποφάσεις του, τις ακολουθεί και παραπέμπει σε αυτές. Κάποιοι, μάλιστα, συγγραφείς κάνουν λόγο για μία ιδιόμορφη τήρηση της αρχής του νομολογιακού προηγούμενου, η οποία διασφαλίζει την αναγκαία σταθερότητα της νομολογίας και επιτρέπει ταυτόχρονα τη προσαρμογή στις νέες συνθήκες. Η πρακτική καλείται από τον συγγραφέα ως «*πρακτική δεσμευτικής προηγούμενης ερμηνείας*»²⁰. Από μια σύντομη έρευνα της νομολογίας του ΔΕΕ, είναι εμφανές ότι δεν είναι σύνηθες για τον ενωσιακό δικαστή να ανατρέπει πλήρως προηγούμενη πάγια νομολογία του. Όπως είναι λογικό, εμφανίζεται σε ένα πρώτο βαθμό, διστακτικός ως προς το εγχείρημα μεταστροφών της νομολογίας του, ενώ συχνά καταφεύγει σε άλλες δικαστικές τεχνικές για την ανανέωση και εξέλιξη του ενωσιακού δικαίου²¹.

Μία πλήρης μεταστροφή της νομολογίας μπορεί να επιφέρει πλήγματα στην ασφάλεια δικαίου, η οποία είναι αλληλένδετη με το δεδικασμένο, όπως θα

¹⁹Βλ. Χριστιανός Β., Οι μεταστροφές της νομολογίας του ΔΕΚ, ό.π., σελ. 28, Σαχπεκίδου Ε., ό.π., σελ. 648

²⁰Βλ. Περάκης Μ., Τα δικαιοδοτικά όρια του ΔΕΚ υπό ευρωπαϊκή διακυβέρνηση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009 σελ. 230-234.

²¹Βλ. Χριστιανός Β., Οι μεταστροφές της νομολογίας του ΔΕΚ, ό. π

αναλυθεί στην παρακάτω ενότητα. Έτσι, ο ενωσιακός δικαστής ενίοτε επιλέγει να διευκρινίζει, να διαφοροποιεί, να επεκτείνει την ερμηνευτική κρίση του, με σκοπό τη βελτίωση και ανανέωση της νομολογίας του. Άλλες φορές πάλι, προσπαθεί να περιορίσει πιθανές ανισορροπίες μέσω άδηλων και μερικών μεταστροφών.

Συμπερασματικά, μεταστροφές στην ενωσιακή νομολογία είναι δυνατόν να συμβούν, παραμένουν, ωστόσο, εξαιρετικές και συνήθως όταν συμβαίνουν είναι αξιόλογες και πρωτοποριακές.

1.2.3. Η αρχή ασφάλειας δικαίου

Η αρχή του δεδικασμένου αποτελεί την σημαντικότερη και ουσιαστικότερη έννομη συνέπεια της δικαστικής απόφασης. Περαιτέρω, συνιστά κριτήριο της δικαστικής απόφασης, το μόνο πραγματικό γνώρισμα αυτής και αποτελεί θεσμό δημοσίας τάξης. Αποβλέπει στην αποτροπή της άσκοπης διαιώνισης των δικών, αλλά και στην πρόληψη της έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων για το ίδιο ζήτημα, αφού έχει την έννοια της δεσμευτικότητας των κριθέντων με δικαστική απόφαση συγκεκριμένης δικονομικής ωριμότητας μεταξύ προσώπων ορισμένου κύκλου.

Προκειμένου να γίνουν σαφή τα θεμέλια του θεσμού του δεδικασμένου, απαραίτητη είναι η αναγωγή στους σκοπούς που αυτός εξυπηρετεί. Το δεδικασμένο είναι θεσμός σύμφυτος προς τη δικαιοδοτική λειτουργία και αδιάρρηκτα συνυφασμένος με τον σκοπό της. Πράγματι, η δικαιοδοτική λειτουργία αποτελεί το κορυφαίο μέσο για τη διασφάλιση της πραγματικής ισχύος του δικαίου, υπό την έκφασή της αναγκαστικής του επιβολής, σε ορισμένη ιστορική κοινωνία.

Ως δικονομικό φαινόμενο, που πηγάζει κατά λογική αναγκαιότητα από τον σκοπό της δίκης, το δεδικασμένο αποτυπώνει γενικώς το τέλος ενεργοποίησής του δικαιοδοτικού μηχανισμού, ο οποίος είχε τεθεί σε κίνηση, προκειμένου να αποκατασταθούν οι διαταραγμένες ισορροπίες στον χώρο του

ουσιαστικού δικαίου²². Κάθε δικαστική έριδα πρέπει για λόγους βεβαιότητας (ασφάλειας) του δικαίου, πραγματώσεως του κατοχυρωμένου δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας (με την έννοια της αυθεντικής διαγνώσεως των έννομων συνεπειών), αλλά και για πρακτικούς λόγους λειτουργικότητας των δικαστηρίων, να έχει ένα τέρμα, πέρα από το οποίο η εκδοθείσα δικαστική απόφαση δεν μπορεί πια να προσβληθεί²³. Οι συνεχείς και ατέρμονες αντιδικίες πρέπει να παίρνουν κάποτε και κάποιο τέλος, ώστε να αποκαθίσταται η κοινωνική ειρήνη και να δημιουργείται βεβαιότητα δικαίου.²⁴

Το δεδικασμένο αποβαίνει αναγκαίος όρος της πραγματικής ισχύος του δικαίου, εγγενής στη φύση και την αποστολή της δικαιοδοτικής λειτουργίας. Συνεπώς σκοποί του δεδικασμένου, μέσω της αποτροπής διαιώνισης των δικών και έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων, είναι η εξυπηρέτηση της ασφάλειας δικαίου, η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης, η παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, η χρηστή απονομή της δικαιοσύνης, η ισότητα ως προς την δικονομική μεταχείριση των επιμέρους διαφορών, η κατοχύρωση του κύρους των δικαστηρίων και η εξοικονόμηση χρόνου και δαπανών.

Το δεδικασμένο, συνεπώς, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ασφάλεια του δικαίου και το δικαίωμα της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Για τους ίδιους λόγους, το δεδικασμένο στηρίζεται και στην αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας, ως γενικής αρχής του ενωσιακού δικαίου, απορρέουσας από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών - μελών. Η αρχή αυτή

²²Κ. Κεραμεύς / Δ. Κονδύλης / Ν. Νίκας, Ερμηνεία ΚΠολΔ Ι, Σάκκουλα, 2000, σελ. 631

²³Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, ό. Π. σελ. 647-648

²⁴Νίκας, Πολιτική Δικονομία ΙΙ, αριθ. 2, σ. 652· Η απόδειξη και η απόφαση στη Διοικητική Δικονομία, σ. 208 “... όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο Γ. Ράμμος 'θα ήμασταν ακόμη στη δίκη του Κολοκοτρώνη' ...”

έχει καθιερωθεί με τις διατάξεις των άρθρων 6²⁵ και 13²⁶ της ΕΣΔΑ και το άρθρο 41²⁷ του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την σημασία αυτή του δεδικασμένου έχει τονίσει ιδιαίτερα με την σχετική νομολογία του το ΔΕΕ, όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια.

Η αρχή του δεδικασμένου δεν παραγνωρίζεται από την «ιδιαίτερη» μετα-εθνική ή υπερ-εθνική έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αποτελεσματική επίλυση διαφορών στην οποία στοχεύει η Ένωση δικαίου υπηρετείται από τον εξοπλισμό των αποφάσεων με δεδικασμένο. Διαφορετικά, η διάγνωση ή η εξασφάλιση των δικαιωμάτων και των εννόμων σχέσεων θα διακυβευόταν.

²⁵Άρθρο 6: «Δικαίωμα στην χρήση και απονομή Δικαιοσύνης Άρθρον 6.- 1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσίως και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίο θα αποφασίσει, είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσίως, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τύπον και τον κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρω, όταν υπό ειδικά συνθήκας η δημοσιότητα θα ηδύνάτο να παραβιάσει τα συμφέροντα της δικαιοσύνης. 2. Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του. 3. Ειδικότερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα : α) όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας. β) όπως διαθέτη τον χρόνο και τας αναγκαίας ευκολίας προς προετοιμασίαν της υπερασπίσεώς του. γ) όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέσει την υπεράσπισίν του εις συνήγορον της εκλογής του, εν ή δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορον να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης. δ) να εξετάσει ή ζητήσει όπως εξετασθούν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας. ε) να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμο- ποιούμενην εις το δικαστήριον γλώσσαν.»

²⁶ Άρθρο 13: «Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής Άρθρον 13.- Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερίαι παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτέλεσει των δημοσίων καθηκόντων των.»

²⁷Άρθρο 41 ΧΘΔΕΕ: «Δικαίωμα χρηστής διοίκησης 1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεών του από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης 2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει ιδίως: α) το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση πριν να ληφθεί ατομικό μέτρο εις βάρος του, β) το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει πρόσβαση στον φάκελό του, τηρουμένων των νομίμων συμφερόντων της εμπιστευτικότητας και του επαγγελματικού και επιχειρηματικού απορρήτου, γ) την υποχρέωση της διοίκησης να αιτιολογεί τις αποφάσεις της.»

Παρά την έλλειψη αναφοράς του όρου στο γραπτό ενωσιακό δίκαιο, η νομολογία αναγνωρίζει τη σημασία της αρχής του δεδिकाσμένου στην ενωσιακή έννομη τάξη. Ευθύς εξ αρχής, το δεδिकाσμένο συναρτάται άρρηκτα με την ασφάλεια δικαίου, όπως προαναφέρθηκε. Η τελευταία συγκαταλέγεται μεταξύ των άγραφων γενικών αρχών του ενωσιακού δικαίου με ευρύτατο εννοιολογικό περιεχόμενο²⁸ και επιδιώκει τη σταθερότητα των εννόμων σχέσεων και καταστάσεων. Άμεση απόρροιά της, η αρχή του δεδिकाσμένου, κατά το Δικαστήριο, επιδιώκει τη «διασφάλιση τόσο της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων όσο και της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης»²⁹.

1.2.4. Δεδικασμένο εθνικών αποφάσεων και αποφάσεων ΔΕΕ

Το Δικαστήριο, συχνά, υπενθυμίζει τη σημασία που οποία έχει, τόσο στην έννομη τάξη της Ένωσης όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις, η αρχή του δεδικασμένου. Και αυτό, γιατί για να καταστεί δυνατή η σταθερότητα του δικαίου και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης, είναι αναγκαίο να μην μπορεί να αμφισβητηθεί ή να τεθεί ζήτημα για το κύρος των δικαστικών αποφάσεων οι οποίες έχουν καταστεί αμετάκλητες μετά την εξάντληση των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων ή αντίστοιχα μετά την εκπνοή της προθεσμίας άσκησής τους.³⁰

Οι γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου και ειδικότερα η αρχή της αποτελεσματικής προστασίας των κοινοτικών δικαιωμάτων επιτάσσει το σεβασμό του δεδικασμένου εκ μέρους των κρατών-μελών. Το ΔΕΕ αποδέχεται το γεγονός ότι οι δίκες διεξάγονται δυνάμει των εθνικών δικονομικών δικαίων, επιβάλλει, ωστόσο, με πάγια νομολογία του στα εθνικά δικαστήρια το σεβασμό της αρχής τόσο της ισοδυναμίας όσο και της αποτελεσματικότητας. Αξιώνει,

²⁸Βλ. ΔΕΚ, 15.2.1996, C-63/93, Duffκλπ, Συλλ. 1996 I-00569, σκ. 20, η ασφάλεια του δικαίου επιβάλλει όπως οι κανόνες δικαίου είναι σαφείς και επακριβείς, αποβλέπει δε στο να εξασφαλίζει το προβλέψιμο των καταστάσεων και των εννόμων σχέσεων που διέπει το κοινοτικό δίκαιο.

²⁹Βλ. ΔΕΚ, 16.3.2006, C-234/04, Kapferer, Συλλ. 2006 I-02585, σκ. 20, ΔΕΚ, 30.9. 2003, C-224/01, Köbler, Συλλογή 2003, σ. I-10239, σκ. 38

³⁰ΔΕΕ της 11.07.2014, C-213/13, Impresa Pizzarotii&C.SpA

δηλαδή, ένα γενικό αποκλεισμό των διακρίσεων μεταξύ της προστασίας δικαιωμάτων που πηγάζουν από το ενωσιακό δίκαιο και της κατοχύρωσης δικαιωμάτων του εθνικού δικαίου (ισοδυναμία) και απαιτεί η προστασία των δικαιωμάτων του ενωσιακού δικαίου να μη καθίσταται λόγω ρυθμίσεων του εθνικού δικαίου αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερής (αποτελεσματικότητα).

Το ΔΕΕ στην υπόθεση Köbler αναγνώρισε τη σημασία της αρχής του ουσιαστικού δεδικασμένου τόσο στην κοινοτική έννομη τάξη όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις και δέχτηκε ότι προς διασφάλιση τόσο της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων όσο και της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης, επιβάλλεται να μην μπορεί να τεθεί ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων οι οποίες έχουν καταστεί αμετάκλητες, μετά την εξάντληση των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση αυτών των ενδίκων μέσων³¹.

Στο ίδιο πνεύμα στην απόφαση Karferer, το ΔΕΚ δέχτηκε πως η αρχή της συνεργασίας που απορρέει από το άρθρο 10 ΕΚ δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να μην εφαρμόζουν τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες, προκειμένου να επανεξετάζουν και να ακυρώνουν τις δικαστικές αποφάσεις που έχουν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, όταν αποδεικνύεται ότι οι αποφάσεις αυτές είναι αντίθετες προς το κοινοτικό δίκαιο³².

Στη συνέχεια, όμως, στην απόφαση Lucchini το ΔΕΚ, βάσει των αρχών της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ των κρατών-μελών (αφορούσε κρατικές ενισχύσεις) και της αποτελεσματικής εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, έκανε δεκτό ότι το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή διατάξεως της εθνικής νομοθεσίας, η οποία διασφαλίζει το θεσμό του δεδικασμένου, κατά το μέτρο

³¹7 curia.europa.eu, C-224/01, Köbler, σκέψη 38: «η σημασία της αρχής του ουσιαστικού δεδικασμένου δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Πράγματι, προς διασφάλιση τόσο της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων όσο και της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης, επιβάλλεται δικαστικές αποφάσεις οι οποίες έχουν καταστεί αμετάκλητες, μετά την εξάντληση των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που έχουν ταχθεί για την άσκηση αυτών των ενδίκων μέσων, να μην μπορούν πλέον να αμφισβητηθούν. ...»

³²curia.europa.eu, C-234/04, Karferer, σκέψη 24: «... η αρχή της συνεργασίας που απορρέει από το άρθρο 10 ΕΚ δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να μην εφαρμόζουν τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες, προκειμένου να επανεξετάζουν και να ακυρώνουν τις δικαστικές αποφάσεις που έχουν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, όταν αποδεικνύεται ότι οι αποφάσεις αυτές είναι αντίθετες προς το κοινοτικό δίκαιο ...»

που η εφαρμογή της εμποδίζει την ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παραβίαση του κοινοτικού δικαίου³³. Η στάση του ΔΕΚ στην απόφαση αυτή φαινομενικά μόνο παρεκκλίνει από την ανωτέρω αρχή που εδραιώθηκε με την απόφαση *Karferer*, διότι ουσιαστικά εδώ ο εθνικός δικαστής καλείται από το ΔΕΚ να παραμερίσει απόφαση εθνικού δικαστηρίου, η οποία παράγει μεν δεδικασμένο, έχει αποφανθεί ωστόσο επί ζητήματος, για το οποίο το εθνικό δικαστήριο δεν διέθετε καμία αρμοδιότητα, εφόσον αποκλειστικά αρμόδια (οι κρατικές ενισχύσεις αποτελούν αποκλειστική αρμοδιότητα της Ε.Ε) για το θέμα ήταν η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων³⁴.

Στο ίδιο μήκος κύματος εξέπεμψε και η απόφαση *Olympiclub*, στην οποία τέθηκε το ζήτημα του αν είναι σύμφωνη με την αρχή της αποτελεσματικότητας η ερμηνεία της αρχής του δεδικασμένου κατά την οποία, στις φορολογικές διαφορές, εφόσον το δεδικασμένο αφορά θεμελιώδους σημασίας ζήτημα κοινό και σε άλλες υποθέσεις, έχει ως προς το ζήτημα αυτό δεσμευτική ισχύ, ακόμη και αν αφορά διαφορετική φορολογική περίοδο. Το ΔΕΚ επισήμανε ότι το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, την εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου, στο πλαίσιο διαφοράς σχετικής με τον φόρο προστιθέμενης αξίας που αφορά φορολογική περίοδο σε σχέση με την οποία δεν έχει εκδοθεί ακόμη δικαστική απόφαση έχουσα ισχύ δεδικασμένου, καθόσον η εφαρμογή αυτή εμποδίζει το αιτούν δικαστήριο να λάβει υπόψη κανόνες του κοινοτικού δικαίου σχετικούς με καταχρηστικές πρακτικές που συνδέονται με τον εν λόγω φόρο³⁵. Το σημαντικότερο, ωστόσο,

³³ curia.europa.eu, C-119/05, Lucchini, σκέψη 63: «... το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου σκοπούσας στην θέσπιση της αρχής του δεδικασμένου κατά το μέτρο που η εφαρμογή της εμποδίζει την ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως χορηγηθείσας κατά παραβίαση του κοινοτικού δικαίου, της οποίας το ασυμβίβαστο προς την κοινή αγορά έχει διαπιστωθεί με απόφαση της Επιτροπής που κατέστη απρόσβλητη ...»

³⁴ Σαχπεκίδου Ε., Επίδραση της νομολογίας του ΔΕΚ στη διαμόρφωση των θεμελιωδών δικονομικών αρχών, ΝοΧρ 2007, 46

³⁵ C-2/08, *Olympiclub*, curia.europa.eu : «... η εφαρμογή της εν λόγω ερμηνείας όχι μόνο δεν επιτρέπει προσβολή δικαστικής αποφάσεως έχουσας αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, ακόμη και αν η απόφαση αυτή παραβιάζει το κοινοτικό δίκαιο, αλλά επίσης αποκλείει την αμφισβήτηση, επ' ευκαιρία του δικαστικού ελέγχου άλλης αποφάσεως της αρμόδιας φορολογικής αρχής η οποία αφορά τον ίδιο φορολογούμενο ή υποκείμενο στον φόρο αλλά διαφορετική φορολογική χρήση, οποιασδήποτε διαπιστώσεως σχετικής με θεμελιώδους σημασίας κοινό ζήτημα η οποία περιέχεται σε δικαστική απόφαση έχουσα αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου

σημείο της απόφασης φαίνεται να είναι η παραδοχή της ορθότητας της απόφασης Karferer και ο περιορισμός των γενόμενων δεκτών με την απόφαση Lucchini αποκλειστικά και μόνο στην περίπτωση που το δεδικασμένο εθνικής απόφασης παραβιάζει καταναμεμημένο στην Ένωση πεδίο αρμοδιότητας. Όσον αφορά τη δυνατότητα εθνικού δικαστηρίου να κηρύξει ανίσχυρο το δεδικασμένο που δημιουργήθηκε με απόφασή του η οποία προκάλεσε κατάσταση ασυμβίβαστη με την περί συμβάσεων δημοσίων έργων νομοθεσία της Ένωσης, το Δικαστήριο υπενθύμισε την πάγια νομολογία του κατά την οποία, ελλείψει σχετικής ρυθμίσεως της Ένωσης, στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών εναπόκειται ο καθορισμός των λεπτομερών κανόνων εφαρμογής της αρχής του δεδικασμένου, δυνάμει της αρχής της [δικονομικής] αυτονομίας των κρατών μελών, τηρουμένων πάντως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Κατά συνέπεια, το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να μην εφαρμόζουν τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες που προσδίδουν ισχύ δεδικασμένου σε ορισμένη απόφαση, έστω και αν η μη εφαρμογή αυτή θα επέτρεπε να αποφευχθεί κατάσταση εσωτερικού δικαίου μη συνάδουσα προς το δίκαιο της Ένωσης.

Παρόλα ταύτα, το όλο ζήτημα σχετίζεται με το δεδικασμένο που παράγουν οι αποφάσεις των εθνικών Δικαστηρίων και κατά πόσο αυτό «υποχωρεί» μπροστά στους ενωσιακούς κανόνες και υπό ποιες προϋποθέσεις και απέχει από την έννοια του δεδικασμένου που παράγουν οι ίδιες οι αποφάσεις του ΔΕΕ, οπότε θα αρκεστούμε σε αυτή τη συνοπτική καταγραφή και δε θα προβούμε στην παρούσα εργασία σε εκτενέστερη ανάλυση του ενδιαφέροντος αυτού θέματος.

1.3. Περιπτώσεις αμφισβήτησης και αναστολής του δεδικασμένου

Έλλειμμα στο ενωσιακό σύστημα δικαστικής προστασίας αποτελεί η κατά κανόνα αδυναμία δικαστικού ελέγχου των πραγματικών περιστατικών σε δεύτερο βαθμό. Οι Συνθήκες δεν προβλέπουν δυνατότητα δευτεροβάθμιου ουσιαστικού ελέγχου σε γενικές γραμμές.

Παρά την έλλειψη της προαναφερθείσας ρητής αναφοράς σχετικά με το δεδικασμένο που παράγουν (και εάν παράγουν) οι αποφάσεις του ΔΕΕ, το ίδιο το σύστημα και το πνεύμα των Συνθηκών επιβάλλει όπως οι αποφάσεις του ενωσιακού δικαστή, ο οποίος ασκεί το δικαιοδοτικό έργο του βάσει δοτών αρμοδιοτήτων³⁶ όχι μόνο να περιβάλλονται με δεσμευτική ισχύ, αλλά και να εξοπλίζονται με οριστικότητα. Τη σταθερότητα αυτή των εννόμων σχέσεων μέσω του αποκλεισμού μιας διαρκούς αμφισβήτησης εκφράζει το δεδικασμένο, με το οποίο τελικώς περιβάλλονται οι αποφάσεις του ΔΕΕ.

Η πρόβλεψη της δυνατότητας έγερσης ενδίκων μέσων κατά μιας απόφασης του ΔΕΕ συνιστά τρόπον τινά περίπτωση αμφισβήτησης του δεδικασμένου που φέρει η απόφαση. Έτσι, κατά τον Οργανισμό του Δικαστηρίου προβλέπεται δυνατότητα αναθεώρησης της απόφασης (άρθρο 44 ΟργΔΕΕ)³⁷³⁸, ανακοπής επί ερήμην εκδοθείσας απόφασης (άρθρο 41)³⁹ και αίτηση ερμηνείας ή

³⁶Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΣΕΕ, βάσει του οποίου κάθε θεσμικό όργανο δρα εντός των ορίων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες : «Κάθε θεσμικό όργανο δρα εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες, σύμφωνα με τις διαδικασίες, τους όρους και τους σκοπούς τους οποίους προβλέπουν. Τα θεσμικά όργανα συνεργάζονται μεταξύ τους καλή τη πίστει»

³⁷Ο Οργανισμός του Δικαστηρίου περιγράφεται στο πρωτόκολλο αριθ. 3 που έχει προσαρτηθεί στις Συνθήκες.

³⁸Άρθρο 44 Οργ ΔΕΕ: « Η αναθεώρηση της αποφάσεως δύναται να ζητείται από το Δικαστήριο εφόσον γίνει γνωστό γεγονός αποφασιστικής σημασίας το οποίο ήταν άγνωστο στο Δικαστήριο και στο διάδικο που ζητεί την αναθεώρηση, πριν από την έκδοση της αποφάσεως. Η διαδικασία της αναθεωρήσεως αρχίζει με την απόφαση του Δικαστηρίου που διαπιστώνει ρητώς την ύπαρξη του γεγονότος, αναγνωρίζει τα χαρακτηριστικά που επιτρέπουν την έναρξη της διαδικασίας αναθεωρήσεως και κηρύσσει γι' αυτόν το λόγο παραδεκτή την αίτηση. Αίτηση αναθεωρήσεως δεν δύναται να υποβάλλεται μετά την πάροδο προθεσμίας δέκα ετών από της εκδόσεως της αποφάσεως»

³⁹Άρθρο 41Οργ ΔΕΕ: « Όταν ο διάδικος κατά του οποίου στρέφεται η προσφυγή, αν και έχει κληθεί κανονικά, δεν καταθέσει έγγραφες προτάσεις, η απόφαση εκδίδεται ερήμην του. Η απόφαση υπόκειται

διόρθωσης (άρθρο 43)⁴⁰ της απόφασης. Πέρα από την τελευταία περίπτωση που άπτεται τεχνικών ζητημάτων και δεν θίγει κατ' ουσία την απόφαση, σε περίπτωση έγερσης των άλλων εκτάκτων ενδίκων μέσων το δεδικασμένο της προσβαλλόμενης απόφασης τίθεται υπό αμφισβήτηση εν αναμονή της έκδοσης της απόφασης.⁴¹ Εξαιρετικό ένδικο μέσο κατά αποφάσεως αποτελεί και η τριτανακοπή υπό τους αυστηρούς όρους που θέτουν τα άρθρα 42 ΟργΔΕΕ και 154 του ΚανΔιαδΔΕΕ.⁴²⁴³

Ένδικα μέσα που θέτουν υπό αμφισβήτηση το δεδικασμένο πρωτόδικης απόφασης επί των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου και του ΔΕΕ, συνιστά και η αναίρεση ενώπιον του ΔΕΕ και ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, αντίστοιχα. Σε περίπτωση πχ. βάσιμης τριτανακοπής ή αναθεώρησης κάμπτεται το δεδικασμένο της προσβαλλόμενης απόφασης κατά τους όρους που ορίζει η απόφαση επί της τριτανακοπής ή της αναθεώρησης. Σε περίπτωση που διαταχθεί, ύστερα από σχετική αίτηση του ενδιαφερόμενου (επί τριτανακοπής,

σε ανακοπή εντός προθεσμίας ενός μηνός από της κοινοποίησής της. Η ανακοπή δεν αναστέλλει την εκτέλεση της ερήμην αποφάσεως, εκτός αντιθέτου αποφάσεως του Δικαστηρίου.»

⁴⁰Άρθρο 43Οργ ΔΕΕ: « Το Δικαστήριο, σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια και την έκταση των αποτελεσμάτων αποφάσεως, είναι αρμόδιο για την ερμηνεία της, μετά από αίτηση διαδίκου ή θεσμικού οργάνου της Ένωσης που έχουν έννομο συμφέρον προς τούτο.»

⁴¹ βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 16.1.1996, C-130/91 REV II - ISAE/VP και Interdata κατά Επιτροπής Συλλ.1996 I-00065, σκ. 6 «η αναθεώρηση δεν αποτελεί είδος εφέσεως, αλλά έκτακτο ένδικο μέσο, που παρέχει τη δυνατότητα αμφισβήτησεως της ισχύος δεδικασμένου οριστικής αποφάσεως όσον αφορά τις διαπιστώσεις πραγματικών περιστατικών στις οποίες στηρίχθηκε το Δικαστήριο».

⁴²Άρθρο 154 ΚανΔιαδΔΕΕ: « Διόρθωση 1. Υπό την επιφύλαξη των διατάξεων περί ερμηνείας των αποφάσεων και διατάξεων, το Δικαστήριο μπορεί να διορθώσει γραφικά ή λογιστικά λάθη ή προφανείς ανακρίβειες αποφάσεως ή διατάξεως, είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αιτήσεως διαδίκου, εφόσον η αίτηση αυτή υποβληθεί εντός δύο εβδομάδων από τη δημοσίευση της αποφάσεως ή την επίδοση της διατάξεως. 2. Όταν η αίτηση διορθώσεως αφορά το διατακτικό ή κάποιο σημείο του σκεπτικού που αποτελεί αναγκαίο έρεισμα του διατακτικού, οι διάδικοι, αφού ειδοποιηθούν προσηκόντως από τον γραμματέα, μπορούν να καταθέσουν γραπτές παρατηρήσεις εντός προθεσμίας που τάσσεται από τον πρόεδρο. 3. Το Δικαστήριο αποφασίζει αφού ακούσει τον γενικό εισαγγελέα. 4. Το πρωτότυπο της διατάξεως περί διορθώσεως επισυνάπτεται στο πρωτότυπο της αποφάσεως ή διατάξεως που διορθώνεται. Σημείωση της διατάξεως αυτής γίνεται στο περιθώριο του πρωτοτύπου της αποφάσεως ή διατάξεως που διορθώνεται»

⁴³Άρθρο 42 41Οργ ΔΕΕ: «Τα κράτη μέλη, τα θεσμικά όργανα, τα λοιπά όργανα και οργανισμοί της Ένωσης και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δύνανται, στις περιπτώσεις και σύμφωνα με τους όρους που θα καθορισθούν από τον κανονισμό διαδικασίας, να ασκούν τριτανακοπή κατά των αποφάσεων που εξεδόθησαν χωρίς να έχουν προσεπικληθεί, εάν οι αποφάσεις αυτές θίγουν τα δικαιώματά τους.»

ά. 157 παρ. 4 ΚανΔιαδΔΕΕ⁴⁴) ή αυτεπαγγέλτως από το Δικαστήριο (που επιλαμβάνεται ανακοπής ερημοδικίας, ά. 41 και 152⁴⁵ΚανΔιαδΔΕΕ), αναστολή των αποτελεσμάτων που φέρει η πρωτόδικη απόφαση , γίνεται κατανοητό πως αναστέλλεται το δεδικασμένο που φέρει αυτή έως την έκδοση απόφασης που κρίνει οριστικώς επί των ενδίκων μέσων. Παρομοίως, επί αναίρεσης, παρά τον κατ' αρχήν μη ανασταλτικό χαρακτήρα, επιφυλάσσεται στον αιτούντα να ζητήσει αναστολή εκτέλεσης της προσβαλλόμενης πρωτόδικης απόφασης ενώπιον του Δικαστηρίου, βλ. άρθρο 60 ΟργΔΕΕ.⁴⁶

⁴⁴Άρθρο 157 ΚανΔιαδΔΕΕ: «Τριτανακοπή 1. Οι διατάξεις των άρθρων 120 έως 122 του παρόντος κανονισμού έχουν εφαρμογή στην τριτανακοπή που ασκείται δυνάμει του άρθρου 42 του Οργανισμού. Αυτή πρέπει επιπλέον να: α) προσδιορίζει την προσβαλλόμενη απόφαση ή διάταξη· β) αναφέρει κατά τί η προσβαλλόμενη απόφαση ή διάταξη βλάπτει τα δικαιώματα του τριτανακόπτοντος· γ) αναφέρει τους λόγους για τους οποίους ο τριτανακόπτων δεν μπόρεσε να συμμετάσχει στη δίκη. 2. Η τριτανακοπή στρέφεται καθ' όλων των διαδίκων. 3. Η τριτανακοπή ασκείται εντός δύο μηνών από τη δημοσίευση της αποφάσεως ή της διατάξεως στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. 4. Κατόπιν αιτήσεως του τριτανακόπτοντος, το Δικαστήριο μπορεί να διατάξει την αναστολή της εκτελέσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως ή διατάξεως. Οι διατάξεις του κεφαλαίου 10 του παρόντος τίτλου έχουν εν προκειμένω εφαρμογή.»

⁴⁵Άρθρο 157 ΚανΔιαδΔΕΕ : «Ερήμην αποφάσεις 1. Αν ο καθού, που κλητεύθηκε προσηκόντως, δεν απαντήσει στην προσφυγή νομοτύπως και εμπροθέσμως, ο προσφεύγων μπορεί να ζητήσει από το Δικαστήριο να του επιδικάσει τα αιτήματά του. 2. Η σχετική αίτηση επιδίδεται στον καθ' ου. Το Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει τη διεξαγωγή προφορικής διαδικασίας επί της αιτήσεως. 3. Πριν εκδώσει ερήμην απόφαση, το Δικαστήριο, αφού ακούσει τον γενικό εισαγγελέα, εξετάζει το παραδεκτό της προσφυγής και εξακριβώνει κατά πόσον οι διατυπώσεις έχουν τηρηθεί κανονικά καθώς και αν τα αιτήματα του προσφεύγοντος φαίνονται βάσιμα. Το Δικαστήριο μπορεί να λάβει μέτρα οργάνωσης της διαδικασίας ή να διατάξει τη διεξαγωγή αποδείξεων. L 265/32 EL Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 29.9.2012 4. Η ερήμην απόφαση είναι εκτελεστή. Το Δικαστήριο μπορεί, όμως, να αναστείλει την εκτέλεσή της μέχρις ότου αποφανθεί επί της ανακοπής που ασκείται δυνάμει του άρθρου 156 ή μπορεί να εξαρτήσει την εκτέλεση από εγγυοδοσία, το ποσό και οι όροι της οποίας καθορίζονται ανάλογα με τις περιστάσεις. Η εγγύηση αποδίδεται αν δεν ασκηθεί ανακοπή ή σε περίπτωση απορρίψεώς της.»

⁴⁶Άρθρο 60 Οργ ΔΕΕ: « Με την επιφύλαξη των άρθρων 278 και 279 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 157 της Συνθήκης ΕΚΑΕ, η άσκηση αναίρεσεως δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα. Κατά παρέκκλιση από το άρθρο 280 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου με τις οποίες ακυρώνεται κανονισμός, δεν επιφέρουν αποτελέσματα παρά μόνον από τη λήξεως της προθεσμίας που αναφέρεται στο άρθρο 56 πρώτο εδάφιο του παρόντος Οργανισμού ή, αν έχει ασκηθεί αναίρεση εντός της προθεσμίας αυτής, από της απορρίψεώς της, με την επιφύλαξη πάντως της δυνατότητας του διαδίκου να καταθέσει ενώπιον του Δικαστηρίου, δυνάμει των άρθρων 278 και 279 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του άρθρου 157 της Συνθήκης ΕΚΑΕ, αίτηση αναστολής των αποτελεσμάτων του ακυρωθέντος κανονισμού ή λήψεως κάθε άλλου προσωρινού μέτρου.»

Τέλος, στο άρθρο 256 παρ. 2 ΣΛΕΕ, ορίζεται ότι οι αποφάσεις του ΓεΔ που εκδίδονται επί προσφυγών κατά αποφάσεων εξειδικευμένων δικαστηρίων μπορούν να «επανεξεταστούν» από το Δικαστήριο εφόσον υπάρχει κίνδυνος να θιγεί η ενότητα και η συνοχή του δικαίου της Ένωσης. Στην προκειμένη περίπτωση δημιουργείται για πρώτη φορά τριτοβάθμιος δικαστικός έλεγχος μιας υπόθεσης. Στην τρίτη παράγραφο του ίδιου άρθρου, προβλέπεται η δυνατότητα «επανεξέτασης» για τους ίδιους λόγους σχετικά με τις αποφάσεις που εκδίδει το ΓεΔ επί προδικαστικών θεμάτων, αφού βεβαίως του παρασχεθεί η σχετική αρμοδιότητα στο μέλλον.⁴⁷ Καταδεικνύεται εν προκειμένω το ειδικό βάρος της έννοιας της συνοχής στο Ενωσιακό Δίκαιο. Σε κάθε περίπτωση, στις προαναφερθείσες περιπτώσεις, γίνεται λόγος για την αμφισβήτηση και την αμφιβολία απέναντι σε μια απόφαση του ΔΕΕ και πως αυτή «υπερασπίζεται» νομικά.

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι μια απόφαση του ΔΕΕ παράγει δεδικασμένο με σκοπό την προάσπιση των ενωσιακών αρχών, σύμφωνα με τα όσα διατυπώνονται σε θεωρητικό επίπεδο χωρίς, βέβαια, ρητή διάταξη στις Συνθήκες, το οποίο μπορεί να γίνει αντικείμενο αμφισβήτησης μέσω των προβλεπόμενων ένδικων μέσων. Στο μέρος που ακολουθεί, θα διερευνηθούν οι συνέπειες που φέρει το δεδικασμένο που περιβάλλει μια απόφαση του ΔΕΕ είτε αυτή είναι καταψηφιστική είτε αναγνωριστική σύμφωνα με το φορέα στον οποίο αυτή απευθύνεται.

⁴⁷ Παπαγιάννης Δον., ό.π. σελ. 379

ΜΕΡΟΣ 2^ο

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟΥ

2.1. Το δεδικασμένο έναντι κρατών - μελών

Στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμπίπτουν οι διαφορές μεταξύ της Ένωσης και των κρατών - μελών αλλά και οι διαφορές μεταξύ των ίδιων των κρατών - μελών. Στην πρώτη περίπτωση, όταν τα κράτη-μέλη παραβιάζουν τις Συνθήκες, η Επιτροπή στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της μπορεί να κινήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 258 ΣΛΕΕ⁴⁸ διαδικασία. Αντίστοιχο δικαίωμα προσφυγής έχουν και το Διοικητικό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕ) έναντι των κρατών - μελών.⁴⁹ Επιπλέον, διαφορές μεταξύ Ένωσης και κρατών - μελών μπορεί να προκύψουν σχετικά με τη σύναψη διεθνών συνθηκών εκ μέρους της Ένωσης⁵⁰ αλλά και σε περίπτωση μη τήρησης αποφάσεων του Δικαστηρίου από τα κράτη- μέλη κατ' άρθρο 260 ΣΛΕΕ⁵¹, το οποίο θα εξεταστεί αναλυτικά παρακάτω. Στη δεύτερη περίπτωση, δηλαδή στις διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα στα κράτη - μέλη,

⁴⁸Άρθρο 258 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 226 της ΣΕΚ): «Αν η Επιτροπή κρίνει ότι ένα κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών, διατυπώνει αιτιολογημένη γνώμη επί του θέματος, αφού προηγουμένως παρέχει τη δυνατότητα στο κράτος αυτό να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του. Αν το κράτος δεν συμμορφωθεί με τη γνώμη αυτή εντός της προθεσμίας που του τάσσει η Επιτροπή, η τελευταία δύναται να προσφύγει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

⁴⁹Άρθρο 271 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 237 της ΣΕΚ): «Υπό τους όρους των κατωτέρω διατάξεων, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αρμόδιο επί των διαφορών που αφορούν: α) την εκπλήρωση των υποχρεώσεων των κρατών μελών που προκύπτουν από το καταστατικό της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων· το διοικητικό συμβούλιο της Τράπεζας διαθέτει εν προκειμένω τις εξουσίες που ανατίθενται στην Επιτροπή από το άρθρο 258»

⁵⁰Άρθρο 218 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 300 της ΣΕΚ) παρ.11.: «Ένα κράτος μέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο ή η Επιτροπή μπορεί να ζητήσει από το Δικαστήριο να γνωμοδοτήσει εάν η σχεδιαζόμενη συμφωνία είναι συμβατή με τις Συνθήκες. Εάν η γνώμη του Δικαστηρίου είναι αρνητική, η σχεδιαζόμενη συμφωνία μπορεί να τεθεί σε ισχύ μόνο εφόσον τροποποιηθεί, ή εάν αναθεωρηθούν οι Συνθήκες.»

⁵¹Παπαγιάννης Δον., ο.π. σελ 207

οι οποίες είναι σχετικά σπάνιες δεν παύουν όμως να είναι πιθανές, αρμόδιο για την επίλυσή τους είναι το Δικαστήριο σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 259 ΣΛΕΕ⁵². Τα ίδια τα κράτη δεσμεύτηκαν εξάλλου να μην υποβάλουν μια διαφορά ως προς την ερμηνεία ή την εφαρμογή των Συνθηκών σε άλλο τρόπο διακανονισμού πλην του προβλεπόμενου στη Συνθήκη.⁵³ Η εν λόγω διάταξη είναι αλήθεια πως έχει τεθεί στη Συνθήκη για την όσο το δυνατόν πληρέστερη κάλυψη και πρόβλεψη πιθανών διαφορών που ενδέχεται να προκύψουν. Η πρακτική της σημασία έχει αποδειχθεί έως τώρα μικρή, καθώς είναι λίγες οι περιπτώσεις εκείνες των κρατών που θα στραφούν απευθείας κατά ενός άλλου κράτους της Ένωσης, αφού τα περισσότερα επιδιώκουν να λύνουν «διπλωματικά» τις όποιες διαφορές τους θενημερώνοντας την Επιτροπή και αφήνοντας αυτή να κάνει «το δύσκολο έργο» και την πρωτοβουλία να εγείρει τη σχετική διαδικασία.

Τέλος, με μια διασταλτική προσέγγιση του θέματος, και παρά την ιδιαιτερότητα που παρουσιάζεται στην περίπτωση της προδικαστικής παραπομπής, οι αποφάσεις του Δικαστηρίου επί των προδικαστικών ερωτημάτων στρέφονται - με την έννοια της δέσμευσης - κατά των κρατών, όπως θα αναλυθεί και θα τεκμηριωθεί στη συνέχεια.

Έτσι, λοιπόν, έναντι των κρατών - μελών το δεδικασμένο των δικαστικών αποφάσεων του ΔΕΕ εντοπίζεται ως απόληξη δύο διαφορετικών διαδικασιών. Τα κράτη - μέλη οφείλουν να ικανοποιήσουν την ενέργεια που αναπτύσσει το δεδικασμένο μιας απόφασης, ύστερα από την άσκηση προσφυγής λόγω παράβασης κατά τους όρους των άρθρων 258 ή 259 ΣΛΕΕ ενώ ιδιάζουσα παρουσιάζεται η διαδικασία της προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ ως προς τις υποχρεώσεις που φέρουν έναντι εθνικών αρχών.

⁵²Άρθρο 259 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 227 της ΣΕΚ): « Κάθε κράτος μέλος δύναται να προσφύγει στο Δικαστήριο, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν κρίνει ότι άλλο κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών. Πριν ένα κράτος μέλος ασκήσει προσφυγή κατά άλλου κράτους μέλους, επικαλούμενο παράβαση υποχρέωσης εκ των Συνθηκών, οφείλει να φέρει το ζήτημα στην Επιτροπή. Η Επιτροπή διατυπώνει αιτιολογημένη γνώμη επί του θέματος, αφού προηγουμένως παρέχει τη δυνατότητα στα ενδιαφερόμενα κράτη να προβούν κατ' αντιδικία σε γραπτές ή προφορικές παρατηρήσεις. Αν η Επιτροπή δεν διατυπώνει γνώμη εντός τριών μηνών από της υποβολής της αιτήσεως, η προσφυγή δύναται να κατατεθεί στο Δικαστήριο και χωρίς τη γνώμη της Επιτροπής.»

⁵³Παπαγιάννης Δον., ο.π. σελ 207

2.1.1. Το δεδικασμένο των αποφάσεων επί παραβάσεων κρατών – μελών

Η προσφυγή παραβάσεως των άρθρων 258 και 259 ΣΛΕΕ αποτελεί το κύριο μέσο ελέγχου συμμόρφωσης των κρατών - μελών προς το δίκαιο της Ένωσης. Αντικείμενό της αποτελεί η εξασφάλιση της ενωσιακής νομιμότητας, η οποία διαταράσσεται από κρατικές συμπεριφορές. Είτε αυτεπαγγέλτως είτε ύστερα από έγγραφη καταγγελία, η Επιτροπή, το κατ' εξοχήν εκτελεστικό ενωσιακό όργανο, μπορεί να κινήσει τη σχετική διαδικασία, κατά τους όρους που προβλέπουν οι διατάξεις⁵⁴. Μέσω της διαδικασίας παραβάσεως, διαπιστώνονται αντικειμενικά⁵⁵ περιπτώσεις αθετήσεως εκ μέρους κρατών - μελών των υποχρεώσεων που υπέχουν από το σύνολο του ενωσιακού δικαίου.

⁵⁴**Άρθρο 258 ΣΛΕΕ:** Αν η Επιτροπή κρίνει ότι ένα κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών, διατυπώνει αιτιολογημένη γνώμη επί του θέματος, αφού προηγουμένως παρέχει τη δυνατότητα στο κράτος αυτό να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του. Αν το κράτος δεν συμμορφωθεί με τη γνώμη αυτή εντός της προθεσμίας που του τάσσει η Επιτροπή, η τελευταία δύναται να προσφύγει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Άρθρο 259 ΣΛΕΕ: Κάθε κράτος μέλος δύναται να προσφύγει στο Δικαστήριο, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν κρίνει ότι άλλο κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών. Πριν ένα κράτος μέλος ασκήσει προσφυγή κατά άλλου κράτους μέλους, επικαλούμενο παράβαση υποχρέωσης εκ των Συνθηκών, οφείλει να φέρει το ζήτημα στην Επιτροπή. Η Επιτροπή διατυπώνει αιτιολογημένη γνώμη επί του θέματος, αφού προηγουμένως παρέχει τη δυνατότητα στα ενδιαφερόμενα κράτη να προβούν κατ' αντιδικία σε γραπτές ή προφορικές παρατηρήσεις. Αν η Επιτροπή δεν διατυπώνει γνώμη εντός τριών μηνών από της υποβολής της αιτήσεως, η προσφυγή δύναται να κατατεθεί στο Δικαστήριο και χωρίς τη γνώμη της Επιτροπής.

⁵⁵Σε μία πρώτη ανάγνωση, η διαδικασία λόγω παραβάσεως φέρει αντικειμενικό χαρακτήρα, καθώς δεν εξετάζεται περίπτωση υπαιτιότητας εκ μέρους του κράτους- μέλους. Για τη σταδιακή ανάδειξη υποκειμενικών στοιχείων και τη γενικότερη μετεξέλιξη της διαδικασίας βλ. Χριστιανός Β., Μετεξελίξεις της προσφυγής λόγω παραβάσεως στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σελ. 68 και επ.

2.1.1.1.Είδη παραβάσεων

Κατά παρέκκλιση των άρθρων 258 και 259 ΣΛΕΕ, στις Συνθήκες εντοπίζονται ειδικότερες προβλέψεις⁵⁶, που εξουσιοδοτούν την Επιτροπή να εγείρει άμεσα, χωρίς την παρεμβολή προδικαστικού σταδίου με την αποστολή αιτιολογημένης γνώμης στο κράτος- μέλος, προσφυγή λόγω παραβάσεως συγκεκριμένης υποχρέωσης εναντίον του κράτους- μέλους. Προεξέχουσα ρύθμιση είναι η πρόβλεψη της παρ. 2 του άρθρου 108 ΣΛΕΕ, που αφορά τον τομέα των κρατικών ενισχύσεων. Οι αποφάσεις που εκδίδονται επί αυτών των προσφυγών, που βασίζονται σε διαφορετική νομική βάση, περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου, το οποίο αναπτύσσεται έναντι των κρατών - μελών, τα οποία καθίστανται υπόχρεα προς εξάλειψη της διαπιστούμενης παράβασης. Επί παραδείγματι, στην περίπτωση της ένδικης διαδικασίας του άρθρου 108 παρ. 2 ΣΛΕΕ, η παράβαση έγκειται στην παράλειψη εμπρόθεσμης κατάργησης ή τροποποίησης κρατικής ενίσχυσης, που κρίθηκε ασύμβατη προς την κοινή αγορά με απόφαση της Επιτροπής.

Ενδεικτικά, αναφέρεται πως ο προσδιορισμός της έννοιας της παράβασης έχει υπαχθεί στη δημιουργική δύναμη του Δικαστηρίου, με αποτέλεσμα να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών. Ακολουθώντας όσα βασικά έχουν κριθεί από τη νομολογία, ως παράβαση κράτους - μέλους δύναται να συνιστά η θέση σε ισχύ νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών πράξεων, η υιοθέτηση και διατήρηση πρακτικής ή συμπεριφοράς που έρχονται σε ευθεία αντίθεση με όσα ορίζει, κατ' αρχάς, το γραπτό, πρωτογενές⁵⁷ ή παράγωγο,

⁵⁶Πρόκειται κατ' ουσία για παραλλαγές της κλασικής προσφυγής λόγω παράβασης του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, ενώ η διακριτή κατάταξη τους δικαιολογείται από την ειδικότητα των τομέων δράσης που η καθεμία αφορά. Πέρα από τη διάταξη του άρθρου 108 παρ. 2 ΣΛΕΕ- προς πλήρωση του παρόντος- αναφέρονται τα άρθρα 106 παρ. 3 ΣΛΕΕ(ασυμβίβαστο κρατικών μέτρων προς τη διαχείριση υπηρεσιών ΓΟΣ , βλ. ΔΕΚ, 30.6.1988, 226/87 - Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλ. 1988 03611), 114 παρ. 9 ΣΛΕΕ(καταχρηστική άσκηση εξουσιών εκ μέρους των κρατών- μελών κατά την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών με αντικείμενο την λειτουργία της εσωτερικής αγοράς), 348 παρ. 2 ΣΛΕΕ (καταχρηστική άσκηση των εξουσιών εκ μέρους των κρατών- μελών κατά τη διαδικασία λήψης μέτρων για την εσωτερική ασφάλεια)

⁵⁷Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 26.3.2009, C-559/07, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλ. 2009 I-00047, που αναγνωρίζει την παραβίαση του άρθρου 141 ΣΕΚ (νυν 157 ΣΛΕΕ)

αλλά και άγραφο⁵⁸ δίκαιο της Ένωσης. Υποχρεώσεις ενωσιακού δικαίου, οι οποίες πρέπει να τηρούνται, περιέχονται και σε διεθνείς συνθήκες⁵⁹ που υπογράφει η Ένωση.

Ιδιαίτερη κατηγορία παραβάσεων αποτελεί η εμφάνιση της γενικής και διαρκούς ή συστηματικής παράβασης κράτους, η οποία διαφέρει σε ένταση και εμφάνιση από την κλασική τυπολογία των παραβάσεων⁶⁰. Τα περισσότερα παραδείγματα αυτής της γενικευμένης παράβασης εντοπίζονται στις περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης και σχετίζονται με τη μεταφορά οδηγίων⁶¹ στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών. Έτσι, η πλημμελής μεταφορά οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, με την καθυστέρηση λήψης των κατάλληλων νομοθετικών μέτρων, με την παράλειψη κοινοποίησης των μέτρων μεταφοράς εντός ενός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος ή τη συμπερίληψη ρυθμίσεων που έρχονται σε αντίθεση με τα όσα ορίζει η οδηγία ή ακόμα περισσότερο η ολοσχερής μη μεταφορά της οδηγίας στη εθνική έννομη τάξη συνιστούν κατ' ουσία παράβαση της υποχρέωσης συνεργασίας που θεσπίζει το άρθρο 4 παρ.3 ΣΕΕ. Μάλιστα, για την τελευταία αυτή περίπτωση που άπτεται πλημμελειών των εθνικών μέτρων μεταφοράς μιας οδηγίας, προβλέπεται ιδιαίτερος τρόπος εκπληρώσεως της υποχρέωσης συμμόρφωσης στο άρθρο 260 παρ. 3 ΣΛΕΕ, το οποίο θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω.

⁵⁸Πρόκειται για τις γενικές αρχές του ενωσιακού δικαίου, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα θεμελιώδη δικαιώματα, έτσι βλ. ΔΕΚ, 18.12.2007, Επιτροπή κατά Ελλάδας, C-481/06, Συλλ. 2007 I-00193, σκ. 17(παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και την υποχρέωση διαφάνειας

⁵⁹Βλ. ΔΕΚ, 29.4.2010, C-92/07, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, Συλλ. 2010 I-03683

⁶⁰ "Πρόκειται για μία σειρά ή ομάδα επιμέρους παραβάσεων, οι οποίες στοιχούν σε σειρά αλληλοσυνδεδεμένων υποχρεώσεων που απορρέουν από μία ή περισσότερες ομοειδείς νομοθετικές πράξεις(οδηγίες, κανονισμοί) της Ένωσης και χαρακτηρίζονται από έκταση, διάρκεια και σοβαρότητα που συνεπάγονται γενικευμένη παραβατική πρακτική για την οποία ασκείται ενιαία προσφυγή κατ' άρθρο 258 ΣΛΕΕ.", βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπ.π., σελ. 103, ΔΕΚ, 10.9.2009, C-416/07 - Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλ. 2009 I-07883, σκ. 23-25

⁶¹Βλ. ΔΕΚ, 20.11.2013, C-296/01, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλ.2003 I-13909

2.1.1.2.Αναγνωριστικές αποφάσεις

Η απόφαση που εκδίδεται ύστερα από την προσφυγή παραβάσεως που ασκείται είτε από την Επιτροπή συνηθέστερα (άρθρο 258 ΣΛΕΕ) είτε από άλλο κράτος - μέλος (άρθρο 259 ΣΛΕΕ) είναι αναγνωριστική, πράγμα που προκύπτει από το ίδιο το γράμμα της Συνθήκης. Σύμφωνα με το άρθρο 260 παρ. 1 ΣΛΕΕ, «*εάν το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης **διαπιστώσει** ότι κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών, το κράτος αυτό οφείλει να λάβει τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου*». Παρά την έλλειψη ρητής αναφοράς σε αναδρομική ενέργεια των αποφάσεων επί προσφυγών λόγω παραβάσεως, γίνεται δεκτό πως η αναγνώριση της παράβασης ανατρέχει *ex tunc*. Δηλαδή η διαπίστωση της παράβασης καλύπτει όλο το διάστημα που αυτή διατηρούνταν, με αφετηριακό σημείο τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, κρίσιμου χρονικού σημείου για την εκτίμηση της παράβασης⁶².

Η απόφαση φέρει απλώς και μόνο διαπιστωτικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι απλώς αναγνωρίζει την παράβαση στην οποία υπέπεσε το κράτος- μέλος, χωρίς να δίδεται η εξουσία στο δικαιοδοτικό όργανο να αντλήσει τις άμεσες συνέπειες της παράβασης. Έτσι, το Δικαστήριο αρκείται στο να διαγνώσει, να διαπιστώσει την παράβαση και την μη τήρηση των υποχρεώσεων που υπέχει το κράτος και δεν προχωρά περαιτέρω στην ακύρωση- εξάλειψη των σχετικών αντίθετων με το ενωσιακό δίκαιο εθνικών διατάξεων ή στην κήρυξη αυτών ως ανίσχυρων. Πολύ περισσότερο, δεν μπορεί να προβεί σε αποκατάσταση της ζημίας του ιδιώτη που ζημιώθηκε από την παράβαση του δικαίου της Ένωσης, αφού μόνο αρμόδιο προς τούτο, είναι το κράτος- μέλος⁶³. Ωστόσο, η απόφαση διατηρεί τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της, έχοντας ισχύ δεδικασμένου⁶⁴ Το δεδικασμένο

⁶²Βλ. άρθρο 258 ΣΛΕΕ για το στάδιο της αιτιολογημένης γνώμης. Μεταβολές που επέρχονται μετά την παρέλευση αυτής της προθεσμίας δε λαμβάνονται υπόψη από το Δικαστήριο.

⁶³Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 100, 6/60, Humblet, όπου το Δικαστήριο έκανε λόγο στην αυστηρή διάκριση των αρμοδιοτήτων εντός της Ένωσης. Συνεπώς «μόνο αρμόδιο για τη λήψη μέτρων προς συμμόρφωση με την απόφαση του Δικαστηρίου είναι το κράτος- μέλος»

⁶⁴Βλ. 48/71, Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Ιουλίου 1972, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ιταλικής Δημοκρατίας, Συλλ.1972.00529 σκ. 7 «...ενέργεια του κοινοτικού δικαίου, όπως διαπιστώθηκε **με ισχύ δεδικασμένου** έναντι της Ιταλικής Δημοκρατίας...»,

εν προκειμένω αναπτύσσεται έναντι των κρατών - μελών και «μορφοποιείται» μέσω της πλήρωσης των υποχρεώσεων, όπως ορίζεται στο άρθρο 260 παρ. 1 ΣΛΕΕ. Στις επόμενες δύο παραγράφους του ίδιου άρθρου, προβλέπονται τρόποι θωράκισης αυτού του δεδικασμένο.

2.1.1.3. Συνέπειες αναγνωριστικής απόφασης

Το λεκτικό της παρ. 1 του άρθρου 260 ΣΛΕΕ, αποτελεί εξειδίκευση της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας που προβλέπει το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ⁶⁵. Η γενική υποχρέωση προς λήψη μέτρων του 260 παρ. 1 ΣΛΕΕ συνιστά απόρροια της δύναμης δεδικασμένου, με την οποία περιβάλλεται η αναγνωριστική απόφαση. Αποδέκτες του δεδικασμένου της απόφασης, ή αλλιώς της υποχρέωσης συμμόρφωσης αποτελούν όλα τα όργανα του κράτους. Το δεδικασμένο, λοιπόν, που συνεπάγεται την υποχρεωτική πλήρωση όσων ορίζονται στη δικαιοδοτική κρίση του δικαστή της Ένωσης, δηλαδή την υποχρέωση συμμόρφωσης και εξάλειψης της παράβασης που διαπιστώθηκε, απευθύνεται όχι μόνο έναντι του κράτους, αλλά έναντι του συνόλου των οργάνων του παραβαίνοντος κράτους - μέλους. Τα τελευταία καταλαμβάνονται από την ισχύ του δεδικασμένου⁶⁶ της διαπιστωτικής απόφασης, με συνέπεια να οφείλουν να λάβουν, στους τομείς που καλύπτουν αντιστοίχως οι εξουσίες τους, τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της απόφασης. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με την πάγια νομολογία του ΔΕΕ, σύμφωνα με την οποία στοιχειοθετείται παράβαση κράτους- μέλους στο σύνολό του, όποιο κι αν είναι το όργανο του οποίου πράξεις ή παραλείψεις αντιτίθενται στο δίκαιο της Ένωσης. Έχει καταλογιστεί ευθύνη σε κράτος μέλος από πράξεις που καταλογίζονται στην εκτελεστική⁶⁷, νομοθετική⁶⁸ εξουσία όσο και τη δικαστική, παρά τη συνταγματικώς

⁶⁵Βλ. Κανελλόπουλος Π., Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδ. Σάκκουλας, 2010, σελ. 359

⁶⁶Βλ. Papadopoulou Rebecca – Emanuela, *Souveraineté et surveillance dans le cadre de la Communauté européenne ou comment concilier deux exigences contradictoires*, *Annuaire français de droit international*, volume 51, 2005, pg. 708

⁶⁷Βλ. ενδεικτικά ΔΕΕ, 8.7.2010, C-334/08 - Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλ. 2010 I-06869, σκ.39-44, όπου καταλογίστηκε παράβαση κράτους- μέλους λόγω παράνομης δράσης των τελωνειακών αρχών

⁶⁸Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 2.3.1982, 94/81, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλ. 1982 00739, σκ. 4 και επ.

ανεξάρτητη δράση τους. Το κράτος λαμβάνεται ως μια οντότητα και διάσταση, που επιτρέπει μια ευρεία ερμηνευτική προσέγγιση. Έτσι, η νομολογία έχει καταλήξει πως παραδεκτώς κινείται η διαδικασία προσφυγής παραβάσεως κατά κράτους - μέλους, -και κατ' επέκταση λειτουργεί έναντι αυτού η ισχύς του δεδικασμένου της σχετικής απόφασης-, αν η πράξη ή παράλειψη καταλογίζεται σε όργανο τόσο της κεντρικής διοίκησης όσο και της τοπικής αυτοδιοίκησης⁶⁹ κράτους- μέλους, σε ομόσπονδο κρατίδιο⁷⁰ ή οργανισμό ελεγχόμενο από ομόσπονδο κρατίδιο, ακόμα και σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, επιχειρήσεις ή οργανισμούς, επί των οποίων ασκείται άμεσα ή έμμεσα κρατική εποπτεία⁷¹. Αναφορικά με παραβάσεις που καταλογίζονται στη δικαστική εξουσία, υπογραμμίζεται πως το Δικαστήριο έχει ταχθεί υπέρ του καταλογισμού του κράτους - μέλους, παρά την συνταγματικώς ανεξάρτητη δράση των δικαστικών οργάνων, όπως προαναφέρθηκε. Η αντίθετη προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία εθνικών νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων από τις δικαστικές αρχές⁷² μπορεί, λοιπόν, να στοιχειοθετήσει παράβαση του κράτους - μέλους.

Βάσει αυτών, φαίνεται ότι η επιταγή προς συμμόρφωση απευθύνεται από το Δικαστήριο στην «ολότητα» του κράτους- μέλους και οφείλει αυτό το τελευταίο να την υλοποιήσει.

⁶⁹Βλ. ΔΕΚ, 10.3.1987, 199/85, Επιτροπή κατά Ιταλίας Συλλ 1987 01039, σκ. 5, όπου αναγνωρίστηκε παράβαση της Ιταλίας λόγω πλημμελούς προκήρυξης δημοσίου διαγωνισμού και παράνομης απευθείας ανάθεσης του από το δήμο του Μιλάνου

⁷⁰Βλ. ΔΕΚ, 28.2.1991, 131/88, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλ.1991 I-00825 σκ. 70-71

⁷¹Βλ. ΔΕΚ 24.11.1982, 249/81, Συλλ 1982 04005 Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, σκ. 23-24, C-328/96, Επιτροπή κατά Αυστρίας, σκ. 74, C-353/96, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, σκ.23, όπου και καταγράφεται η σταθερή αντιμετώπιση του Δικαστηρίου να καταλογίζει ευθύνη σε κράτος- μέλος, σε περίπτωση πλημμελών έναντι του ενωσιακού δικαίου συμπεριφορών των αναθετουσών αρχών(κατά κανόνα, ΝΠΙΔ) κατά τη σύναψη ή εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων

⁷²Βλ. ΔΕΚ 25.3.2009 C-159/08, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλ 2009 I-00046, σκ. 125-126, C-129/00, Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκ. 29-41, όπου στοιχειοθετείται παράβαση του ιταλικού κράτους, εφόσον διατήρησε σε ισχύ νομολογία, η οποία έθετε εμπόδια στην πρόσβαση των ιδιωτών στη δικαιοσύνη, χωρίς να λάβει κανένα νομοθετικό μέτρο προς άρση της δυσμενούς κατάστασης

2.1.1.4.Μορφή μέτρων

Αναφορικά με τη μορφή των μέτρων που πρέπει να λάβουν τα κρατικά όργανα, υπογραμμίζεται, αρχικά, πως το Δικαστήριο δεν διαθέτει κατ' αρχήν ουδεμία ευχέρεια υπόδειξης των πρόσφορων μέτρων προς εκτέλεση⁷³. Κάποιες φορές, ενδέχεται να προβεί σε ορισμένες διευκρινίσεις για τον καλύτερο τρόπο δράσης του κράτους, κυρίως σε περιπτώσεις που το Δικαστήριο καλείται να κρίνει τη συμβατότητα ενός εθνικού μέτρου προς την αρχή της αναλογικότητας⁷⁴. Σε αυτή την περίπτωση, δηλαδή, μπορεί να υπαγορεύσει στο κράτος - μέλος μέτρα λιγότερα περιοριστικά, τα οποία διαφυλάσσουν την αρχή της αναλογικότητας. Ακόμα, υποστηρίζεται πως ένα κράτος - μέλος έχει το δικαίωμα να ζητήσει τη βοήθεια της Επιτροπής, η οποία υποχρεούται να απαντήσει βάσει του 4 παρ. 3 ΣΕΕ και να του παράσχει πληροφορίες για τα κατάλληλα μέτρα συμμόρφωσης.

Ακολούθως, η φύση των μέτρων που πρέπει να ληφθούν σε ένα πρώτο βαθμό δεν αποτελεί αντικείμενο αυτής της απόφασης⁷⁵. Επαφίεται, λοιπόν, πλήρως στη ευχέρεια του κράτους - μέλους και των οργάνων του αφενός να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα και αφετέρου να κρίνουν και να αιτιολογήσουν τη συμβατότητα αυτών με την ενωσιακή έννομη τάξη. Σε κάθε περίπτωση, η μορφή και το περιεχόμενο της υποχρέωσης συμμόρφωσης, της ουσιαστικής, δηλαδή, πραγμάτωσης της δικαιοδοτικής κρίσης, η οποία περιβάλλεται με ισχύ δεδικασμένου διαφοροποιείται σε συνάρτηση προς την φύση και το είδος της

⁷³Βλ. ΔΕΚ 14.4.2005, C-104/02, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλ 2005 I-02689 σκ. 49-51, όπου αίτημα της Επιτροπής να υποχρεωθεί με τη δικαστική απόφαση επί προσφυγής παράβασης η Γερμανία σε καταβολή τόκων υπερημερίας κρίθηκε απαράδεκτο

⁷⁴Βλ. π.χ ΔΕΚ, 8.2.1983, 124/81, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Συλλ. 1983 00203, όπου το Δικαστήριο αρχικά διαπίστωσε πως η εγκαθίδρυση εθνικού συστήματος που απαιτεί την έκδοση ειδικών αδειών για το εισαγόμενο γάλα δε δικαιολογείται από την εξυπηρέτηση του σκοπού της προστασίας της δημόσιας υγείας. Πολύ περισσότερο, συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Στη συνέχεια, όρισε πως αρκεί για την επίτευξη του σκοπού της προστασίας της υγείας η συλλογή πληροφοριών πχ μέσω δηλώσεων των εισαγωγέων και υποβολής κατάλληλων πιστοποιητικών εκ μέρους του κράτους- μέλους (σκ. 18 της απόφασης)

⁷⁵Βλ. ΔΕΚ 18.7.2007, C-503/04, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλ 2007 I-06153 σκ. 15, όπου ορίζεται παράλληλα πως δεν χωρεί αίτηση ερμηνείας της απόφασης αυτής ως προς το σκέλος των μέτρων που απαιτούνται

διαπιστωθείσας παράβασης και πραγματοποιείται είτε με ενέργεια είτε παράλειψη.

Έτσι, εάν η παράβαση πραγματοποιήθηκε από τη νομοθετική εξουσία, ο εθνικός νομοθέτης οφείλει να προβεί στην κατάργηση ή τροποποίηση⁷⁶ των αντίθετων με το ενωσιακό δίκαιο διατάξεων, αν πραγματοποιήθηκε από την εκτελεστική εξουσία το ίδιο οφείλουν να πράξουν οι διοικητικές αρχές μέσω της ανάκλησης ή τροποποίησης των αντίθετων με το ενωσιακό δίκαιο διοικητικών μέτρων, ενώ, τέλος, αν πραγματοποιήθηκε από τη δικαστική εξουσία, τα εθνικά δικαστήρια, τα οποία δρουν ως αποκεντρωμένα δικαιοδοτικά όργανα εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, φαίνεται να εξοπλίζονται με μία ιδιότυπη⁷⁷ υποχρέωση εκτέλεσης και υποχρεούνται να αφήσει ανεφάρμοστη την ασύμβατη προς το ενωσιακό δίκαιο διάταξη και λαμβάνοντας υπόψη τα θέματα που προκύπτουν στην απόφαση, να καθορίσει το πεδίο εφαρμογής των κοινοτικών διατάξεων.⁷⁸

Στο σημείο αυτό, φαίνεται ότι κατοχυρώνεται η θέση των ιδιωτών οι οποίοι είναι σε θέση να επικαλεστούν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων μονάχα την ίδια την ενωσιακή διάταξη που φέρει άμεσο αποτέλεσμα και όχι την απόφαση του Δικαστηρίου που διαπιστώνει την παράβαση. Η απόφαση που αναγνωρίζει την παρανομία της συμπεριφοράς του κράτους - μέλους συνιστά καθοριστικό στοιχείο αναφοράς για τον εθνικό δικαστή που επιλαμβάνεται της υπόθεσης. Υπάρχει, λοιπόν, η δυνατότητα δημιουργίας του κατάλληλου νομικού πλαισίου, υπό την αίρεση πλήρωσης και των λοιπών προϋποθέσεων, για τη θεμελίωση ευθύνης του κράτους - μέλους έναντι των θιγόμενων ιδιωτών.

⁷⁶Βλ. ΔΕΚ, 14.12.1982, Συνεκδ. Υποθ. 314 έως 316/81 και 83/82, Procureur de la République και Comité national de défense contre l'alcoolisme κατά Alex Waterkeyn, Συλλ. 1982 04337, σκ.14

⁷⁷Βλ. Καλαβρός, Γ.-Ε.-Γεωργόπουλος Θ., Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σελ. 268.

⁷⁸Βλ. ΔΕΚ, 14.12.1982, Συνεκδ. Υποθ. 314 έως 316/81 και 83/82, ό.π, σκ. 14-15 ο εθνικός δικαστής οφείλει «δυνάμει του κύρους που έχει η απόφαση του Δικαστηρίου, να λάβει υπ' όψη, αν χρειασθεί, τα νομικά θέματα που επιλύονται στην απόφαση αυτή για να καθορίσει το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, το οποίο έχει καθήκον να εφαρμόσει».

Οι υποχρεώσεις των εθνικών αρχών είτε για τη μη εφαρμογή ασύμβατων με το ενωσιακό δίκαιο ρυθμίσεων (υποχρέωση παράλειψης) είτε για την υιοθέτηση μέτρων που στοχεύουν στην πραγμάτωση των ενωσιακών προβλέψεων (υποχρέωση ενέργειας)⁷⁹ διασφαλίζεται ότι θα πραγματοποιηθούν μέσω της παρ. 2 του άρθρου 260 ΣΛΕΕ, αφού θεσπίζεται μια ειδική ένδικη διαδικασία εκτελέσεως κατά των κρατών- μελών. Σύμφωνα με αυτή, σε περίπτωση που τα κράτη παραλείπουν ή εκτελούν αναποτελεσματικά τις υποχρεώσεις που απορρέουν από απόφαση του Δικαστηρίου επί διαπιστώσεως παραβάσεως, το Δικαστήριο καταλήγει στην επιβολή χρηματικής ποινής ή κατ' αποκοπή ποσού στο παραβαίνον κράτος – μέλος, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω.⁸⁰ Σε κάθε περίπτωση τα μέτρα πρέπει να είναι κατάλληλα και αναγκαία ώστε α επέρχεται η οριστική άρση της παράβασης.

Η αρχική απουσία πρόβλεψης⁸¹ οποιασδήποτε μορφής νομικού καταναγκασμού συμμόρφωσης κράτους, έναντι του οποίου είχε εκδοθεί απόφαση που αναγνώριζε παράβασή του και ο αναγνωριστικός χαρακτήρας των αποφάσεων επί προσφυγών λόγω παραβάσεως έθεταν εμπόδια στην προώθηση του ενοποιητικού εγχειρήματος κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της Ένωσης. Με την πάροδο των ετών, η αύξηση των κρουσμάτων κρατικών παραβάσεων είχε σαν αποτέλεσμα τη πρόβλεψη κυρωτικού μηχανισμού αντιμέτρων στην παρ. 2 του σημερινού άρθρου 260 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 228 ΣΕΚ). Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, ο μη σεβασμός κράτους- μέλους προς το δεδουλευμένο της διαπιστωτικής της παράβασης απόφασης, η μη συμμόρφωση,

⁷⁹Βλ. ΔΕΚ, 13.7.1972, 48/71, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλ. 1972 00529, σκ. 7, ΔΕΚ, 28.3.1980, συνεκδ. 24/80 και 97/80 R, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλ. 1980 01319, σκ. 16, ΔΕΚ, 19.1.1993, C-101/91, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλ. 1993 I-00191, σκ. 24

⁸⁰Για την εκτίμηση επιβολής ή όχι χρηματικής κύρωσης, κρίνεται, μεταξύ άλλων, η συμπεριφορά του κράτους- μέλους, η διάρκεια και η σοβαρότητα της παράβασης σε ένα μεταγενέστερο χρονικό σημείο, μετά την έκδοση της απόφασης που διαπιστώνει την παράβαση. Βλ. παρακάτω

⁸¹Απόρροια της απροθυμίας και δυστοκίας των κρατών- μελών να ενταχθούν πλήρως στις απαιτήσεις που επέβαλε η συμμετοχή τους στην ιδιόζουσα «μετα-εθνική έννομη τάξη», η αρχική πρόβλεψη του άρθρου 171 της Συνθήκης της ΕΟΚ περιείχε κατ' ουσία ένα λευκό κανόνα δικαίου. Το περιεχόμενο αυτό εξαντλούνταν σε έναν ηθικό ψόγο έναντι των κρατών –μελών, καθώς απλώς έκανε λόγο για την ανάγκη συμμόρφωσης με τη λήψη των κατάλληλων μέτρων, καταλείποντας εντελώς στη διακριτική ευχέρεια των κρατών εάν θα συμμορφωθούν στο διατακτικό της απόφασης. Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ό.π., σελ. 116-117.

δηλαδή, προς όσα κρίθηκαν οριστικώς από τον ενωσιακό δικαστή καθιστά δυνατή την έγερση προσφυγής «παραβάσεως επί παραβάσεως» από την Επιτροπή κατά αυτού.

Με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβώνας, εισάγεται καινοτομία με την προσθήκη τρίτης παραγράφου στο άρθρο 260 ΣΛΕΕ. Στην περίπτωση παράλειψης εκ μέρους του κράτους - μέλους να κοινοποιήσει τα μέτρα μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο μιας οδηγίας που εκδόθηκε σύμφωνα με νομοθετική διαδικασία, η Επιτροπή ταυτόχρονα με την άσκηση προσφυγής του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, εάν το κρίνει πρόσφορο, μπορεί να υποδείξει το ύψος του κατ' αποκοπήν ποσού ή της χρηματικής ποινής που οφείλει να καταβάλει το εν λόγω κράτος και που η Επιτροπή κρίνει κατάλληλο για την περίπτωση. Με λίγα λόγια, η Επιτροπή μπορεί να σωρεύσει το αίτημα επιβολής χρηματικής ποινής ή κατ' αποκοπή ποσού, παράλληλα με την άσκηση προσφυγής του άρθρου 258 ΣΛΕΕ. Πρόκειται, δηλαδή, για την εισαγωγή καταψηφιστικού αιτήματος ήδη με την πρώτη προσφυγή κατά του κράτους- μέλους, υπό τις διαδικαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 258 ΣΛΕΕ. Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει την παράβαση, δύναται να επιβάλει στο συγκεκριμένο κράτος μέλος την καταβολή κατ' αποκοπήν ποσού ή χρηματικής ποινής έως του ορίου του ποσού το οποίο υπέδειξε η Επιτροπή. Η υποχρέωση καταβολής τίθεται σε ισχύ την ημερομηνία που προσδιορίζει το Δικαστήριο με την απόφασή του.

Αυτό στοχεύει στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του ενδίκου βοηθήματος της προσφυγής παραβάσεως και κατ' επέκταση, διακρίνεται η πρόθεση ενδυνάμωσης του δεδικασμένου των σχετικών αποφάσεων έναντι των κρατικών αρχών. Η καθιέρωση των κυρωτικών μηχανισμών εξασφαλίζει την αποτελεσματικότητα των ενωσιακών επιταγών, ταυτόχρονα δε επιβεβαιώνεται η ουσιαστική ισχύς, το κύρος που απολαμβάνουν οι σχετικές αποφάσεις⁸². Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αποτελεσματικότητας των κυρωτικών μηχανισμών είναι πως πλέον μετά την εισαγωγή σχετικών προσφυγών του άρθρου 260 ΣΛΕΕ με το ταυτόχρονο αίτημα προς επιβολή χρηματικής κύρωσης, τα κράτη- μέλη προβαίνουν στις απαραίτητες ενέργειες

⁸²Βλ. Papadopoulou R.-E., όπ.π., pg. 708

κοινοποίησης των μέτρων μεταφοράς των οδηγιών, με αποτέλεσμα την παραίτηση της Επιτροπής από το ένδικο βοήθημα⁸³.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με την ιδιαίτερη κατηγορία προσφυγών παραβάσεων κατά Οδηγιών, σε περίπτωση της παράλειψης κοινοποίησης των μέτρων μεταφοράς, το κράτος- μέλος οφείλει να προβεί στην άμεση λήψη και κοινοποίηση των εθνικών μέτρων⁸⁴, τα οποία θα εξασφαλίζουν την πλήρη εφαρμογή της οδηγίας ως προς τον επιδιωκόμενο στόχο της. Η απλή κίνηση της νομοθετικής διαδικασίας δε συνιστά έγκυρη εκτέλεση των υποχρεώσεων⁸⁵ που απορρέουν από τη διαπιστωτική της παράβασης απόφαση. Το ίδιο ισχύει και για την περίπτωση υιοθέτησης εθνικού νομοθετήματος χωρίς ουσιαστικές διατάξεις προς μεταφορά μιας οδηγίας, το οποίο απλώς εξουσιοδοτεί δημόσια αρχή να προβεί στην υιοθέτηση των κατάλληλων διατάξεων μεταγενέστερα.⁸⁶

Σε ό,τι αφορά την περίπτωση πλημμελούς μεταφοράς, αξίζει να αναφερθεί υπόθεση κατά την οποία, παρά την επιγενόμενη υιοθέτηση εκ μέρους του κράτους - μέλους των κατάλληλων νομοθετικών διατάξεων, το Δικαστήριο, ύστερα από προσφυγή της Επιτροπής δυνάμει της παρ. 2 του άρθρου 260 ΣΛΕΕ, επανεξέτασε μερικώς τα ληφθέντα μέτρα από το κράτος - μέλος, διαπιστώνοντας εκ νέου την ανεπάρκεια αυτών⁸⁷.

⁸³Βλ. ενδεικτικά C-406/13, διάταξη του Δικαστηρίου της 11^{ης} Νοεμβρίου 2013, Επιτροπή κατά Ρουμανίας, C-240/13, διάταξη του Δικαστηρίου της 18^{ης} Αυγούστου 2014, Επιτροπή κατά Εσθονίας, C-545/12, διάταξη του Δικαστηρίου της 22ας Μαΐου 2013, Επιτροπή κατά Κύπρου

⁸⁴Βλ. ΔΕΚ 6.10.2000 C-197/98, Συλλ. 2000 I-08609, όπου η Επιτροπή παραιτήθηκε από την άσκηση προσφυγής βάσει του άρθρου 228 παρ. 2 ΕΚ (νυν 260 παρ. 2 ΣΛΕΕ), καθώς η Ελληνική Δημοκρατία προχώρησε στην κοινοποίηση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που απαιτούνται για να συμμορφωθεί πλήρως προς την οδηγία 89/48/ΕΟΚ

⁸⁵Βλ. ΔΕΚ 7.3.2002 C-29/01, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλ. 2002 I-02503, σκ. 10

⁸⁶Βλ. ΔΕΚ 18.12.1997 C-263/96, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλ. 1997 I-07453, σκ. 26

⁸⁷Βλ. ΔΕΚ, 14.3.2006, C-177/04, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλ. 2006 I-02461 όπου αναγνωρίστηκε μεν μερική εκτέλεση εκ μέρους της Γαλλίας της αρχικής απόφασης του Δικαστηρίου, αφού το κράτος προέβη στην έκδοση σχετικών νομοθετικών μέτρων προς μεταφορά της οδηγίας 85/974, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων. Ωστόσο, παρά τον περιορισμό της έκτασης παράβασης του κράτους, το Δικαστήριο εξέτασε και έκρινε πλημμελείς και μέρος των νέων νομοθετικών προβλέψεων Συλλ. 2006 I-02461

Περισσότερο δυσχερές ανακύπτει το ζήτημα προσδιορισμού των κατάλληλων μέτρων προς εκτέλεση, εφόσον η παράβαση έγκειται στη θέσπιση και εφαρμογή ρυθμίσεων αντίθετων προς το ενωσιακό δίκαιο. Πέρα από την αυτονόητη υποχρέωση μη εφαρμογής της ασύμβατης ρύθμισης, απαιτείται η πραγματική εξάλειψη των συνεπειών που πηγάζουν από την παράβαση και εν τέλει, όπως προαναφέρθηκε, η οριστική άρση της παράβασης. Εξάλλου, όπως προαναφέρθηκε, τα μέτρα ποικίλλουν ανάλογα με το είδος της παράβασης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα διαφορετικών μέτρων ανά παράβαση είναι, αρχικά, η περίπτωση κατά την οποία το κράτος – μέλος, σύμφωνα με τη διαπιστωτική απόφαση, προέβαινε σε διακριτική μεταχείριση μιας κατηγορίας εργαζομένων (λεκτόρων) ως προς την αναγνώριση κεκτημένων δικαιωμάτων κατά την αντικατάσταση συμβάσεων ορισμένου χρόνου από αντίστοιχες συμβάσεις αορίστου χρόνου. Για την αποκατάσταση της παράβασης δεν αρκούσε η αναπροσαρμογή των μισθών, αλλά πέρα από αυτή ήταν απαραίτητη και η αναγνώριση προϋπηρεσίας τους και στην καταβολή εισφορών κοινωνικής ασφάλισης⁸⁸. Επίσης, όπως έχει κριθεί, η ανάκτηση των ποσών των ενισχύσεων από το κράτος – μέλος⁸⁹ συνιστά πρόσφορο μέτρο εκτέλεσης κατά τη διαδικασία του άρθρου 108 παρ. 2 ΣΛΕΕ. Η συγκεκριμένη υποχρέωση ανάκτησης των παρανόμων κρατικών ενισχύσεων ως συνέπεια του δεδικασμένου που φέρεται έναντι των κρατικών αρχών έχει αποτελέσει αντικείμενο πλούσιας νομολογίας⁹⁰.

2.1.1.5. Προθεσμία

Στο άρθρο 260 ΣΛΕΕ δεν προβλέπεται συγκεκριμένη προθεσμία που απαιτείται να τηρήσουν τα κράτη – μέλη για την εκτέλεση της απόφασης και αντίστοιχα για να συμμορφωθούν προς το δεδικασμένο που αυτή φέρει. Πολύ περισσότερο, δεν παρέχεται καμία δυνατότητα στο Δικαστήριο να θέσει ένα

⁸⁸Βλ. ΔΕΚ, 18.7.2006, C-119/04, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλ. 2006 I-06885, σκ. 29, που αφορούσε την αναγνώριση κεκτημένων δικαιωμάτων στους λέκτορες

⁸⁹Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 13.5.2011, C-184/11 - Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλ. δεν έχει δημοσιευθεί, σκ. 33

⁹⁰βλ. αναλυτικά Καρύδης Γ., Παράνομες κρατικές ενισχύσεις και έννομη προστασία των ενδιαφερομένων τρίτων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013

συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στο παραβαίνον κράτος – μέλος για τη λήψη των μέτρων συμμόρφωσης⁹¹. Νομολογιακά, όμως, έχει κριθεί πως οι εθνικές αρχές πρέπει να δράσουν άμεσα, εντός των συντομότερων δυνατών προθεσμιών⁹². Κάτι τέτοιο είναι απολύτως λογικό, αφού το επιτάσσει η ανάγκη ομοιόμορφης και άμεσης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου.

Κρίσιμος χρόνος για τη συμμόρφωση του κράτους - μέλους αποτελεί η ημερομηνία έκδοσης της πρώτης απόφασης του Δικαστηρίου, που διαπίστωσε την παράβαση, δηλαδή αποτελεί την αφετηρία για τη συμμόρφωση και διαρκεί μέχρι τη λήξη της προθεσμίας που ορίζεται στο έγγραφο οχλήσεως⁹³⁹⁴.

Στο μέτρο που για την ενδεχόμενη επιβολή χρηματικών κυρώσεων, εξετάζεται, μεταξύ άλλων, η διάρκεια της παραβάσεως, μέσω των παρατηρήσεων του το ΔΕΕ παρέχει διευκρινήσεις για το πώς νοείται η άμεση δάση των κρατών - μελών. Η κρίση περί του εύλογου, ικανού χρονικού διαστήματος που μεσολαβεί από την έκδοση της διαπιστωτικής της παράβασης απόφασης και της εκτέλεσης της από το κράτος- μέλος εξαρτάται από τις περιστάσεις της εκάστοτε υπόθεσης, τις δυσκολίες προσαρμογής, τις ιδιαιτερότητες και την πολυπλοκότητα του ζητήματος και εναπόκειται αποκλειστικά στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου.

⁹¹ Βλ. ΔΕΚ 2.7.1996 C-473/93, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, Συλλ1996 I-03207 .σκ. 51-52, όπου απορρίφθηκε ως απαράδεκτο αίτημα του Λουξεμβούργου προς χορήγηση μακράς προθεσμίας για την εκπλήρωση των ενωσιακών υποχρεώσεων του

⁹² Βλ. ενδεικτικά, ΔΕΚ 25.11.2003 C-278/01, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλ. 2003 I-14141, σκ. 27, ΔΕΚ 6.11.1985C-131/84, Επιτροπή κατά Ιταλικής Δημοκρατίας, Συλλ. 1985 03531, σκ.7, ΔΕΚ 7.3.1996, C-334/94, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλ1996 I-01307 σκ. 31, ΔΕΚ4.7.2000 C-387/97, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλ. 2000 I-05047 σκ. 82

⁹³ Μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβώνας, παραλείπεται το στάδιο της αιτιολογημένης γνώμης της Επιτροπής που προέβλεπε το προισχύσαν άρθρο 228 παρ. 2. Η αιτιολογημένη γνώμη απευθυνόταν στο κράτος-μέλος που συνέχιζε την παράβαση και διευκρίνιζε τα σημεία στα οποία το κράτος δεν συμμορφώθηκε με την αρχική απόφαση, ενώ τασσόταν συγκεκριμένη προθεσμία για τη λήψη των κατάλληλων μέτρων. Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπ.π, σελ. 118

⁹⁴ Σημειώνεται πως η Επιτροπή, προτού κινήσει νέα διαδικασία «παραβάσεως επί παραβάσεως» οφείλει να παράσχει στο κράτος – μέλος τη δυνατότητα υποβολής παρατηρήσεων, ύστερα από την αποστολή σε αυτό εγγράφου οχλήσεως, όπως και να χορηγήσει εύλογο χρονικό διάστημα για να προβεί στην άρση της συνεχιζόμενης παράβασης, με τη λήψη πρόσφορων μέτρων

Ειδικά, στις περιπτώσεις παραβάσεων που συνίστανται σε μη μεταφορά των οδηγιών, το είδος των υποχρεώσεων⁹⁵ που επιβάλλει κάθε οδηγία διαφοροποιεί, πέρα από την έκταση της υποχρέωσης μεταφοράς, και το χρονικό διάστημα που απαιτείται για τη λήψη των μέτρων συμμόρφωσης. Απαιτείται, λοιπόν, μικρότερο χρονικό διάστημα για τη μεταφορά οδηγιών - και την κατ' επέκταση συμμόρφωση προς όσα ορίζει η απόφαση, που διαπιστώνει την παράβαση, οι οποίες απαιτούν απλώς τη θέσπιση και κοινοποίηση των κατάλληλων νομοθετικών μέτρων μεταφοράς. Έτσι, στην απόφαση C-407/09, Επιτροπή κατά Ελλάδος⁹⁶, το Δικαστήριο έκρινε ότι η πάροδος διαστήματος 29 μηνών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης που διαπίστωνε την αρχική παράβαση της Ελλάδας έως τη δημοσίευση του νόμου, με το οποίο τελικά η Ελλάδα ευθυγραμμίστηκε με το διατακτικό της πρώτης απόφασης⁹⁷ συνιστά συνέχιση της παράβασης επί μεγάλο χρονικό διάστημα.

Αντιθέτως, στην περίπτωση οδηγιών που περιλαμβάνουν στόχους γενικού περιεχομένου, αφήνοντας ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης της φύσης των μέτρων στα κράτη - μέλη ή επιβάλλουν πολύ συγκεκριμένα αποτελέσματα, απαιτείται να δοθεί ένα σχετικά μεγαλύτερο διάστημα προσαρμογής. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση Επιτροπή κατά του Βασιλείου της Ισπανίας, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι η μεσολάβηση δυόμισι ετών από τη διαπίστωση της παράβασης έως τη λήξη της προθεσμίας που έτασσε η Επιτροπή με την αιτιολογημένη γνώμη της⁹⁸ κρίθηκε ως εύλογο χρονικό διάστημα προς εκτέλεση της πρώτης απόφασης που διαπίστωνε την παράβαση της Ισπανίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η λήψη μέτρων για την αναβάθμιση της ποιότητας των εσωτερικών υδάτων κολύμβησης και την ευθυγράμμισή τους με συγκεκριμένες οριακές τιμές απαιτούσε πολύπλοκες και μακροπρόθεσμες

⁹⁵Βλ. ΔΕΚ 30.11.2006 C-32/05, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, Συλλ2006 I-11323 σκ. 37-40, όπου γίνεται λόγος για το διαφορετικό είδος υποχρεώσεων που επιβάλλουν οι οδηγίες

⁹⁶Βλ. ΔΕΕ, 31.3.2011, C-407/09, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλ. 2011 I-02467, σκ. 36

⁹⁷Πρόκειται για την απόφαση του ΔΕΚ, 18.7.2007, C-26/07, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλ. 2007 I-00106 όπου διαπιστώθηκε η παράλειψη θέσπισης μέτρων μεταφοράς της οδηγίας 2004/80/ΕΚ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων

⁹⁸Κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, νομικά ενεργή διάταξη ήταν αυτή του άρθρου 228 παρ. 2 της Συνθήκης ΕΚ, η οποία προέβλεπε το στάδιο της αιτιολογημένης γνώμης, απόφαση ΔΕΚ, 25.10.2003, C-278/01, Επιτροπή κατά του Βασιλείου της Ισπανίας, Συλλ. 2003 I-14141, σκ. 30

ενέργειες, όπως ο εντοπισμός των πηγών ρυπάνσεων, η επεξεργασία σχεδίων δράσης και πρακτικών βελτίωσης.

2.1.1.6.Πρόστιμο ή/και κατ' αποκοπή ποσό

Όπως προαναφέρθηκε, η Ένωση στην προσπάθειά της να εξαναγκάσει τα κράτη να τηρούν και συμμορφώνονται στην δικανική κρίση παρέχει, πλέον τη νομιμοποίηση στην Επιτροπή να προσφύγει εκ νέου στο Δικαστήριο προσδιορίζοντας ταυτόχρονα το ύψος του κατ' αποκοπήν ποσού ή του προστίμου που οφείλει το κράτος να καταβάλει κατά την κρίση της. Μάλιστα, η Επιτροπή μπορεί να καταφύγει σε αυτό κατόπιν προειδοποιητικής επιστολής που αποστέλλει στο δυστροπών κράτος και χωρίς τη σύνταξη αιτιολογημένης γνώμης. Ο προσδιορισμός του ύψους γίνεται σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα της παράβασης, τη διάρκειά της και την αναγκαιότητα αποφυγής των υποτροπών. Ωστόσο, τα κριτήρια αυτά δεν είναι τα μόνα ούτε είναι δεσμευτικά προς το Δικαστήριο και επιλέγονται πάντοτε με γνώμονα και στόχο την ασφάλεια δικαίου και τη διαφάνεια της δράσης της Επιτροπής.

Ζήτημα γεννάται σχετικά με το ποιες είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες προτιμάται η επιβολή κατ' αποκοπήν ποσού και ποιες επιβάλλεται πρόστιμο. Το ΔΕΕ φαίνεται να επιλέγει την άποψη σύμφωνα με την οποία η χρηματική ποινή επιβάλλεται όταν στόχος της καταδικαστικής απόφασης είναι ο εξαναγκασμός του κράτους προς συμμόρφωση και η παύση της παράβασης. Εάν, όμως, στόχος είναι κατά κύριο λόγο η αποτίμηση των συνεπειών της μη συμμόρφωσης ειδικά αν η παράβαση έχει συνεχιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα από την έκδοση της απόφασης, τότε προτιμάται το κατ' αποκοπή ποσό. Υπάρχει και το ενδεχόμενο σωρευτικής επιβολής χρηματικής ποινής και κατ' αποκοπήν ποσού, αν κάτι τέτοιο κριθεί απαραίτητο.⁹⁹

Συνοψίζοντας όσα αναφέρθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, το δεδικασμένο της αναγνωριστικής απόφασης επί παράβασης κράτους- μέλους επιβεβαιώνεται και

⁹⁹ Βλ. Παπαγιάννης Δον. ό.π., σελ 339-340, όπου παραπέμπει στις υποθέσεις C- 304/02 (Επιτροπή/Γαλλία) στην οποία επιβλήθηκε τόσο πρόστιμο όσο και κατ' αποκοπή ποσό, συλλ. 2005, I- 6263, ΔΕΚ 45/91(Επιτροπή/Ελλάδα), με την Ελλάδα να είναι το πρώτο κράτος- μέλος κατά του οποίου εφαρμόστηκε η εν λόγω διάταξη, Συλλ. 2000, I-5092 και C- 278/01 (Επιτροπή/Ισπανία) Συλλ. 2003, I- 1414 κατά της οποίας επιβλήθηκε η επιβολή χρηματικής ποινής.

διασφαλίζεται με την επιβολή των χρηματικών κυρώσεων ή καλύτερα, με την «απειλή» αυτών. Η δικαιοδοτική κρίση περιβάλλεται με ισχύ δεδικασμένου και η πραγμάτωσή της επαφίεται στα κράτη - μέλη, τα οποία είναι υποχρεωμένα να εξαλείψουν τις ρωγμές του ενωσιακού δικαίου, όπως εκτέθηκε παραπάνω. Όμως, εκεί που η αναγνωριστική φύση της απόφασης θα μπορούσε να αφήνει ευρύτατα περιθώρια δράσης στα κράτη- μέλη, ο ενωσιακός συντάκτης παρεμβαίνει με την πρόβλεψη των κυρωτικών μηχανισμών. Κατατείνει στην θωράκιση και περαιτέρω αυστηροποίηση του δεδικασμένου. Με άλλα λόγια, η εξελικτική φυσιογνωμία της προσφυγής παράβασης, με την αρχική προσθήκη της διαδικασίας της προσφυγής «παραβάσεως επί παραβάσεως» και εν συνεχεία με απλοποίηση των όρων προς επιβολή των κυρώσεων συμπυκνώνει την συνειδητοποίηση εκ μέρους των κρατών - μελών, των «κυρίων των Συνθηκών», της ανάγκης να περιβάλλονται οι αποφάσεις του Δικαστηρίου με ένα ισχυρό δεδικασμένο, το οποίο τα κράτη - μέλη δεν θα παραγνωρίζουν.

2.1.2. Προδικαστική παραπομπή

Η περίπτωση της προδικαστικής παραπομπής παρουσιάζει ιδιομορφία σε σχέση με την κλασική, παραδοσιακή έννοια του δεδικασμένου πρώτα και κύρια καθώς απουσιάζει μια βασική προϋπόθεση: οι διάδικοι. Υπάρχει κι μία ακόμη απουσία που ξεφεύγει από το σύνηθες μοτίβο μιας ένδικης διαδικασίας και αυτή δεν είναι άλλη από την απουσία της επίδικης διαφοράς. Ο ενωσιακός δικαστής κρίνει αποκλειστικά επί ενός νομικού ζητήματος με σκοπό αφενός την εκπλήρωση της ενιαίας ερμηνείας και εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου σε όλα τα κράτη - μέλη και αφετέρου τη διασφάλιση των ιδιωτών από παραβάσεις κρατών - μελών ή θεσμικών οργάνων ή οργανισμών¹⁰⁰.

Έχοντας αυτά κατά νου, η χρήση του όρου «δεδικασμένο» γίνεται κατά κάποιο τρόπο καταχρηστικά, αφού στην πραγματικότητα δεν δύναται να παραχθεί τέτοιο, ενόψει της ανυπαρξίας διαφοράς προς επίλυση και διαδίκων. Πολύ

¹⁰⁰ Βλ. Παπαγιάννης Δον., ό.π, σελ 365-377 και Χριστιανός Β., ανάλυση του άρθρου 267 ΣΛΕΕ στο συλλογικό έργο Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, κατ' άρθρο ερμηνεία, υπό την επιμέλεια του ιδίου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 1095

περισσότερο, η δυνατότητα που δίδεται στον εθνικό δικαστή να θέσει εκ νέου το ίδιο ακριβώς ζήτημα στην κρίση του ενωσιακού δικαστή, ζητώντας διευκρινίσεις και αποσαφηνίσεις καθιστά σαφή τη διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων επί προδικαστικής παραπομπής από την κλασική έννοια. Ο όρος έχει «μετεμφυτευθεί» ανεπιτυχώς¹⁰¹ και στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής, ως απόρροια ενδεχομένως μιας αναλογικής – επεκτατικής εφαρμογής και επί προδικαστικών ερωτημάτων της ενέργειας του δεδικασμένου που φέρουν οι αποφάσεις του ΔΕΕ επί των λοιπών διαδικασιών. Παρά την απουσία ρητής πρόβλεψης, οι αποφάσεις του ΔΕΕ επί προδικαστικής παραπομπής αναπτύσσουν μια ιδιότυπη δέσμευση τόσο έναντι των εθνικών δικαστηρίων όσο και των διοικητικών οργάνων των κρατών- μελών.

Πολύ συνοπτικά, η προδικαστική παραπομπή του 267 ΣΛΕΕ μπορεί να είναι:

α) Δυνητική: Δικαστήριο κράτους-μέλους, *μπορεί* να παραπέμψει στο ΔΕΕ ένα ζήτημα που εμφανίζεται ενώπιον του, το οποίο αφορά την ερμηνεία των Συνθηκών ή το κύρος και την ερμηνεία πράξεων των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κρίνει ότι είναι αναγκαίο για την έκδοση της δικής του απόφασης και

β) Αναγκαστική: Όταν ανακύπτει ένα τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση ενώπιον Δικαστηρίου, του οποίου, οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα εσωτερικού Δικαίου *οφείλει* να το παραπέμψει¹⁰² (π.χ. ενώπιον του Αρείου Πάγου στην Ελλάδα).

Προκύπτει, λοιπόν, ότι το αντικείμενο του προδικαστικού ερωτήματος είναι είτε η ερμηνεία του πρωτογενούς και παράγωγου δικαίου είτε η κρίση περί του κύρους ενωσιακών πράξεων και μάλιστα στο σύνολό τους, προσθήκη που επήλθε με τη συνθήκη της Λισαβόνας με στόχο την πληρέστερη δικαστική προστασία.

Σε ένα πρώτο στάδιο, θα εξεταστεί το «ερμηνευτικό δεδικασμένο», όρος που αποδίδει μέρος της θεωρίας στην ευρύτερη δέσμευση που αναπτύσσει μια

¹⁰¹ Βλ. Γκουλούσης στο συλλογικό έργο Γκουλούσης/Κρεμλής/Παπαγιαννίδης/Παππάς/Φραγκάκης/Χριστογιαννόπουλος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την ΕΕ και της Συνθήκη για την ίδρυση της ΕΚ, τόμος IV, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005, σελ. 145

¹⁰² Βλ. Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Δονάτος Παπαγιάννης, ό.π. σελ. 364 επ

προδικαστική απόφαση επί ερμηνείας ενώ σε ένα δεύτερο στάδιο εξετάζεται η δεσμευτική ισχύς που αναπτύσσει η προδικαστική απόφαση επί κύρους ενωσιακής πράξης.

2.1.2.1. Το ερμηνευτικό δεδικασμένο

Στην ερμηνευτική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου εμπίπτει η συγκεκριμενοποίηση, η διασάφηση του συνόλου των ενωσιακών κανόνων δικαίου¹⁰³. Κρίσιμο είναι, αρχικά, να διερευνηθεί η έννοια της «ερμηνείας». Ο εθνικός δικαστής *«πρέπει να ερωτά, αν μια διάταξη του ενωσιακού δικαίου μπορεί να ερμηνευθεί κατά την έννοια που να αντιστοιχεί σε μια ρύθμιση της εθνικής του νομοθεσίας, την οποία είναι ο μόνος αρμόδιος να ερμηνεύσει και να αποφανθεί αν αυτή είναι συμβατή με το ενωσιακό δίκαιο»*¹⁰⁴ ενώ ο ενωσιακός δικαστής *«διευκρινίζει και αποσαφηνίζει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, την έννοια και το περιεχόμενο του κανόνα αυτού όπως πρέπει ή έπρεπε να έχει νοηθεί και εφαρμοστεί από τότε που τέθηκε σε ισχύ»*¹⁰⁵

Ο ενωσιακός δικαστής ερμηνεύει τον ενωσιακό κανόνα, αποδίδει το ακριβές νόημα και διευκρινίζει το πεδίο εφαρμογής του ενόψει του συγκεκριμένου ερωτήματος που έχει θέσει ο εθνικός δικαστής. Ο υποβάλλων το προδικαστικό ερώτημα δικαστής προδιαγράφει τα πραγματικά περιστατικά και το νομικό πλαίσιο, εντός του οποίου ανέκυψε η διαφορά. Κατά τα πρώτα χρόνια

¹⁰³Ερμηνείας τυγχάνουν το πρώτον οι Συνθήκες, τα Πρωτόκολλα, τα παραρτήματα, που προσαρτώνται σε αυτές, όπως και αλλά και στις Συνθήκες προσχώρησης των κρατών-μελών, βλ. ΔΕΚ, 15.1.1986, Jones, 44/88. Αυτονόητο είναι πως τυγχάνουν ερμηνείας ως αναπόσπαστο μέρος του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης και το σύνολο των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως ορίζει το άρθρο 6 ΣΕΕ, αλλά και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Το αυτό ισχύει και για τις διεθνείς συμφωνίες, βλ. ΔΕΚ, 30.4.1974, Haegeman, 181/73 που συνάπτουν τα ενωσιακά όργανα, είτε δεσμεύουν κατ' αποκλειστικότητα την Ένωση είτε πρόκειται για μικτές συμφωνίες. Οι συμφωνίες σύνδεσης με τρίτες χώρες επίσης δύναται να αποτελέσουν αντικείμενο ερμηνείας προδικαστικού ερωτήματος, βλ. ΔΕΚ, 4.5.1999, C-262/96, Surul. Πέρα από το πρωτογενές δίκαιο και τις υπέρτερης ισχύος διεθνείς συμφωνίες, υπάγονται στην ερμηνευτική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου το σύνολο των πράξεων, δεσμευτικών ή μη, που εκδίδουν τα ενωσιακά όργανα ή οι οργανισμοί, βλ. ΔΕΚ, 13.12.1989, C-322/88, Grimaldi, Συλλ. 1989 04407

¹⁰⁴Βλ. Παπαγιάννης Δον, ό.π. σελ 371

¹⁰⁵Βλ. ΔΕΚ, 10.07.1980, Amministrazione delle finanze dello Stato, 826/79, σκ. 7.

λειτουργίας του θεσμού της προδικαστικής παραπομπής, ο κοινοτικός δικαστής περιοριζόταν σε μία γενική και περισσότερο αφηρημένη ερμηνεία των κανόνων του ενωσιακού δικαίου, τονίζοντας τη σαφή διάκριση μεταξύ των δικαιοδοτικών λειτουργιών¹⁰⁶. Στη συνέχεια, όμως, άνοιξε ένα παράθυρο ουσιαστικότερου διαλόγου με τον εθνικό δικαστή, καθώς αναγνώρισε¹⁰⁷ την ανάγκη γνωστοποίησης εκ μέρους του εθνικού δικαστή των εσωτερικών νομικών και πραγματικών περιστατικών εντός των οποίων ανέκυψε το ζήτημα ερμηνείας.

Με γνώμονα αυτό, το Δικαστήριο προβαίνει σε μία όσο το δυνατόν πληρέστερη ερμηνεία των κανόνων του ενωσιακού δικαίου χωρίς να εφαρμόζει τον κανόνα στην συγκεκριμένη περίπτωση αφήνοντας στον εθνικό δικαστή την αρμοδιότητα αυτή μιας και ο τελευταίος είναι επιφορτισμένο με το ειδικότερο καθήκον εφαρμογής των ερμηνευτικών αυτών στοιχείων στην επίδικη υπόθεση. Σε καμία, όμως, περίπτωση, η ερμηνευτική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου δεν μπορεί να καταλήγει σε ερμηνεία εθνικών διατάξεων ούτε σε ουσιαστική κρίση της συμβατότητας ενός εθνικού μέτρου ή μιας εθνικής διάταξης προς το ενωσιακό δίκαιο.

2.1.2.1.1. Η δεσμευτικότητα της ερμηνευτικής κρίσης

Η έκταση της δεσμευτικότητας της απόφαση του Δικαστηρίου επί της προδικαστικής παραπομπής αποτελεί αντικείμενο θεωρητικών αντιδικιών. Αδιαμφισβήτητο είναι, ωστόσο, πως ο εθνικός δικαστής, ο οποίος απηύθυνε το ερώτημα δεσμεύεται απόλυτα από την απάντηση του Δικαστηρίου. Η κύρια δίκη, διανοιγείσα ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, παραμένει εκκρεμής, εωσότου δοθεί η απάντηση του Δικαστηρίου ενώ αυτή κρίνεται απαραίτητη για να

¹⁰⁶Βλ. ΔΕΚ, 15.7.1964, 6/64, Costa, Συλλ. 1964 01141 «...Το άρθρο 177 βασίζεται στον σαφή διαχωρισμό μεταξύ των αρμοδιοτήτων των εθνικών δικαστηρίων και αυτών του Δικαστηρίου και δεν επιτρέπει στο τελευταίο ούτε να ερευνά τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως ούτε να ελέγχει τους λόγους και τους σκοπούς της αιτήσεως ερμηνείας», ΔΕΚ, 5.2.1965, 20/64, Albatros, Συλλ. 1965 00041

¹⁰⁷Βλ. ΔΕΚ, 10.3.1981, 36 και 71/80, Irish Creamery, Συλλ. 1981.00735, σκ. 6, ΔΕΚ, 11.6.1987, Pretore di Salò κατά Χ, 14/86, Συλλ. 1987.02545 σκ. 10

ολοκληρωθεί η δικανική κρίση του εθνικού δικαστή.¹⁰⁸ Και αυτό, γιατί σε αντίθετη περίπτωση, θα ματαιωνόταν ο σκοπός της ομοιόμορφης και ενιαίας εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, ενώ θα εγείρονταν αμφιβολίες για τη σκοπιμότητα της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής. Η δέσμευση του παραπέμποντος Δικαστηρίου θεωρείται αυτονόητη και δεν αμφισβητείται από κανένα. Για τον ίδιο λόγο, πρέπει είναι προφανής και η δέσμευση όλων των υπόλοιπων Δικαστηρίων που καλούνται να εξετάσουν τη συγκεκριμένη υπόθεση.¹⁰⁹ Το γεγονός, όμως, αυτό δεν αποκλείει νέα παραπομπή του ίδιου Δικαστηρίου στην περίπτωση που η απάντηση του ενωσιακού Δικαστηρίου δεν είναι αρκετά σαφής κι ξεκάθαρη.

Παρά τη δεσμευτικότητα της προδικαστικής απόφασης, δεν γίνεται λόγος για ενέργεια δεδικασμένου. Ενδιαφέρον είναι εν προκειμένω να τονιστεί πως μεμονωμένα στην υπόθεση 69/85, *WüenscheHandelsgesellschaft*, το Δικαστήριο έκανε χρήση του όρου αναφορικά με τη δέσμευση που απορρέει από προδικαστική απόφαση περί ερμηνείας, ορίζοντας πως «**η απόφαση με την οποία το Δικαστήριο αποφαίνεται προδικαστικώς επί της ερμηνείας ή του κύρους πράξεως κοινοτικού οργάνου επιλύει με την ισχύ του δεδικασμένου ένα ή περισσότερα ζητήματα κοινοτικού δικαίου και δεσμεύει το εθνικό δικαστήριο όσον αφορά την επίλυση της διαφοράς στην κύρια δίκη**»¹¹⁰.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, αν η ερμηνεία του συνόλου του ενωσιακού δικαίου ανήκει στο Δικαστήριο, η εφαρμογή αυτής επί της επίδικης υπόθεσης εμπίπτει πλήρως στην εθνική δικαιοδοτική κρίση. Βάσει αυτού, ο εθνικός δικαστής μπορεί να αποφανθεί ακόμα και για τη μη εφαρμογή όσων ερμηνεύθηκαν στη συγκεκριμένη υπόθεση¹¹¹. Δεν δύναται, όμως, να αποστεί από την ερμηνεία που δόθηκε, να αλλοιώσει το περιεχόμενό της ή να προβεί ο ίδιος σε διαφορετική ερμηνεία. Σε μία τέτοια περίπτωση, ανακύπτει παράβαση

¹⁰⁸Βλ. πλέον πρόσφατα, ΔΕΚ, 5.10.10, C-173/09, Elchinov, Συλλ. 2010 I-08889, σκ. 29, όπου σημειώνεται ότι «...κατά πάγια νομολογία, η προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου **δεσμεύει, όσον αφορά την ερμηνεία** ή το κύρος των επίμαχων πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, **το εθνικό δικαστήριο κατά την επίλυση της διαφοράς στην κύρια δίκη**»

¹⁰⁹Βλ. ΔΕΚ 52/76, Benedetti, σκ. 1977,163

¹¹⁰Βλ. ΔΕΚ, 5.3.1986, 69/85, Wünsche, Συλλ. 1986 00947, σκ. 13

¹¹¹Βλ. Απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Μαρτίου 1979, 222/78, ICAP, Συλλ. 1979 01163 σκ. 11

του ενωσιακού δικαίου, η οποία μπορεί να στοιχειοθετήσει την προσφυγή παραβάσεως του άρθρου 258 ΣΛΕΕ που αναλύθηκε προηγουμένως.

Περαιτέρω, η δεσμευτική ισχύς που φέρει μία απόφαση επί ερμηνείας και επιβάλλει τη δέσμευση του εθνικού δικαστή δεν αποκλείει νέα παραπομπή του ίδιου δικαστηρίου, αν η απάντηση επί του προδικαστικού ερωτήματος δεν είναι αρκούντως σαφής με την έννοια ότι δεν αμφισβητείται από τη νομολογιακά καθιερωμένη δυνατότητα εκ νέου υποβολής προδικαστικού ερωτήματος από τον ίδιο το δικαστή, στο πλαίσιο της αυτής κύριας δίκης¹¹² σε περίπτωση που ανακύπτουν δυσχέρειες κατανόησης ή τεθούν ενώπιον του εθνικού δικαστή νέα κρίσιμα νομικά ζητήματα ή ακόμα και νέα στοιχεία εκτίμησης, ικανά να οδηγήσουν το Δικαστήριο σε διαφορετική ερμηνευτική απάντηση.¹¹³ Εξάλλου, τόσο η εξελικτική πορεία του ενωσιακού δικαίου όσο και η εξελισσόμενη νομολογία του Δικαστηρίου δεν μπορούν να μην επιτρέπουν νέες μελλοντικές παραπομπές για θέμα που έχει ερμηνευθεί στο παρελθόν.

Η δέσμευση που φέρει η απόφαση περί ερμηνείας επεκτείνεται και πέρα από τα στενά όρια της κύριας δίκης, σε περιπτώσεις που εθνικό δικαστήριο ίδιου ή διαφορετικού κράτους - μέλους κληθεί να εφαρμόσει κανόνες δικαίου, που έχουν ήδη ερμηνευθεί με απόφαση του Δικαστηρίου. Το ζήτημα αυτό της επέκτασης της δεσμευτικής ισχύος και ενώπιον άλλων δικαιοδοτικών οργάνων έχει καταστεί αντικείμενο εκτεταμένης θεωρητικής ανάλυσης. Αρκετοί συγγραφείς έχουν κάνει λόγο για «ερμηνευτικό δεδικοσμένο»¹¹⁴ που παράγουν οι σχετικές αποφάσεις του ΔΕΕ, υποδηλώνοντας την επέκταση αυτή

¹¹²Βλ. ΔΕΚ, 24.6.1969, 29/68, Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH, Συλλ. 1969 00165, σκ. 3, όπου ορίζεται ότι εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να κρίνει αν η απόφαση διαφωτίζει τα πραγματικά περιστατικά ή εάν είναι απαραίτητο να απευθυνθεί εκ νέου στο Δικαστήριο

¹¹³Ενδεικτικά, στην απόφαση *Kaba*, ο ενωσιακός δικαστής τόνισε πως «το κύρος με το οποίο περιβάλλεται η απόφαση που εκδίδεται σε προδικαστική υπόθεση δεν εμποδίζει το εθνικό δικαστήριο που είναι αποδέκτης της αποφάσεως αυτής, αν κρίνει αναγκαίο, να απευθυνθεί εκ νέου στο Δικαστήριο πριν τάμει τη διαφορά στην κύρια δίκη. Τέτοια προσφυγή μπορεί να δικαιολογείται όταν το εθνικό δικαστήριο προσκρούει σε δυσχέρειες κατανόησης ή εφαρμογής της αποφάσεως, όταν υποβάλλει στο Δικαστήριο νέο νομικό ερώτημα ή ακόμη όταν του υποβάλλει νέα στοιχεία εκτίμησης ικανά να οδηγήσουν το Δικαστήριο να απαντήσει διαφορετικά σε ήδη υποβληθέν ερώτημα» Βλ. ΔΕΚ, 5.3.1986, 69/85, Wünsche, Συλλ. 1986 00947, όπ.π, σκ. 14-15

¹¹⁴Βλ. Χριστιανός Β. , Μετεξελίξεις της προσφυγής λόγω παραβάσεως στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ό.π, σελ. 114, υποσημ. 216 , Κονδύλης Δ., Το Δεδικοσμένο κατά τον ΚΠολΔ, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007, σελ. 628

της δεσμευτικότητας. Ορθότερο φαίνεται να απομακρυνθούμε από έναν τέτοιο χαρακτηρισμό, ο οποίος οδηγεί σε μια επισφαλή και συγκεχυμένη προσέγγιση δικονομικών όρων. Υποστηρίζεται πως η άποψη περί του ερμηνευτικού δεδικασμένου «*το μόνο που κάνει είναι να αλλοιώνει την έννοια του δεδικασμένου, διότι τα νομικά ζητήματα δεν μπορούν να επιλυθούν με εννοιοκρατικές κατασκευές*»¹¹⁵. Εξάλλου, όπως επισημάνθηκε, το δεδικασμένο προσιδιάζει σε περιπτώσεις λύσης μιας διαφοράς μεταξύ διαδίκων μερών. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής αφού βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ δεν επιλύει διαφορά μεταξύ αντιδίκων μερών, αλλά την κρίση επί ενός καθαρά νομικού ζητήματος. Τούτων δοθέντων, είναι επόμενο να μη γίνεται λόγος για δεδικασμένο¹¹⁶. Ακόμη περισσότερο, μιας και αναγνωρίζεται και σε αυτή την περίπτωση η ευχέρεια εκ νέου υποβολής προδικαστικού ερωτήματος, εφόσον κριθεί αναγκαίο, για τους λόγους που ήδη αναφέρθηκαν. Επαφίεται, λοιπόν, στον ενωσιακό δικαστή η δυνατότητα να αλλάξει την κρίση του επί μιας προγενέστερης ερμηνείας.

Άλλοι θεωρητικοί, επικεντρωμένοι σε μία εν τοις πράγμασι θεώρηση έχουν κάνει λόγο για γενίκευση του υποχρεωτικού χαρακτήρα που φέρει η απόφαση επί προδικαστικής παραπομπής, για αποτέλεσμα *erga omnes*¹¹⁷ ή για ύπαρξη ενός «σημαντικού νομολογιακού προηγούμενου»¹¹⁸.

Συμπερασματικά, παρά τις θεωρητικές αντιδικίες η δεσμευτικότητα της απόφασης επί προδικαστικών ερωτημάτων δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αμφισβήτησης, ωστόσο δεν μπορεί να γίνει δεκτή μια τέτοια διασταλτική ερμηνεία της δεσμευτικότητας αυτής ώστε να μιλάμε για δεδικασμένο από τη στιγμή που υπάρχουν τόσο τυπικές όσο και ουσιαστικές ελλείψεις στην ιδιαίτερη αυτή δικαιοδοτική διαδικασία.

¹¹⁵Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ό.π, σελ. 151

¹¹⁶Γκουλούσης, ό.π, σελ.145, Σκουρής στο συλλογικό έργο Ερμηνεία Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, , Αντ.Ν.Σάκκουλα,2003, σελ.1407 «(...) δέσμευση άλλων δικαστηρίων από την απόφαση επί της προδικαστικής παραπομπής δεν νοείται με την τυπική ή δικονομική έννοια του όρου(...) η ερμηνεία που δίδεται ως απάντηση σε συγκεκριμένο προδικαστικό ερώτημα δεν μπορεί να αποκτήσει δύναμη δεδικασμένου»

¹¹⁷Βλ. Lenaerts και λουτοί, όπ.π, para 6.30

¹¹⁸Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπ.π., σελ. 152

Η δεσμευτικότητα της απόφασης επί των προδικαστικών ερωτημάτων που παραπέμφθηκαν στον ενωσιακό Δικαστή δε δεσμεύουν μόνο τις εθνικές δικαστικές αρχές αλλά και τις διοικητικές. Οι πρώτες είναι επιφορτισμένες με την ίδια την παραπομπή του προδικαστικού ερωτήματος ενώ οι δεύτερες αναλαμβάνουν το έργο της εφαρμογής της ενωσιακής απόφασης.¹¹⁹

Οι διοικητικές αρχές οφείλουν, λοιπόν, να εφαρμόσουν την απόφαση και να υιοθετήσουν την ερμηνευτική εκδοχή που αναγνώρισε το δικαστήριο. Ενδιαφέρον, επομένως, παρουσιάζουν οι περιπτώσεις εκείνες στις οποίες η προδικαστική απόφαση επί ερμηνείας διαπιστώνει το μη συμβατό εθνικής νομοθεσίας προς το ενωσιακό δίκαιο, όπου, όπως προαναφέρθηκε, κι άλλωστε συμβαίνει και με τα λοιπά δικαιοδοτικά όργανα, ως αποκεντρωμένα όργανα εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου δύνανται ή πρέπει¹²⁰ να λαμβάνουν υπόψη τους κατά την εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων δικαίου την ερμηνευτική κρίση του Δικαστηρίου, η οποία λειτουργεί ως ένα «σημαντικό νομολογιακό προηγούμενο».

Τέλος, η απόφαση του Δικαστηρίου επί του προδικαστικού ερωτήματος έχει κατά κανόνα αναδρομική ισχύ, ανατρέχει δηλαδή στο χρόνο έκδοσης της πράξης.

2.1.2.1.2. Η ερμηνεία επί κύρους

Η λειτουργία της προδικαστικής παραπομπής ανακύπτει, επίσης, όπως προαναφέρθηκε, όταν κρίνεται το κύρος πράξης του παράγωγου ενωσιακού δικαίου.¹²¹ Εν προκειμένω η έκταση της δεσμευτικότητας της απόφασης αμφισβητείται.

Πρώτον, σκόπιμο είναι να γίνει διάκριση της λειτουργίας αυτής της προδικαστικής παραπομπής από την προσφυγή ακύρωσης του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Από τη μία πλευρά, η προσφυγή ακύρωσης είναι ένα πρόσφορο μέσο

¹¹⁹Βλ. Παπαγιάννης Δον., ,ό.π. σελ 376-376

¹²⁰σε περίπτωση ταυτόσημων πραγματικών περιστατικών

¹²¹ Αξίζει να σημειωθεί πως αποκλείεται ο έλεγχος παραλείψεων προς ενέργεια, έστω και παρεμπιπτόντως, των θεσμικών οργάνων μέσω του θεσμού της προδικαστικής παραπομπής. Για αυτές τις περιπτώσεις προβλέπεται το ένδικο βοήθημα του άρθρου 265 ΣΛΕΕ.

ευθείας αμφισβήτησης της νομιμότητας μιας ενωσιακής πράξης ενώπιον του ΔΕΕ για την οποία απαιτείται η πλήρωση των αυστηρών προϋποθέσεων του άμεσου και ατομικού συνδέσμου. Αυτές οι προϋποθέσεις παρακάμπτονται τρόπον τινά δια της πλαγίας οδού. Οι ιδιώτες, που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης για άσκηση προσφυγής ακύρωσης, δύνανται να προκαλέσουν την υποβολή σχετικού προδικαστικού ερωτήματος, όταν αμφισβητούν το κύρος ενωσιακών πράξεων που αποτελούν νομική βάση εθνικών μέτρων τα οποία προσβάλλουν ενώπιον του εθνικού δικαστή. Μάλιστα, η αμφισβήτηση του κύρους στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής δεν υπόκειται σε κανέναν χρονικό περιορισμό. Πρόκειται για έναν παρεμπόμποντα έλεγχο, περισσότερο ευέλικτο, σε σχέση με τον ευθύ έλεγχο νομιμότητας που πραγματοποιείται κατά την άσκηση της προσφυγής ακύρωσης του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Κάθε κανονιστική ή ατομική πράξη των ενωσιακών οργάνων, ακόμα και συστάσεις ή γνώμες, αρκεί να παράγουν έννομα αποτελέσματα, τίθενται υπό τον έλεγχο του ενωσιακού δικαστή. Η αυτονομία των δύο ενδίκων βοηθημάτων, όπως και ο παρεμπόμπων χαρακτήρας του προδικαστικού ερωτήματος για τον έλεγχο πράξης του ενωσιακού δικαίου, διευκρινίστηκε από το Δικαστήριο στην απόφαση TWD¹²². Συγκεκριμένα, εν όψει της προσπάθειας εξάλειψης φαινομένων καταστρατήγησης των χρονικών περιορισμών που τίθενται με την προσφυγή ακύρωσης, υπογραμμίστηκε πως κρίνεται απαράδεκτο προδικαστικό ερώτημα που εγείρει θέμα νομιμότητας ενωσιακής πράξης, εάν ο διάδικος στην κύρια δίκη παρέλειψε να προσβάλει εντός των προβλεπόμενων προθεσμιών την ενωσιακή πράξη ευθέως βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ ενώπιον του ΔΕΕ, ενώ είχε τη δυνατότητα να το πράξει.

Ένα επιπλέον ζήτημα που ανακύπτει σχετίζεται με την αποκλειστική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να κρίνει το άκυρο μιας πράξης ενωσιακού δικαίου. Στην υπόθεση Foto-Frost¹²³, έκρινε πως μόνο αρμόδιο για την αναγνώριση της ακυρότητας μιας ενωσιακής πράξης είναι το ίδιο το Δικαστήριο, ακόμα και στην περίπτωση που ζήτημα περί του κύρους ανακύπτει παρεμπιπτόντως ενώπιον του εθνικού δικαστή. Άρα, τα εθνικά δικαστήρια, αν

¹²²Βλ. ΔΕΚ, 9.3.1994, TWD, C-188/92, Συλλ.1994.I-00833

¹²³ Βλ. ΔΕΚ, 22.10.1987, 314/85, Συλλ.1987 04199, σκ. 15-17, ΔΕΚ, 6.12.2005, C-461/03, GastonSchulDouane-expediteurBV, Συλλ. 2005 I-10513, σκ.20-23

και μπορούν να κρίνουν ότι πράξη του ενωσιακού δικαίου είναι έγκυρη, δεν δύνανται να διαπιστώνουν τα ίδια ενδεχόμενη ακυρότητα. Υποχρεούνται σε κάθε περίπτωση να αποστείλουν προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, το οποίο και τελικώς θα αποφανθεί για το έγκυρο ή μη.

2.1.2.1.3. Η δεσμευτικότητα της ερμηνείας περί κύρους

Αναφορικά με τη δεσμευτική ισχύ που αναπτύσσει μια απόφαση που κρίνει το κύρος της πράξης ενός ενωσιακού οργάνου στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής, θα πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ αποφάσεων που δεν καταλήγουν σε αμφισβήτηση του κύρους ενωσιακής διάταξης και εκείνων που απαγγέλουν το ανίσχυρο αυτής.

Στην πρώτη περίπτωση, ο εθνικός δικαστής οφείλει μεν να θεωρήσει έγκυρη και κατ' επέκταση εφαρμοστέα τη σχετική διάταξη στην επίδικη υπόθεση. Βέβαια, η ίδια πράξη μπορεί παραδεκτώς να τεθεί και πάλι υπό τον έλεγχο του ενωσιακού δικαστή, από το ίδιο ή άλλο εθνικό δικαστήριο, με επίκληση, βέβαια, άλλων λόγων ανίσχυρου¹²⁴.

Στη δεύτερη περίπτωση, γίνεται δεκτό πως η απόφαση που απαγγέλλει συνολικά ή εν μέρει το ανίσχυρο φέρει αποτελέσματα έναντι των εθνικών αρχών και μάλιστα erga omnes.¹²⁵ Ειδικότερα, ο εθνικός δικαστής δεσμεύεται a quo¹²⁶ και κατ' επέκταση, οφείλει να μην εφαρμόσει στη διαφορά την ενωσιακή πράξη που κρίθηκε ως μη έγκυρη. Στην απόφαση 66/80, SpA International Chemical Corporation, το Δικαστήριο έκρινε κατ' αρχάς πως η

¹²⁴Βλ. απόφαση 22.12.2010, C-120/08, BavariaNV, Συλλ. 2010 I-13393, σκ. 32-34, όπου κρίθηκε πως παρέλκει η εξέταση ερωτήματος εθνικού δικαστηρίου σχετικά με το κύρος του Καν. 1347/2001, καθώς βάσει προγενέστερης απόφασης δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος του

¹²⁵Ο Δακτόγλου αναφέρεται στην «έμμεση δεσμευτικότητα erga omnes» Βλ. Παπαγιάννη Δον. οπ. π. σελ 375, υποσημ.115

¹²⁶Βλ. ΔΕΚ, 5.3.1986, 69/85, WünscheHandelsgesellschaft, Συλλογή 1986, σ. 947, σκέψη 13 «**η απόφαση με την οποία το Δικαστήριο αποφαινεται προδικαστικώς επί της ερμηνείας ή του κύρους πράξεως κοινοτικού οργάνου επιλύει με την ισχύ του δεδουλευμένου ένα ή περισσότερα ζητήματα κοινοτικού δικαίου και δεσμεύει το εθνικό δικαστήριο όσον αφορά την επίλυση της διαφοράς στην κύρια δίκη**»

ισχύς μιας απόφασης επί προδικαστικής παραπομπής περί κύρους *«απευθύνεται ευθέως στον δικαστή που υπέβαλε το ερώτημα»*, όπως ακριβώς συμβαίνει και στην περίπτωση της απόφασης περί ερμηνείας. Αυτό ακριβώς επιβάλλει, εξάλλου, ο σκοπός της ομοιόμορφης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου από τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα. Επιπλέον ξεκαθάρισε πως επιτακτικές ανάγκες νομικής ασφάλειας επιβάλλουν ο εθνικός δικαστής *«να μην μπορεί να εφαρμόσει την πράξη που αναγνωρίστηκε ανίσχυρη, χωρίς να δημιουργήσει εκ νέου σοβαρή αβεβαιότητα ως προς το εφαρμοστέο κοινοτικό δίκαιο»*.¹²⁷

Αναφορικά με τα λοιπά δικαιοδοτικά όργανα, κατέστη σαφές πως η δεσμευτική ενέργεια που φέρει η απόφαση του ΔΕΕ που διαπιστώνει το ανίσχυρο μιας ενωσιακής πράξης δεν μπορεί να αφορά μόνο τον εθνικό δικαστή της κύριας δίκης. Αντιθέτως, μια τέτοια απόφαση *«...αποτελεί επαρκή λόγο για κάθε άλλο δικαστή, ώστε να θεωρήσει την εν λόγω πράξη ανίσχυρη, για τις ανάγκες της αποφάσεως, την όποια πρόκειται να εκδώσει»*¹²⁸. Είναι απόλυτα λογικό πως μια ενωσιακή πράξη δεν μπορεί να δεσμεύει μόνο μερικούς ενώ για κάποιους άλλους να θεωρείται ανίσχυρη¹²⁹.

Στο πλαίσιο της υποχρέωσης συναγωγής των αναγκαίων συνεπειών μιας τέτοιας διαπίστωσης και προς άρση ενδεχόμενων αβεβαιοτήτων, ο εθνικός δικαστής μπορεί να θέσει εκ νέου προδικαστικό ερώτημα για το ήδη κριθέν ζήτημα. Τέτοιου είδους προδικαστικά ερωτήματα δικαιολογούνται στο βαθμό που δίνονται περαιτέρω στοιχεία αναφορικά με την αιτιολογία, την έκταση και εν γένει τις συνέπειες του ανίσχυρου, τις οποίες καλείται να αντλήσει ο εθνικός δικαστής¹³⁰. Δεν μπορεί, όμως, να τεθεί εκ νέου ζήτημα περί του κύρους ή της ισχύος της σχετικής πράξης. Στο σημείο αυτό, διακρίνεται μία αντίθεση με όσα ορίστηκαν στην περίπτωση αποφάσεων επί ερμηνείας. Και στις δύο περιπτώσεις ο εθνικός δικαστής, είτε αυτός που υπέβαλε το προδικαστικό

¹²⁷Βλ. ΔΕΚ, 13.5.1981, 66/80, ICI, Συλλ. 1981 01191, σκ. 12 και επ.

¹²⁸Βλ. ΔΕΚ, 13.5.1981 66/80, ICI, όπ.π., σκ. 13, έτσι και στις αποφάσεις ΔΕΚ, 27.2.1985, 112/83, *Produits de Maïs*, Συλλ. 1985 00719, σκ.16, ΠΕΚ, 2.12.2008, T-362/05, *Nuova Agricast* κατά Επιτροπής, Συλλ. 2008 II-00297, σκ. 78

¹²⁹Παπαγιάννης Δον, όπ.π. σελ. 375

¹³⁰Βλ. ΔΕΚ, 13.5.1981 66/80, ICI, όπ.π., σκ.14

ερώτημα, είτε άλλος δύναται να αποταθεί εκ νέου στο ΔΕΕ. Ωστόσο, στην περίπτωση απόφασης επί ερμηνείας μπορεί να θέσει ακριβώς το ίδιο ερώτημα, αν εμφανίζονται δυσχέρειες κατανόησης. Αντιθέτως, στην περίπτωση που μια πράξη κριθεί ανίσχυρη μέσω μιας προδικαστικής απόφασης, ο εθνικός δικαστής δεν μπορεί να θέσει εκ νέου το ζήτημα παρά μόνο να απευθυνθεί για να ζητήσει διευκρινήσεις σχετικά με την αιτιολογία, το εύρος εφαρμογής κλπ.¹³¹.

Αναφορικά με τις υποχρεώσεις των εθνικών διοικητικών αρχών, το Δικαστήριο έθεσε τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές του στην απόφαση *ReySoda*¹³² και έκτοτε τις επαναλαμβάνει παγίως. Το Δικαστήριο τάχθηκε υπέρ της μονομερούς εκ μέρους των εθνικών διοικητικών οργάνων άντλησης των συνεπειών που φέρει μια σχετική προδικαστική απόφαση επί κύρους¹³³. Λογικό επακόλουθο είναι σε πρώτο επίπεδο η πράξη να παραμένει και από τα όργανα της διοικητικής αρχής ανεφάρμοστη. Περαιτέρω, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές πως δεν υφίσταται αρχή του ενωσιακού δικαίου που να επιβάλλει τη δικαστική ακύρωση εθνικών πράξεων που βασίσθηκαν σε διάταξη που κρίθηκε ανίσχυρη στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής¹³⁴. Εναπόκειται στο εθνικό δίκαιο η κρίση για τον τρόπο ακύρωσης των εθνικών πράξεων. Η ευχέρεια που δίνεται στο εθνικό όργανο από το Δικαστήριο να πράξει σύμφωνα με τις εσωτερικές δικονομικές διατάξεις έχει ως αποτέλεσμα, αναλόγως με την περίπτωση, οι εθνικές αρχές να προχωρούν σε ανάκληση ή δικαστική ακύρωση

¹³¹Παράδειγμα εκ νέου παραπομπής στο Δικαστήριο αποτελεί η απόφαση ΔΕΚ, 2.3.1989, Pinnall, 359/87, Συλλ. 1989 00585. Ο εθνικός δικαστής, ύστερα από απάντηση του ΔΕΚ (απόφαση Pinnall, 41/84) επί του ανισχύρου της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 73, του Καν. 1408/71 σχετικά με την εφαρμογή των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας ανέστειλε εκ νέου την διαδικασία της κύριας δίκης, ώστε να διευκρινιστεί από τον ενωσιακό δικαστή ποιό σύστημα θα εφαρμόζεται επί εργαζομένων που υπάγονται στη γαλλική νομοθεσία και αναζήτησε καίρια σημεία που θα του επιτρέψουν ασφαλή συναγωγή συμπερασμάτων. Το Δικαστήριο στη δεύτερη απόφαση επεξήγησε πως εφόσον το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στο οποίο υπάγονταν οι μισθωτοί της γαλλικής επικράτειας κρίθηκε ανίσχυρο ως αντίθετο προς την αρχή της ίσης μεταχείρισης, εν αναμονή νέας ρύθμισης από το Συμβούλιο, εφαρμόζεται και για αυτή την κατηγορία εργαζομένων το σύστημα οικογενειακών παροχών που προβλέπεται στην πρώτη παράγραφο του σχετικού άρθρου, η οποία παρέμεινε ισχυρή.

¹³²Βλ. ΔΕΚ, 30.10.1975, *ReySoda*, 23/75, Συλλ. 1975. 01279

¹³³Αναλόγως βλ. αποφάσεις ΔΕΚ, 2.3.1989, Pinnall, 359/87, Συλλ. 1989 00585, σκ. 13, ΔΕΚ, 27.9.2007, C-351/04, *Fratelli Martini*, Συλλ. 2007 I-00152, σκ. 53

¹³⁴Βλ. ΔΕΚ, 30.10.1975, *ReySoda*, 23/75, Συλλ. 1975. 01279, σκ.50

εθνικών πράξεων που έχουν χάσει το νόμιμο έρεισμα τους. Τέλος, ορισμένες φορές, ο ενωσιακός δικαστής μπορεί να προδιαγράψει έως ένα σημείο τις υποχρεώσεις των εθνικών οργάνων.

Συμπερασματικά, η πρόβλεψη της προδικαστικής παραπομπής συνέβαλε στην ομοιόμορφη και ενιαία εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Και μόνο το πλήθος των προδικαστικών ερωτημάτων αποδεικνύει την επιτυχία αυτού του «διαλόγου» ανάμεσα στον εθνικό και τον ενωσιακό δικαστή. Σε κάθε περίπτωση και παρά την τυπική ανυπαρξία του όρου δεδικασμένου στην περίπτωση των προδικαστικών αποφάσεων, μια προδικαστική απόφαση είτε επί ερμηνείας, είτε επί κύρους ξεπερνά τα στενά πλαίσια της «διαλογικής σχέσης» με τον υποβάλλοντα το ερώτημα δικαστή, αναπτύσσοντας δεσμευτικότητα και επιβάλλοντας υποχρεώσεις στο σύνολο των εθνικών αρχών. Έτσι είναι δυνατή η διαφύλαξη της νομολογιακής σταθερότητας και ο περιορισμός των ερμηνευτικών αποκλίσεων στα διάφορα κράτη- μέλη, ενώ παράλληλα εξελίσσεται και ανανεώνεται η δικανική κρίση υπό το φως νέων συνθηκών.

2.2. Το δεδικασμένο έναντι των ενωσιακών οργάνων

Η λειτουργία του δεδικασμένου έναντι των ενωσιακών οργάνων εκφράζεται με δύο τρόπους, οι οποίοι κατ' ουσία υπαγορεύονται από τη φύση των αποφάσεων που εκδίδει το Δικαστήριο. Από τη μια πλευρά, το δεδικασμένο λαμβάνει τη μορφή της υποχρέωσης συμμόρφωσης των ενωσιακών οργάνων, ύστερα από την έκδοση αναγνωριστικών αποφάσεων επί των προσφυγών των άρθρων 263 και 265 ΣΛΕΕ. Από την άλλη, με ισχύ δεδικασμένου περιβάλλονται και οι καταψηφιστικές αποφάσεις με υπόχρεους ενωσιακά όργανα, που δύνανται να οδηγήσουν σε κίνηση διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της Ένωσης.

Αρχικά, το δεδικασμένο μπορεί να καλύπτει τις πράξεις των ενωσιακών οργάνων, ύστερα από προσφυγές που έχουν ως δικαιοδοτικό αντικείμενο τον έλεγχο της νομιμότητας της ενωσιακής δράσης. Τέτοιου είδους προσφυγές είναι αφενός η προσφυγή ακύρωσης που περιγράφεται στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ¹³⁵ και αφετέρου η προσφυγή παράλειψης που αναφέρεται στο άρθρο 265

¹³⁵Άρθρο 263 ΣΛΕΕ: «Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ελέγχει τη νομιμότητα των νομοθετικών πράξεων, πράξεων του Συμβουλίου, της Επιτροπής, και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, εκτός των συστάσεων και γνώμων, και των πράξεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που παράγουν νομικά αποτελέσματα έναντι τρίτων. Ελέγχει επίσης τη νομιμότητα των πράξεων των λοιπών οργάνων ή οργανισμών της Ένωσης που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων. Για τον σκοπό αυτό, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί προσφυγών που ασκούνται από κράτος μέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο ή την Επιτροπή, λόγω αναρμοδιότητας, παρά βάσεως ουσιώδους τύπου, παραβάσεως των Συνθηκών ή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου σχετικού με την εφαρμογή της ή λόγω καταχρήσεως εξουσίας. Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο, υπό τις ίδιες προϋποθέσεις, να αποφαινεται επί προσφυγών που ασκούνται από το Ελεγκτικό Συνέδριο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Επιτροπή των Περιφερειών, με σκοπό τη διατήρηση των προνομίων τους. Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί, υπό τις προϋποθέσεις του πρώτου και του δευτέρου εδαφίου, να ασκεί προσφυγή κατά των πράξεων των οποίων είναι αποδέκτης ή που το αφορούν άμεσα και ατομικά, καθώς και κατά των κανονιστικών πράξεων που το αφορούν άμεσα χωρίς να περιλαμβάνουν εκτελεστικά μέτρα. Οι πράξεις για τη δημιουργία λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης μπορούν να προβλέπουν ειδικές προϋποθέσεις και πρακτικές ρυθμίσεις όσον αφορά τις προσφυγές που ασκούνται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατά πράξεων αυτών των λοιπών οργάνων ή οργανισμών που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι των εν λόγω προσώπων. Οι προσφυγές που προβλέπονται στο παρόν άρθρο ασκούνται εντός δύο μηνών, υπολογιζομένων, κατά περίπτωση, από τη δημοσίευση της πράξεως, την κοινοποίησή της στον προσφεύγοντα ή, ελλείψει δημοσίευσής ή κοινοποίησής, από την ημέρα κατά την οποία ο προσφεύγων έλαβε γνώση της πράξεως»

ΣΛΕΕ¹³⁶, αμφότερες οι οποίες θέτουν στο επίκεντρο του ελέγχου τους τη νομιμότητα των πράξεων των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί, σύμφωνα με τα ανωτέρω εκτεθέντα, «Ένωση δικαίου», η οποία επιβεβαιώνεται κατ' εξοχήν από την πρόβλεψη ενός ισχυρού δικαιοδοτικού ελεγκτικού μηχανισμού των τυπικών και ουσιαστικών όρων παραγωγής των κανόνων δικαίου. Εξάλλου, ο έλεγχος της νομιμότητας δεν μπορεί να στρέφεται μόνο κατά των κρατών – μελών μιας και εξίσου σημαντικός είναι ο κίνδυνος παραβίασης του ενωσιακού δικαίου από τα ίδια τα ενωσιακά όργανα.

2.2.1. Αναγνωριστικές αποφάσεις επί προσφυγών

2.2.1.1. Προσφυγή ακυρώσεως

Την κεντρική και βασικότερη δίοδο για την εξασφάλιση της ενωσιακής νομιμότητας, δηλαδή της ανάγκη σεβασμού των υποκείμενων προς τους υπερκείμενους κανόνες του ενωσιακού δικαίου, αποτελεί κατά γενική ομολογία η προσφυγή ή αίτηση ακυρώσεως του άρθρου 263 ΣΛΕΕ. Στο επίκεντρο της διερεύνησης του δικαστή της Ένωσης εντοπίζεται η εξέταση του κύρους πράξης ενωσιακών οργάνων. Το ίδιο το άρθρο θέτει με σαφήνεια τις προϋποθέσεις του παραδεκτού άσκησης του εν λόγω ενδίκου βοηθήματος, όπως και τους λόγους

¹³⁶Άρθρο 265 ΣΛΕΕ: «Αν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, η Επιτροπή, ή η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, κατά παράβαση των Συνθηκών, παραλείπουν να αποφασίσουν, τα κράτη μέλη και τα άλλα θεσμικά όργανα της Ένωσης δύναται να ασκούν προσφυγή στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να ζητούν τη διαπίστωση της παράβασης αυτής. Το παρόν άρθρο εφαρμόζεται υπό τις ίδιες προϋποθέσεις, στα λοιπά όργανα και στους οργανισμούς της Ένωσης που παραλείπουν να αποφασίσουν. Η προσφυγή αυτή είναι παραδεκτή μόνον αν το εν λόγω θεσμικό ή λοιπό όργανο ή οργανισμός κληθεί προηγουμένως να ενεργήσει. Αν αυτό το θεσμικό ή λοιπό όργανο ή οργανισμός δεν λάβει θέση εντός δύο μηνών από την πρόσκληση, η προσφυγή δύναται να ασκηθεί εντός νέας προθεσμίας δύο μηνών. Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, υπό τις προϋποθέσεις των προηγούμενων παραγράφων, δύναται να προσφεύγει στο Δικαστήριο κατά θεσμικού ή λοιπού οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης, το οποίο παρέλειψε να του απευθύνει πράξη εκτός συστάσεως ή γνώμης.»

ακύρωσης¹³⁷ που μπορούν να προβληθούν. Ο διαπλαστικός χαρακτήρας της αίτησης ακύρωσης είναι εμφανής, καθώς αποβλέπει στην εξαφάνιση της ενωσιακής πράξης. Νομιμοποιούμενοι ενεργητικά στην άσκησή της είναι τα κράτη-μέλη, η Επιτροπή, το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, ως προνομιοῦχοι διάδικοι¹³⁸, αλλά και υπό προϋποθέσεις¹³⁹ το Ελεγκτικό Συνέδριο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Επιτροπή των Περιφερειών και τέλος, οι ιδιώτες¹⁴⁰.

Αντικείμενο της αίτησης ακυρώσεως μπορούν να είναι όλες οι νομικά δεσμευτικές πράξεις των ενωσιακών οργάνων ανεξάρτητα από την ονομασία τους ή από το αν συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο του άρθρου 288 ΣΛΕΕ.¹⁴¹ Συνεπώς, διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου, πράξεις των εθνικών αρχών, συστάσεις και γνώμες των ενωσιακών οργάνων δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο του εν λόγω ενδίκου βοηθήματος.¹⁴²

Στην περίπτωση παραδεκτής και βάσιμης προσφυγής ακύρωσης, η ενωσιακή δικαιοδοτική κρίση αρκείται στην κήρυξη, την απαγγελία της ακύρωσης της

¹³⁷Πρόκειται για την αναρμοδιότητα, την παράβαση ουσιώδους τύπου, την παράβαση Συνθηκών ή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου σχετικού με την εφαρμογή τους και κατάχρηση εξουσίας. Βλ. ό.π. Παπαγιάννης Δον. Σελ 348-349. Ευκρινής είναι η σύμπτωση των λόγων με όσους προβλέπονται για το ένδικο βοήθημα της αίτησης ακύρωσης του εσωτερικού δικονομικού δικαίου.

¹³⁸Οι εν λόγω διάδικοι νομιμοποιούνται ενεργητικά χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να αποδείξουν το έννομο συμφέρον τους.

¹³⁹Το Ελεγκτικό Συνέδριο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Επιτροπή των Περιφερειών μπορούν να ασκήσουν την αίτηση ακυρώσεως υπό τον περιορισμό ότι προσφεύγουν «για τη διατήρηση των προνομίων τους.» Ειδικότερα, μόνο στην περίπτωση που οι πράξεις άλλων ενωσιακών οργάνων πλήττουν τα προνόμιά τους, θίγουν τα δικαιώματά τους μπορούν να κάνουν χρήση του ενδίκου βοηθήματος του άρθρου 263 ΣΛΕΕ κι όχι γενικά για τον έλεγχο της νομιμότητας.

¹⁴⁰Ως ιδιώτες νοούνται τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα ενώ η συγκεκριμένη διάταξη αποτελεί καινοτομία που εισήχθη με τη Συνθήκη της Λισαβόνας για την προάσπιση των συμφερόντων τους.

¹⁴¹288 ΣΛΕΕ: «Για την άσκηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, τα θεσμικά όργανα θεσπίζουν κανονισμούς, οδηγίες, αποφάσεις, συστάσεις και γνώμες. Ο κανονισμός έχει γενική ισχύ. Είναι δεσμευτικός ως προς όλα τα μέρη του και ισχύει άμεσα σε κάθε κράτος μέλος. Η οδηγία δεσμεύει κάθε κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται, όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αλλά αφήνει την επιλογή του τύπου και των μέσων στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών. Η απόφαση είναι δεσμευτική ως προς όλα τα μέρη της. Όταν ορίζει αποδέκτες, είναι δεσμευτική μόνο για αυτούς. Οι συστάσεις και οι γνώμες δεν δεσμεύουν.»

¹⁴²Βλ., Παπαγιάννης Δον. ό.π, σελ 347

προσβαλλόμενης πράξης κατ' άρθρο 264 ΣΛΕΕ ¹⁴³. Υπάρχει, βέβαια, η πιθανότητα η ακυρωτική απόφαση να αφορά μονάχα συγκεκριμένες διατάξεις της προσβαλλόμενης πράξης (μερική ακύρωση της πράξης) υπό την προϋπόθεση ότι τα στοιχεία των οποίων η ακύρωση ζητείται δύνανται να διαχωριστούν από την υπόλοιπη πράξη ¹⁴⁴. Η πράξη εξαφανίζεται εξ υπαρχής από το νομικό κόσμο, όποτε γίνεται λόγος για αναδρομική (ex tunc) ακύρωση της πράξης, δηλαδή από την ημέρα έκδοσής της και μάλιστα η απόφαση ενεργεί erga omnes, δηλαδή εναντίον πάντων. Το ex tunc αποτέλεσμα μετριάζεται από τη δυνατότητα που παρέχεται στο Δικαστήριο να προσδιορίσει εφόσον το κρίνει αναγκαίο, τα αποτελέσματα της ακυρωθείσας πράξης που θεωρούνται οριστικά¹⁴⁵. Το περιθώριο αυτό εκτιμήσεως δίνεται στον ενωσιακό δικαστή, προκειμένου να διαφυλαχθεί η αρχή της νομικής βεβαιότητας. Πράγματι, η διατήρηση των αποτελεσμάτων πράξης που ακυρώθηκε δικαιολογείται από την εξυπηρέτηση επιτακτικών λόγων ασφάλειας του δικαίου και γιατί πολλές φορές οι συνέπειες της ακύρωσης μπορεί να είναι ανυπολόγιστες σε σημασία¹⁴⁶.

Κομβικής σημασίας, τελικώς, είναι η διασάφηση του όρου «απόλυτου δεδικασμένου» που συναντάται στις νομολογιακές κρίσεις επί ακυρωτικών αποφάσεων. Η χρήση του όρου «απόλυτου» αφορά αποκλειστικώς την αδυναμία επανεξέτασης μιας ακυρωθείσας πράξης σε μεταγενέστερη ένδικη διαδικασία. Η νομολογία παγίως κρίνει υπέρ του απόλυτου¹⁴⁷ δεδικασμένου

¹⁴³Άρθρο 264 εδ. α' ΣΛΕΕ: «Αν η προσφυγή είναι βάσιμη, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κηρύσσει την προσβαλλομένη πράξη άκυρη.»

¹⁴⁴Μερική ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξης, ύστερα από σχετικό αίτημα του διάδικου μέρους ή βάσει ιδίας κρίσης του δικαιοδοτικού οργάνου, επιτρέπεται όταν πρόκειται για τμήματα που μπορούν να αποσπαστούν από την επίμαχη πράξη, χωρίς να μεταβάλλεται η ουσία της. Αυτό θα κριθεί αντικειμενικά, βάσει της πολιτικής βούλησης του οργάνου που εξέδωσε την κρίσιμη πράξη, βλ. Βλ ΔΕΚ 21.1.2003. C-378/00, Συλλ. 2003 I-00937 σκ.30, ΔΕΚ 24.5.2005 C-244/03, Συλλ. 2005 I-04021 σκ.12, ΠΕΚ 18.7.07 T-310/06, Συλλ. 2007 I-06749 σκ. 39-45,

¹⁴⁵Άρθρο 264 εδ. β ΣΛΕΕ

¹⁴⁶Βλ. ΔΕΚ 3.9.2009 C-166/07, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, Συλλ 2009 I-07135 σκ. 73-75, όπου διατηρούνται σε ισχύ τα αποτελέσματα του ακυρωθέντος Κανονισμού ώστε να μη θίγουν οι χρηματοδοτικές συνεισφορές για ήδη αναληφθείσες δράσεις

¹⁴⁷απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Ιουνίου 2006, C-442/03 P και C-471/03 P, P&O European Ferries (Vizcaya) και Diputación Foral de Vizcaya κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-4845, σκέψη 43, και

των ακυρωτικών αποφάσεων, η οποία και αντιπαραβάλλεται με τη σχετική ισχύ δεδικασμένου επί των απορριπτικών αποφάσεων επί προσφυγών ακυρώσεως. Η υιοθέτηση από την νομολογία του όρου «απόλυτου δεδικασμένου» αναφορικά με τις ακυρωτικές αποφάσεις συναρτάται προς τη βούληση του ενωσιακού δικαστή να επισημάνει πως η νομική μεταβολή που επέρχεται με την ακύρωση μιας πράξης αναπτύσσει αποτελέσματα έναντι όλων. Έτσι, ο καθένας μπορεί να επικαλεστεί την απόλυτη αυτή ακυρότητα. Το *erga omnes* αποτέλεσμα μιας ακυρωτικής απόφασης αντιτάσσεται κατά παντός και αναπτύσσεται πλήρως εντός της ενωσιακής έννομης τάξης. Ο εξοπλισμός της ακυρωτικής απόφασης με ισχύ απόλυτου δεδικασμένου συνεπάγεται την αδυναμία εκ νέου υποβολής και εξέτασης νομικών και πραγματικών ζητημάτων που έχουν ήδη κριθεί με προγενέστερη απόφαση, είτε από τον ίδιο τον προσφεύγοντα είτε από τρίτους. Κατ' επέκταση, νέα προσφυγή κατά πράξεως που έχει ήδη ακυρωθεί είναι άνευ αντικείμενου¹⁴⁸ και απορρίπτεται ως απαράδεκτη, ακόμη κι αν δεν υπάρχει ταυτότητα διαδίκων¹⁴⁹. Δεν υφίσταται πλέον πράξη, η οποία να θέτει σε κίνδυνο τα έννομα συμφέροντα του προσφεύγοντος. Σημειώνεται πως το δεδικασμένο καλύπτει μόνο τα πραγματικά ή νομικά ζητήματα που κρίθηκαν με τη δικαστική απόφαση¹⁵⁰ και καταλαμβάνει τόσο το διατακτικό όσο και το σκεπτικό της. Τα όρια στο απόλυτο δεδικασμένο που αναπτύσσουν οι ακυρωτικές αποφάσεις τίθενται από την αρχή και η δικαιοδοτική κρίση περιορίζεται εντός των αιτημάτων των διαδίκων, χωρίς να είναι δυνατή η ακύρωση πράξεων που δεν έχουν υπαχθεί στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου ενώ δεν είναι δυνατή η επέκταση της κρίσης του και σε πράξεις ή ζητήματα που δεν έχουν υποβληθεί ενώπιον του.

απόφαση του Πρωτοδικείου της 4ης Μαρτίου 2009, T-265/04, T-292/04 και T-504/04, *TirreniadiNavigazione* κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ.159

¹⁴⁸Βλ. ΔΕΚ,29.4.2004, C-372/97 P - Ιταλία κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004 I-03679, σκ. 33-38, όπου κρίθηκε άνευ αντικείμενου προσφυγή ακύρωσης κατά πράξης, η οποία με προγενέστερη απόφαση ακυρώθηκε και σχετική αίτηση αναίρεσης απορρίφθηκε

¹⁴⁹Βλ. Γρύλλος Γ., ό.π., σελ. 1083

¹⁵⁰Βλ. ενδεικτικώς απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 1991, C-281/89, Ιταλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. I-347, C-277/95 P, *Lenz* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. I-6109, σκέψη 50, C- 238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, σκ. 44

Στον αντίποδα, η απορριπτική δικαστική απόφαση παράγει σχετικό δεδικασμένο, με αποτέλεσμα την απόρριψη μεταγενέστερης προσφυγής που τείνει στην ακύρωση της αυτής πράξης, στην περίπτωση σωρευτικής συνδρομής τριών προϋποθέσεων. Απαιτείται ταυτότητα διαδικών, ταυτότητα αντικειμένου της προσφυγής σε ό,τι αφορά την προσβαλλόμενη πράξη και ταυτότητα λόγων ακυρώσεως.¹⁵¹ Σε ό,τι αφορά την ταυτότητα της προσβαλλόμενης πράξης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση μερικής ακύρωσης ενωσιακής πράξης. Σε αυτή την περίπτωση, έχει κριθεί πως το δεδικασμένο καταλαμβάνει το μη ακυρωθέν μέρος, με συνέπεια να μην μπορούν τα ίδια διάδικα μέρη να στραφούν κατά μεταγενέστερου ενωσιακού μέτρου που τίθεται προς ίαση της παρανομίας και το οποίο συνιστά ταυτόχρονα απλή επανάληψη σημείων του μη ακυρωθέντος μέτρου¹⁵².

Σαφές καθίσταται πως η απόρριψη μιας προσφυγής ακύρωσης δεν καθιστά από μόνη της την πράξη νόμιμη. Ο ίδιος διάδικος ή άλλοι μπορούν να προσφύγουν εκ νέου κατά της αυτής πράξης με την προβολή διαφορετικών λόγων ακύρωσης. Έτσι, για παράδειγμα, αν μια προσφυγή ακύρωσης απορριφθεί επί τη βάση αναρμοδιότητας του οργάνου, μπορεί να προσβληθεί εκ νέου για παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας έκδοσης, εντός βέβαια της προβλεπόμενης προθεσμίας. Σε αυτήν την περίπτωση, δεν διαταράσσεται η θεωρία του δεδικασμένου, υπό τη δικονομική πτυχή, που αναπτύχθηκε παραπάνω, καθώς ενώπιον του ενωσιακού δικαστή, υπάγονται υποθέσεις με διαφορετικό δικαιοδοτικό αντικείμενο.

Τελικώς, το δεδικασμένο αντιμετωπίζεται ως αρνητική διαδικαστική προϋπόθεση του παραδεκτού μιας προσφυγής ακύρωσης. Η ανυπαρξία δεδικασμένου -είτε απόλυτου, στην περίπτωση ακυρωτικής δικαστικής απόφασης, είτε σχετικού, στην περίπτωση απορριπτικής της προσφυγής ακύρωσης δικαστικής απόφασης- κατατάσσεται στην κατηγορία των λοιπών προϋποθέσεων παραδεκτού, πέρα όσων ρητά ορίζονται στο λεκτικό του

¹⁵¹ βλ. T-417/11, Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου (δεύτερο τμήμα) της 5ης Σεπτεμβρίου 2014, Editions Odile Jacob SAS κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σκ.117, T- 162/94 NMB France κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 37-38

¹⁵² βλ. ΔΕΚ, 19.2.2009, Gorostiaga κατά Κοινοβουλίου, C-308/07 P, σκ. 57-59, ΔΕΚ, 16.2.1965, Barge κατά Ανώτατης Αρχής, 14/64, Συλλ. 1965.00069, ιδίως σελ.58

άρθρου 263 ΣΛΕΕ, σε περίπτωση άσκησης προσφυγής ακύρωσης¹⁵³. Μάλιστα, πιθανή συνδρομή απόλυτου δεδικασμένου ως κωλύματος παραδεκτής άσκησης προσφυγής ακύρωσης εξετάζεται αυτεπάγγελα από τον δικαστή της Ένωσης, καθώς συνιστά ζήτημα δημοσίας τάξης¹⁵⁴.

2.2.1.2. Προσφυγή λόγω παραλείψεως

Αναφορικά με την προσφυγή λόγω παράλειψης του ενωσιακού οργάνου να εκδώσει πράξη κατά παράβαση των Συνθηκών κατ' άρθρο 265 ΣΛΕΕ¹⁵⁵, σημειώνεται πως αποτελεί κατ' ουσία προέκταση του ακυρωτικού ελέγχου και κατά κάποιο τρόπο συμπλήρωμα της αίτησης ακύρωσης. Παρουσιάζει, βέβαια, μικρότερη πρακτική σημασία από την προσφυγή ακύρωσης. Αντικείμενο του δικαιοδοτικού ελέγχου αποτελεί η παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας των ενωσιακών οργάνων.

Με την έννοια της παράλειψης καταπιόστηκε από νωρίς ο ενωσιακός δικαστής. Η παράλειψη έγκειται στην αγνόηση νομικής υποχρέωσης¹⁵⁶ προς ενέργεια και ειδικότερα, στη μη λήψη δεδομένης απόφασης ή θέσης ή υιοθέτησης συγκεκριμένου μέτρου, και όχι στην έκδοση πράξης αντίθετης αυτής που επιθυμούν ή κρίνουν αναγκαία οι ενδιαφερόμενοι¹⁵⁷. Για την ακρίβεια,

¹⁵³Βλ. Γρύλλος Γ., όπ.π., σελ. 1083.

¹⁵⁴Βλ.ΔΕΚ, 1.6.2010, C-442/03 P - P&OEuropanFerries (Vizcaya) κατάΕπιτροπής, σκ. 45. Μάλιστα, η εξέταση πιθανής παραβίασης της αρχής του δεδικασμένου αποβαίνει εξαιρετικά λεπτομερής, βλ. ΠΕΚ, 1.7.2009, T-24/07 - ThyssenKruppStainless κατά Επιτροπής, σκ. 110-147

¹⁵⁵Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπ.π., σελ. 131

¹⁵⁶Παρά τη μεμονωμένη αναφορά στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 266 ΣΛΕΕ σε παράλειψη αντίθετη προς τη Συνθήκη, είναι σαφές πως υποχρεώσεις ενέργειας επιβάλλονται στα ενωσιακά όργανα βάσει του συνόλου του ενωσιακού δικαίου. Ωστόσο, όπως συμβαίνει και στο εθνικό μας δίκαιο, όταν το θεσμικό όργανο δρα εντός των άκρων ορίων της διακριτικής του ευχέρειας, δεν είναι δυνατόν να γίνεται λόγος για παράλειψη. Π.χ. δεν θεμελιώνεται βάσιμα προσφυγή επί παράλειψης κατά της Επιτροπής, που επέλεξε να μην κινήσει τη διαδικασία προσφυγής λόγω παραβάσεως κατά κράτους- μέλους, βλ. ενδεικτικά, ΔΕΚ,19.2.1997, T-117/96 - Intertronic κατά Επιτροπής, Συλλ. 1997 II-00141, σκ.32.

¹⁵⁷Βλ. ΔΕΚ, 13.7.1971, 28/71, Deutscher Komponistenverbande.V. κατά Επιτροπής, Συλλ. 1971 00705

νομιμοποίηση για την άσκηση της εν λόγω προσφυγής υπάρχει όταν τα ενωσιακά όργανα «*παραλείπουν να αποφασίσουν*».

Η έννοια της απόφασης αμφισβητείται στην θεωρία. Συγκεκριμένα, η διχογνωμία έγκειται από τη μία μεριά στο αν πρόκειται για απόφαση με την τεχνική έννοια του όρου κατ' άρθρο 288 παρ. 4 ΣΛΕΕ, δηλαδή μόνο για δεσμευτικές πράξεις, κι από την άλλη αν η απόφαση νοείται με ευρύτερη έννοια και περιλαμβάνει και τις μη δεσμευτικές πράξεις και τις υλικές ενέργειες. Υπέρ της διασταλτικής ερμηνείας τάσσεται το άρθρο 365 παρ. 3 ΣΛΕ, δηλαδή μόνο για τις δεσμευτικές πράξεις εξαιρώντας τις μη δεσμευτικές, ενώ υπέρ της συσταλτικής ερμηνείας τάσσεται η ερμηνευτική προσέγγιση των προϋποθέσεων των δύο προσφυγών (ακυρώσεως και παραλείψεως). Κατά το Δικαστήριο με τον όρο «απόφαση» νοείται κάθε μέτρο του οποίου μπορεί να προσδιοριστεί επαρκώς η έκτασή του και το οποίο μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκτέλεσης κατά την έννοια του άρθρου 266 ΣΛΕΕ, το οποίο θα αναλυθεί στη συνέχεια.¹⁵⁸

Η απόφαση που εκδίδεται επί προσφυγής κατά παράλειψης έχει διαπιστωτικό-αναγνωριστικό χαρακτήρα. Διαπιστώνεται η παράνομη παράλειψη των ενωσιακών οργάνων προς έκδοση μιας συγκεκριμένης πράξης ή ακόμα και μιας σειράς πράξεων, που θα συνιστούσαν μια πολιτική¹⁵⁹. Σημειώνεται ότι στόχος της προσφυγής κατά παραλείψεως ο εξαναγκασμός του ενωσιακού οργάνου σε σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο συμπεριφορά.

Επομένως, αποδεικνύεται η συνοχή και η πληρότητα του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος υπό ένα αντιθετικό σχήμα. Από τη μία πλευρά, τίθεται ο έλεγχος της ενωσιακής δράσης, μέσω της προσφυγής ακύρωσης· στον αντίποδα αυτού, συναντάται ο έλεγχος της αδράνειας, μέσω της προσφυγής κατά παραλείψεως των θεσμικών οργάνων και οργανισμών. Οι αναγνωριστικές δικαστικές αποφάσεις που εκδίδονται ύστερα από την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων τόσο της προσφυγής ακύρωσης του άρθρου 263 ΣΛΕΕ όσο και της προσφυγής λόγω παραλείψεως του άρθρου 265 ΣΛΕΕ

¹⁵⁸Βλ. ό.π. Παπαγιάννης Δον. Σελ. 352

¹⁵⁹Βλ. Γρύλλος Γ., στο συλλογικό έργο Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, κατ' άρθρο ερμηνεία, ό.π.,σελ.1088

περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου¹⁶⁰, η συνέπεια της οποίας αποτυπώνεται στο λεκτικό του άρθρου 266 ΣΛΕΕ. Το τελευταίο ορίζει πως «το θεσμικό ή λοιπό όργανο ή οργανισμός των οποίων η πράξη εκηρύχθη άκυρη ή των οποίων η παράλειψη εκηρύχθη αντίθετη προς τις Συνθήκες, οφείλουν να λαμβάνουν τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποχρέωση αυτή δε θίγει τις υποχρεώσεις που δύνανται να προκύψουν από την εφαρμογή του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο».

2.2.1.3. Συνέπειες αναγνωριστικών αποφάσεων επί προσφυγών

Οι συνέπειες που επέρχονται με την απόφαση επί μιας προσφυγής (είτε ακυρώσεως είτε παραλείψεως) είναι διατυπωμένες στο άρθρο 266 ΣΛΕΕ, το οποίο ορίζει τον κύκλο υποχρεώσεων που υπέχουν τα ενωσιακά όργανα σε περίπτωση ακύρωσης πράξης που υιοθέτησαν ή σε περίπτωση κήρυξης της παράλειψής τους προς ενέργεια ως αντίθετης προς τις Συνθήκες. Με άλλα λόγια, το άρθρο αναφέρεται στην επίδραση του δεδικασμένου που αναβλύζει από τις αντίστοιχες δικαστικές αποφάσεις και επιβάλλει συγκεκριμένο τρόπο δράσης στα ενωσιακά όργανα. Η ακυρωτική απόφαση ή η απόφαση που διαπιστώνει την παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας αποτελεί την αφετηρία, βάσει της οποίας το αρμόδιο ενωσιακό όργανο υποχρεούται να λάβει τα δέοντα μέτρα αποκατάστασης της ενωσιακής νομιμότητας.

Το όργανο που έσφαλε ή παρέλειψε να ενεργήσει είναι επιφορτισμένο με το έργο της «εκτέλεσης» της απόφασης. Ωστόσο, είναι δυνατό να επιλαμβάνεται άλλο όργανο, από αυτό που αρχικά εξέδωσε την πράξη ή ακόμα, να υποχρεώνεται η Ένωση να απέχει εντελώς από οποιαδήποτε ενέργεια, σε

¹⁶⁰ Σημειώνεται η ιδιαίτερη περίπτωση ακύρωσης Κανονισμού. Όπως ορίζει το άρθρο 60 του ΟργΔΕΕ τα αποτελέσματα της σχετικής ακυρωτικής απόφασης επέρχονται μόνο ύστερα από την άπρακτη παρέλευση της δίμηνης προθεσμίας για την άσκηση αναίρεσης ή, αν έχει ασκηθεί αναίρεση εντός της προθεσμίας αυτής, ύστερα από την απόρριψή της. Έκτοτε, περιβάλλεται με ισχύ δεδικασμένου η απόφαση και ενεργοποιείται η γενική υποχρέωση προς λήψη των κατάλληλων μέτρων του άρθρου 266 ΣΛΕΕ.

περιπτώσεις όπου η αναρμοδιότητα του οργάνου αποτέλεσε και το λόγο ακύρωσης της πράξης.¹⁶¹

Το ΔΕΕ έχει καταστήσει επανειλημμένως σαφές πως το εκάστοτε δικαιοδοτικό όργανο(είτε πρόκειται για το Γενικό Δικαστήριο είτε το Δικαστήριο) δεν διαθέτει εξουσία υπόδειξης στο αντίστοιχο ενωσιακό όργανο των κατάλληλων μέτρων προς άρση της παρανομίας. Σε ένα μεταγενέστερο χρονικά στάδιο, ο ενωσιακός δικαστής μπορεί να κληθεί να κρίνει, βέβαια, την πληρότητα και την νομιμότητα των μέτρων που λήφθηκαν¹⁶². Σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να απευθύνει ο ενωσιακός δικαστής διαταγές στα όργανα κάτι το οποίο διαφυλάσσει την θεσμική ισορροπία εντός της Ένωσης. Έτσι, σχετικά αιτήματα των προσφευγόντων σε ακυρωτικές δίκες που ζητούν από το δικαιοδοτικό όργανο μεταξύ άλλων π.χ. να προβεί το ίδιο σε μείωση της επιβληθείσας δημοσιονομικής διορθώσεως¹⁶³ ή να υποχρεώσει την Επιτροπή σε αναγνώριση μιας κρατικής ενίσχυσης ως συμβατής στο σύνολό της με την κοινή αγορά¹⁶⁴ ή να τάξει συγκεκριμένη προθεσμία¹⁶⁵ στην Επιτροπή για τη λήψη των κατάλληλων μέτρων ή να διατάξει την Επιτροπή στην έντοκη απόδοση μέρους προστίμων που καταβλήθηκαν κατ' εφαρμογή μιας παράνομης πράξης¹⁶⁶ ή

¹⁶¹ Για παράδειγμα, στην υπόθεση C-327/91, Γαλλία κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί μονομερώς η Επιτροπή να προβεί στη σύναψη συμφώνου συνεργασίας μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΗΠΑ στον τομέα του ανταγωνισμού και προς αποκατάσταση της παρανομίας σε μεταγενέστερο χρόνο επιλήφθηκε μαζί με την Επιτροπή και το Συμβούλιο για την έκδοση σχετικής απόφασης. Περίπτωση πλήρους αποστασιοποίησης της Ένωσης ως τρόπου αποκατάστασης της παρανομίας, αν και λιγότερο συχνή, εντοπίζεται πχ στην υπόθεση C- 376/98, *Γερμανία κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου*, όπου ακυρώθηκε η οδηγία 98/43/ΕΚ για τη διαφήμιση και τη χορηγία υπέρ προϊόντων καπνού λόγω εσφαλμένης νομικής βάσης των άρθρων 57, παράγραφος 2, της Συνθήκης (νυν, κατόπιν τροποποίησης 53, παρ. παράγραφος 2 ΣΛΕΕ), 66 της Συνθήκης (νυν άρθρου 62 ΣΛΕΕ) και 100 Α της Συνθήκης(νυν άρθρο 114 ΣΛΕΕ). Διαπιστώθηκε, όμως, παράλληλα, πως καμία διάταξη της Συνθήκης δεν θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως κατάλληλο νομικό υπόβαθρο. Επομένως, για την εκτέλεση της ακυρωτικής απόφασης, η Ένωση όφειλε να μην προβεί σε καμία απολύτως ενέργεια.

¹⁶² Βλ. Σκουρής Β. στο συλλογικό έργο *Ερμηνεία της Συνθηκών για την ΕΕ και την ΕΚ*, όπ.π., σελ. 1390, 13/83, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, όπ.π., σκ. 69.

¹⁶³ Βλ. ΓΔ, 31.3.2011, T-214/07 - Ελλάδα κατά Επιτροπής, Συλλ. 2011 II-00079, σκ. 136

¹⁶⁴ Βλ. ΠΕΚ, 14.5.2000, T-126/99 *Graphischer Maschinenbau* κατά Επιτροπής, Συλλ. 2002 II-02427 σκ. 17

¹⁶⁵ Βλ. ΠΕΚ, 9.9.1999, T-127/98, *UPS Europe* κατά Επιτροπής, Συλλ. 1999 II-02633, σκ. 50

¹⁶⁶ Βλ. ΠΕΚ, 10.7.1997, T- 227/95, *AssiDomänKraftProducts AB* και λοιποί κατά Επιτροπής, Συλλ. 1997 II-01185 σκ. 97-100

στον καθορισμό του πραγματικού πλεονεκτήματος που αποκόμισε η προσφεύγουσα μέσω αναβολής καταβολής φόρων ¹⁶⁷ απορρίπτονται ως απαράδεκτα.

Ομοίως, σε δίκες, ύστερα από άσκηση προσφυγής λόγω παράλειψης, ο ενωσιακός δικαστής διαπιστώνει τη συγκεκριμένη παράβαση και δεν ακυρώνει κάτι, αφού προφανώς δεν υπάρχει πράξη. Ακόμη, δεν καταδικάζει το όργανο σε έκδοση συγκεκριμένης πράξης, οπότε η απόφασή του από αναγνωριστική θα γινόταν καταψηφιστική. Ο ενωσιακός δικαστής δεν μπορεί να υποκαταστήσει το ενωσιακό όργανο θεσπίζοντας ο ίδιος τη ρύθμιση που απαιτείται από την ενωσιακή έννομη τάξη. Το ενωσιακό όργανο είναι υποχρεωμένο να λάβει όλα τα ενδεικνυόμενα μέτρα για να ανταποκριθεί στην απόφαση ΔΕΕ. Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, εξάλλου, το ίδιο «έχει τη δυνατότητα μόνο να αναγνωρίσει την ύπαρξη παραλείψεως. Στη συνέχεια, στο οικείο όργανο εναπόκειται, κατ' εφαρμογή του άρθρου 233 ΕΚ (266 ΣΛΕΕ) να λάβει τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως»¹⁶⁸. Το Δικαστήριο αποστασιοποιείται επαρκώς από ακριβή προσδιορισμό των μέτρων, δε δίνει εντολές στα όργανα, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση. Αιτήματα των προσφευγόντων προς καταδίκη σε μία πράξη δε γίνονται δεκτά.¹⁶⁹ Μάλιστα, η νομολογία χαρακτηρίζεται ιδιαιτέρως αυστηρή στον τρόπο χειρισμού τέτοιων αιτημάτων και δεν φαίνεται να αφήνει κανένα περιθώριο προς εξέτασή τους.

Εξάλλου, υπάρχει σαφής διάκριση ανάμεσα στη δικαστική και την εκτελεστική εξουσία, η οποία απορρέει από την ίδια τη Συνθήκη. Ο ρόλος του δικαστηρίου είναι απλώς αναγνωριστικός, διαπιστωτικός. Αρκείται, δηλαδή, να αναγνωρίσει την παρανομία μιας πράξης ή μιας παράλειψης (αναλόγως την περίπτωση) και δεν υποκαθίσταται στο ρόλο του ενωσιακού οργάνου. Γιατί, αυτό (το ενωσιακό όργανο) είναι επιφορτισμένο με την εξουσία της επιλογής του κατάλληλου

¹⁶⁷ Βλ. ΓΔ, 22.1.2013, T-308/00, Salzgitter κατά Επιτροπής, σκ. 18

¹⁶⁸ Βλ. ΓΔ, 10.3.1996, T-395/04, Air One κατά Επιτροπής, Συλλ. 2006 II-01343, σκ. 24, ΠΕΚ, 9.9.1999, T-127/98, UPS Europe κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. II-2633, σκέψη 50

¹⁶⁹ Βλ. ΠΕΚ, 17.11.2009, T-295/09, Hansen κατά Επιτροπής, Συλλ., σκ.14-16, όπου απορρίφθηκε ως απαράδεκτο αίτημα του να υποχρεωθεί η Επιτροπή να αναλάβει πρωτοβουλία προς λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης στον τομέα απασχολήσεως για τα άτομα με ειδικές ανάγκες

τρόπου και μέτρου για την άρση της παρανομίας ή για την αποκατάσταση της παράλειψης, αντίστοιχα.

Αναφορικά με τη φύση των μέτρων που λαμβάνει το εκάστοτε ενωσιακό όργανο, αυτή ποικίλλει ανάλογα και βρίσκεται σε «αντιστοιχία» με τη διαπιστωθείσα παρανομία. Το αρμόδιο θεσμικό όργανο μπορεί να ανακαλέσει, τροποποιήσει ή αντικαταστήσει την ακυρωθείσα πράξη με νέα. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, το όργανο στρέφεται στην έκδοση νέας πράξης, η οποία θα αντικαταστήσει τον ακυρωθέντα κανόνα δικαίου. Όλα τα όργανα που συμμετείχαν στη νομοπαραγωγική διαδικασία μεριμνούν για την αποφυγή των νομικών ή διαδικαστικών ελαττωμάτων που οδήγησαν στην ακύρωση της πράξης¹⁷⁰. Εκδίδονται, λοιπόν, νέες πράξεις με την κατάλληλη νομική βάση ή έχοντας συμπληρώσει επαρκώς την αιτιολογία τους. Σε περίπτωση ακύρωσης κανονιστικής πράξης, πρέπει να ανακληθούν ή να τροποποιηθούν όλα τα εκτελεστικά μέτρα του Κανονισμού, τα οποία δεν καταλαμβάνονται από το ακυρωτικό αποτέλεσμα καθαυτά.¹⁷¹ Σε ό,τι αφορά βάσιμες προσφυγές λόγω παράλειψης, τα πράγματα φαίνονται πιο απλά, στο μέτρο που το όργανο οφείλει να προβεί στην έκδοση πράξης ή λήψης θέσεως ή υιοθέτησης συγκεκριμένου μέτρου, για να είναι σύμφωνο με την ενωσιακή έννομη τάξη που διαταράχθηκε μέσω της παράνομης αδράνειας τους. Τις περισσότερες φορές το διατακτικό και το σκεπτικό της απόφασης που διαπιστώνει την παράλειψη του θεσμικού οργάνου προδιαγράφει αρκετά ευκρινώς το είδος της πράξης που πρέπει να υιοθετηθεί ή τις απαραίτητες οφειλόμενες ενέργειες, καταλείποντας μικρό περιθώριο εκτίμησης στο όργανο.¹⁷² Ειδικότερα, επί ακυρωτικών αποφάσεων, η νομολογία παρέχει

¹⁷⁰Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 6.3.2000, C-41/00P, Interporc κατά Επιτροπής, σκ. 30 «το άρθρο 176 της Συνθήκης, δεν υποχρεώνει το κοινοτικό όργανο που εξέδωσε την ακυρωθείσα πράξη παρά μόνον εντός των ορίων αυτού που είναι αναγκαίο προκειμένου να διασφαλιστεί η εκτέλεση της ακυρωτικής απόφασης. Υπό την έννοια αυτή, η διάταξη αυτή επιβάλλει μόνο στο οικείο όργανο την υποχρέωση να φροντίσει ώστε η πράξη που θα αντικαταστήσει την ακυρωθείσα να μην εμφανίζει τις ίδιες παρατυπίες που προσδιόρισε η εν λόγω ακυρωτική απόφαση»

¹⁷¹Βλ. Σκουρής Β., ό. π, σελ. 1390

¹⁷²Παραδείγματα εντοπίζονται στο πλαίσιο των κανόνων εφαρμογής του ανταγωνισμού και δη, στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων. Βλ. ΔΕΕ, 16.5.2013, C-615/11 P, Επιτροπή κατά Ryanair, σκ. 27-32, 35. Εφόσον το Δικαστήριο διαπιστώνει την παράλειψη ενέργειας εκ μέρους της Επιτροπής να προβεί σε διεξαγωγή προκαταρκτικής εξέτασης, ύστερα από καταγγελία μέτρου ενίσχυσης, η Επιτροπή προς συμμόρφωση με το δεδικασμένο της αναγνωριστικής απόφασης οφείλει να εκδώσει τυπική απόφαση

κρίσιμες διευκρινίσεις προκειμένου τα ενωσιακά όργανα να συμμορφωθούν πλήρως προς το δεδικασμένο της αναγνωριστικής απόφασης. Ανάλογα με την πλημμέλεια που έχει διαπιστωθεί, είναι δυνατό το όργανο να προχωρήσει κανονικά στην αντικατάσταση της ακυρωθείσας πράξης από το σημείο που διαπιστώθηκε η πλημμέλεια, χωρίς, ωστόσο να επηρεαστούν οι προπαρασκευαστικές ή προκαταρκτικές ενέργειες.¹⁷³

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση κατά την οποία έχει ήδη ξεκινήσει η εκτέλεση της πράξης, η οποία μετά ακυρώθηκε από το δικαιοδοτικό όργανο. Τότε, το άρθρο 266 ΣΛΕΕ δύναται να επιβάλει την επαναφορά του προσφεύγοντος στην προγενέστερη της πράξεως αυτής κατάσταση.¹⁷⁴ Σε περίπτωση αδυναμίας *innatura* αποκατάστασης λόγω σοβαρών πρακτικών ή νομικών δυσχερειών, παραμένει ισχυρή η υποχρέωση του ενωσιακού οργάνου να προβεί στη λήψη άλλων μέτρων για να αντισταθμίσει με δίκαιο τρόπο το μειονέκτημα που απέρρευσε για αυτόν από την παράνομη, ακυρωθείσα πράξη¹⁷⁵.

Περαιτέρω, αναφορικά με την **προθεσμία** εκτέλεσης που έχουν στη διάθεση τους τα ενωσιακά όργανα σημειώνεται πως δε τίθεται συγκεκριμένο χρονικό διάστημα προς δράση. Αίτημα προς το Δικαστήριο να θέσει στην Επιτροπή διάστημα ενός μήνα για να λάβει θέση επί της διαπιστωμένης παράλειψης προς ολοκλήρωση έρευνας μιας καταγγελίας περί μέτρου ενίσχυσης έχει απορριφθεί

όπου προδιαγράφονται οι υποχρεώσεις της, δεν επιτρέπεται να αδρανή κατά την προκαταρκτική έρευνα και κατά δέσμια αρμοδιότητα οφείλει να εκδώσει είτε απόφαση διαπιστώνουσα ότι δεν υφίσταται ενίσχυση, είτε απόφαση για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων ή απόφαση για κίνηση επίσημης διαδικασίας έρευνας ύστερα από καταγγελία ενός μέτρου ενίσχυσης

¹⁷³Τέτοιου είδους παραδείγματα συναντώνται κυρίως στην περίπτωση πράξεων, οι οποίες εκδίδονται, ύστερα από την κίνηση μιας διαδικασίας, που περιλαμβάνει περισσότερα στάδια, όπως πχ στην περίπτωση κήρυξης μιας κρατικής ενίσχυσης ως συμβατής με την κοινή αγορά, όπου κρίθηκε στην απόφαση *Βασιλείο της Ισπανίας κατά Επιτροπής* ότι η Επιτροπή μπορεί, «χωρίς να παραβιάζει τα δικαιώματα άμυνας, να στηρίξει τη νέα απόφαση της αποκλειστικά επί των στοιχείων που διέθετε κατά τον χρόνο εκδόσεως της ακυρωθείσας πράξεως». Βλ. ΔΕΚ, 12.11.1998, C-415/96, Βασιλείο της Ισπανίας κατά Επιτροπής, Συλλ. 1998 I-06993, σκ. 31-32

¹⁷⁴Βλ. Γρύλλος Γ., όπ.π.,σελ.1092

¹⁷⁵Βλ. ΠΕΚ, 15.10.2008, T-457/04 και T-223/05, Camar κατά Επιτροπής, Συλλ. 2008 II-00215 σκ. 39-41, όπου αναφέρεται η υποχρέωση του οργάνου να έρθει σε επαφή με τον ζημιωθέντα και ύστερα από διαλογική συζήτηση να μεριμνήσει για την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από την διαπιστωθείσα παράλειψη.

ως απαράδεκτο¹⁷⁶. Το ΔΕΕ έχει κρίνει πως ανάλογα με τη φύση των μέτρων και τις εκάστοτε συντρέχουσες περιστάσεις αξιολογείται το εύλογο ή μη του χρόνου λήψης των μέτρων εκτέλεσης, ενώ διευκρινίζει ότι το εύλογο εκτιμάται από την ημέρα έκδοσης της αναγνωριστικής της παράλειψης απόφασης ή της ακυρωτικής απόφασης μέχρι την έκδοση του μέτρου θεραπείας της παρανομίας. Έτσι, έχει κριθεί εύλογη η επτάμηνη προθεσμία από την έκδοση δικαστικής απόφασης που ακυρώνει απόφαση της Επιτροπής περί κήρυξης συμβατής με την κοινή αγορά ενίσχυσης μέχρι τη θέσπιση νέας απόφασης από το ίδιο όργανο, στο μέτρο που πρέπει να ληφθούν υπόψη χρηματοοικονομικές αναλύσεις και να εφαρμοστεί το κριτήριο του ιδιώτη- επενδυτή¹⁷⁷.

Υπογραμμίζεται, τέλος, πως μέσω του δεύτερου εδαφίου του άρθρου, όπου ορίζεται πως «η υποχρέωση εκτέλεσης δεν θίγει τις υποχρεώσεις που δύνανται να προκύψουν από την εφαρμογή του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο¹⁷⁸», επέρχεται σύζευξη της αγωγής αποζημίωσης κατά της Ένωσης του άρθρου 340 ΣΛΕΕ¹⁷⁹ με την υποχρέωση εκτέλεσης των ενωσιακών οργάνων κατά το άρθρο 266 ΣΛΕΕ. Κατ' αρχάς, η αγωγή αποζημίωσης ανευρίσκεται ως απαραίτητο συμπλήρωμα της υποχρέωσης προς εκτέλεση που του άρθρου 266 ΣΛΕΕ. Πέρα από την υποχρέωση εξάλειψης της παρανομίας, με τη λήψη νομοθετικών ή άλλων διοικητικών μέτρων, το αρμόδιο ενωσιακό όργανο οφείλει να αποκαταστήσει ενδεχόμενη πρόσθετη ζημία η οποία απορρέει από την

¹⁷⁶Βλ. ΠΕΚ, 9.9.1999, T-127/98, UPS Europe κατά Επιτροπής, Συλλ. 1999 II-02633, σκ. 50

¹⁷⁷Βλ. ΠΕΚ, 9.7.2008, T-301/01, Alitalia κατά Επιτροπής, Συλλ. 2008 II-01753, σκ.155-157

¹⁷⁸Άρθρο 340 εδ. β' ΣΛΕΕ: «Στο πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης, η Ένωση υποχρεούται σύμφωνα με τις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών, να αποκαθιστά τη ζημία που προξενούν τα θεσμικά όργανα ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους».

¹⁷⁹ Άρθρο 340 ΣΛΕΕ: «Η συμβατική ευθύνη της Ένωσης διέπεται από το δίκαιο που εφαρμόζεται στη σχετική σύμβαση. Στο πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης, η Ένωση υποχρεούται, σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών, να αποκαθιστά τη ζημία που προξενούν τα θεσμικά όργανα ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Κατά παρέκκλιση από το δεύτερο εδάφιο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα υποχρεούται να αποκαθιστά, σύμφωνα με τις γενικές αρχές δικαίου που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών, τις ζημιές που προξενεί η ίδια ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η προσωπική ευθύνη των υπαλλήλων έναντι της Ένωσης διέπεται από τις διατάξεις του κανονισμού περί της υπηρεσιακής τους καταστάσεως ή του καθεστώτος που τους διέπει.»

ακυρωθείσα πράξη.¹⁸⁰ Σημαντικό είναι πως η νομολογία δεν απαιτεί την ύπαρξη νέου πταίσματος για την κατάφαση της προϋπόθεσης της παράνομης ενέργειας από την πλευρά της Ένωσης. Αρκεί, με άλλα λόγια, η ίδια η παράνομη πράξη που ήδη έχει ακυρωθεί. Η ζημία απορρέει από την πράξη αυτή, διατηρείται μετά την ακύρωση της, ακόμα και ύστερα από την εκτέλεση από το αρμόδιο όργανο της ακυρωτικής αποφάσεως. Αναλόγως, η ίδια κρίση που διαπίστωσε την παράλειψη του οργάνου¹⁸¹ είναι επαρκής. Εφόσον, τελικώς, πληρούνται και οι λοιπές προϋποθέσεις που απαιτούνται, μπορεί να στοιχειοθετηθεί εξωσυμβατική ευθύνη του οργάνου που έπραξε παρανόμως ή παρέλειψε να πράξει.

Δευτερευόντως, έχει κριθεί κατ' επανάληψη ότι ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης κατά της αδυναμίας του εκάστοτε ενωσιακού οργάνου προς λήψη των κατάλληλων μέτρων. Εφόσον, δηλαδή, το αρμόδιο ενωσιακό όργανο δεν συμμορφώνεται προς την υποχρέωση εκτέλεσης που ορίζει το άρθρο 266 ΣΛΕΕ, μπορεί να ασκηθεί βάσει των προβλεπόμενων διαδικαστικών προϋποθέσεων αγωγή αποζημίωσης. Εν προκειμένω, το ένδικο βοήθημα της αγωγής αποζημίωσης εντοπίζεται ως εναλλακτική επιλογή της προσφυγής ακύρωσης ή παράλειψης.¹⁸² Στη συνέχεια, θα περιγραφεί αναλυτικά η αγωγή αποζημίωσης κατά της Ένωσης, οι αποφάσεις που εκδίδονται επ' αυτής και οι συνέπειες που επιφέρουν.

Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι η δικανική κρίση του ενωσιακού δικαστή επί προσφυγής κατά παράνομης πράξης ή κατά παράλειψης ενός ενωσιακού

¹⁸⁰Βλ. ΔΕΚ, 4.8.1994, C-412/92 P, Κοινοβούλιο κατά Meskens, σκ. 20, 14.5.1998, C-259/96 P – Συμβούλιο κατά De Nil και Impens, Συλλ. 1998 I-02915, σκ. 20

¹⁸¹Βλ. ΔΕΚ, 12.7.1988, 377/87, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, Συλλ. 1988 04017

¹⁸²Επί παραδείγματι, στο πλαίσιο υπαλληλικής διαφοράς, στην απόφαση, T-11/00 *Hautem κατά ΕΤΕπ*, παρά την έκδοση δικαστικής απόφασης που ακύρωνε ατομική πράξη απολύσεως, η ΕΤΕπ ρητώς αρνείτο να προχωρήσει στην επανένταξη του υπαλλήλου στην υπηρεσία και την καταβολή σε αυτόν καθυστερούμενων αποδοχών, όπως όριζε το διατακτικό της απόφασης. Κατά της ρητής αρνήσεως του οργάνου, ο υπάλληλος θα μπορούσε να ασκήσει προσφυγή ακύρωσης, η οποία βέβαια θα κατέληγε σε μία ακόμα αναγνωριστική, ευνοϊκή για τα δικαιώματα του προσφεύγοντος απόφαση. Ωστόσο, άσκησε αγωγή αποζημίωσης κατά της ΕΤΕπ, προσβλέποντας σε μία αποτελεσματικότερη λύση. Το Πρωτοδικείο αναγνώρισε την παράνομη συμπεριφορά του οργάνου που συνίστατο στην άρνηση λήψης οποιουδήποτε μέτρου προς εκτέλεση της προγενέστερης απόφασης και τελικώς, επιδίκασε χρηματική αποζημίωση στον ενάγοντα λόγω ηθικής βλάβης., βλ. ΠΕΚ, 12.12.2000, T-11/00 *Hautem κατά ΕΤΕπ*, Συλλ. 2000 II-04019, σκ.51 και επ.

οργάνου περιβάλλεται με ισχύ δεδικασμένου και υποχρεώνει προς συμμόρφωση τους φορείς στους οποίους απευθύνεται.

2.2.2. Καταψηφιστικές αποφάσεις και αναγκαστική εκτέλεση

Είναι αδιαμφισβήτητο πως το δεδικασμένο που παράγει μια απόφαση βρίσκεται σε άμεση σχέση και αλληλουχία με το είδος και τη φύση της εκδιδόμενης απόφασης. Η υποχρέωση συμμόρφωσης τόσο των κρατικών όσο και των ενωσιακών οργάνων προκύπτει από το ίδιο το γράμμα των Συνθηκών στα άρθρα 260 και 266 παρ. 1 ΣΛΕΕ, αντίστοιχα. Είναι γεγονός πως η μεγάλη πλειοψηφία της ευρωπαϊκής δικαστηριακής ύλης αποτελείται από αναγνωριστικές-διαπιστωτικές αποφάσεις, οι οποίες προκύπτουν από όλες τις προαναφερθείσες διαδικασίες. Υφίστανται, ωστόσο, και διαδικασίες ενώπιον του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου που καταλήγουν στην έκδοση καταψηφιστικών αποφάσεων. Καταψηφιστικές αποφάσεις είναι αυτές με τις οποίες «καταδικάζεται» ο διάδικος να προβεί σε πράξη ή παράλειψη, π.χ. καταδικάζεται να καταβάλει ορισμένο ποσό που οφείλει ή να σταματήσει να προβαίνει σε μια συγκεκριμένη πράξη. Μια τέτοια απόφαση παράγει υποχρέωση συμμόρφωσης και είναι εκτελεστή και διαφέρει από αυτή που έχει αναγνωριστικό ή διαπλαστικό χαρακτήρα.

Οι καταψηφιστικές αποφάσεις είναι εκτελεστές και περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου, είναι υποχρεωτικές επιβάλλοντας σε αυτόν στον οποίο (στην περίπτωση μας η Ένωση) απευθύνονται να προβούν σε μια παροχή στο αντίδικο μέρος. Εάν όμως, η Ένωση αποδειχθεί δύστροπος οφειλέτης, τότε ανακύπτει το ακανθώδες ζήτημα της αναγκαστικής εκτέλεσης κατά αυτής.

Καταψηφιστικές αποφάσεις κατά της Ένωσης εκδίδονται κυρίως στην περίπτωση εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης και καταλήγουν σε διατακτικό που καταδικάζει σε χρηματική καταβολή.¹⁸³

¹⁸³ Υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις όπως οι υπαλληλικές προσφυγές που θα εξεταστούν συντόμως στη συνέχεια.

Και στην περίπτωση αυτή φαίνεται η σύζευξη των εννοιών του δεδικοσμένου και της εκτελεστότητας των αποφάσεων που παράγει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Εξάλλου και κατά τα εθνικά δίκαια των κρατών - μελών, η εκτελεστότητα είναι χαρακτηριστικό που φέρουν εγγενώς οι καταψηφιστικές αποφάσεις.

2.2.2.1. Οι καταψηφιστικές αποφάσεις

2.2.2.1.1. Αγωγή αποζημίωσης

Σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 340 ΣΛΕΕ θεμελιώνεται η ευθύνη της ίδιας της Ένωσης λόγω πράξεων των οργάνων της. Το ένδικο αυτό βοήθημα λειτουργεί, όπως προειπώθηκε, ως μέσο αποκατάστασης περαιτέρω ζημίας του αιτούντος προσφυγής ακύρωσης ή κατά παράλειψης. Η ευρωπαϊκή Ένωση ως δρων οργανισμός, με αυτόνομη και ξεχωριστή έννομη τάξη, έχει στη διάθεσή της ορισμένα όργανα που εκφράζουν τη βούλησή της και μεγάλο αριθμό υπαλλήλων που προβαίνουν στην έκδοση νομικών και υλικών πράξεων. Πολλές φορές με αυτές τις πράξεις είναι πιθανό, να πληγούν τα δικαιώματα και να προκληθεί ζημία στους ιδιώτες, είτε φυσικά είτε νομικά πρόσωπα. Όταν ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, ανακύπτει το ζήτημα της αποκατάστασης της ζημίας στο ζημιωθέντα από αυτόν που την προξένησε, δηλαδή την Ένωση.

Σύμφωνα με το άρθρο 268¹⁸⁴ ΣΛΕΕ σε συνδυασμό με το άρθρο 256 ΣΛΕΕ αρμόδιο δικαστήριο για την αγωγή αποζημίωσης, όπως και στις προαναφερθείσες προσφυγές είναι το Γενικό Δικαστήριο.

¹⁸⁴ Άρθρο 268 ΣΛΕΕ: «Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αρμόδιο επί των διαφορών αποζημιώσεως που προβλέπονται στο άρθρο 340, δεύτερο και τρίτο εδάφιο.» και άρθρο 256 ΣΛΕΕ: «1. Το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται σε πρώτο βαθμό επί των προσφυγών που αναφέρονται στα άρθρα 263, 265, 268, 270 και 272, με εξαίρεση αυτές που έχουν ανατεθεί σε ειδικευμένο δικαστήριο που συστήνεται κατ' εφαρμογή του άρθρου 257 και αυτές που ο Οργανισμός επιφυλάσσει στο Δικαστήριο. Ο Οργανισμός μπορεί να προβλέπει ότι το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο και για άλλες κατηγορίες προσφυγών. Οι αποφάσεις που εκδίδει το Γενικό Δικαστήριο δυνάμει της παρούσας παραγράφου υπόκεινται σε αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου, η οποία περιορίζεται σε νομικά ζητήματα, σύμφωνα με τους όρους και τους περιορισμούς που προβλέπονται από τον Οργανισμό. 2. Το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί προσφυγών που ασκούνται κατά των αποφάσεων των ειδικευμένων δικαστηρίων. Οι αποφάσεις που εκδίδει το Γενικό Δικαστήριο δυνάμει της παρούσας παραγράφου μπορούν κατ' εξαίρεση να επανεξετάζονται από το Δικαστήριο, σύμφωνα με

Κατ' αρχάς, αντικείμενο της αγωγής αποτελεί το αίτημα για αποκατάσταση της ζημίας που επήλθε στον ενάγοντα το οποίο πρέπει να είναι επαρκώς και ακριβώς προσδιορισμένο. Μάλιστα, δεν απαιτείται η προηγούμενη ακύρωση της ζημιογόνου ενωσιακής πράξης ή η διαπίστωση παράλειψης ενωσιακού οργάνου ως απαραίτητες προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος αποζημίωσης, πράγμα που καθιστά την εν λόγω αγωγή αυτόνομη, ανεξάρτητη από την αίτηση ακύρωσης. Και μόνη η ύπαρξη πρόβλεψης για τη θεμελίωση της ευθύνης της ουσιαστικής αξίωσης κατά της Ένωσης αποδεικνύει την επιρροή των εθνικών έννομων τάξεων στη δημιουργία της ενωσιακής έννομης τάξης και στην αντιμετώπισή της ως έναν οργανισμό με νομική προσωπικότητα.

Ενεργητικά νομιμοποιούμενοι προς την έγερση αγωγής αποζημίωσης είναι τα φυσικά και νομικά πρόσωπα ¹⁸⁵ εφόσον έχουν υποστεί ζημία από την παράνομη ενωσιακή συμπεριφορά. Οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά είναι οι εξής: α. πράξη¹⁸⁶ ή παράλειψη καταλογιστέα στην Ένωση, β. ύπαρξη προσωπικής ζημίας του αιτούντος, γ. αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της πράξης ή της παράλειψης και της επελθούσας ζημίας. Η αγωγή αποζημίωσης, κατά το Δικαστήριο, είναι ένα αυτοτελές ένδικο βοήθημα, ανεξάρτητο από την αίτηση ακύρωσης με αντικείμενό της την αποκατάσταση της ζημίας που επήλθε στον ενάγοντα υπό την προϋπόθεση ότι αυτό (το

τους όρους και τους περιορισμούς που προβλέπονται από τον Οργανισμό, εφόσον υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να θιγεί η ενότητα ή η συνοχή του δικαίου της Ένωσης. 3. Το Γενικό Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί προδικαστικών ζητημάτων, τα οποία του υποβάλλονται δυνάμει του άρθρου 267, σε συγκεκριμένους τομείς που καθορίζονται από τον Οργανισμό. 30.3.2010 EL Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 83/159 Όταν το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η υπόθεση συνεπάγεται την έκδοση απόφασης επί αρχής, η οποία ενδέχεται να θίξει την ενότητα ή τη συνοχή του δικαίου της Ένωσης, δύναται να παραπέμπει την υπόθεση στο Δικαστήριο προκειμένου να αποφανθεί επ' αυτής. Οι αποφάσεις που εκδίδει το Γενικό Δικαστήριο επί προδικαστικών θεμάτων, είναι δυνατόν κατ' εξαίρεση να επανεξετάζονται από το Δικαστήριο, σύμφωνα με τους όρους και τους περιορισμούς που προβλέπει ο Οργανισμός, εφόσον υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να θιγεί η ενότητα ή η συνοχή του δικαίου της Ένωσης»

¹⁸⁵ Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται και οι ΟΤΑ και του ιδίου του κράτους μέλους, αν και επ αυτού δεν έχει αποφανθεί ακόμη το Δικαστήριο, βλ. ό. π., Παπαγιάννης Δον., σελ. 360

¹⁸⁶ Η πράξη πρέπει να είναι παράνομη. ¹⁸⁶ Για τη στοιχειοθέτηση του παρανόμου απαιτείται κατάφωρη παραβίαση υπέρτερου κανόνα δικαίου, ο οποίος απονέμει δικαιώματα σε ιδιώτες, βλ. ΔΕΚ, 4.7.2000, Bergaderm και Goupil κατά Επιτροπής, C-352/98 P, 2000 I-05291 σκ. 42.

αντικείμενο) είναι σαφώς προσδιορισμένο και δεν ασκείται καταχρηστικά προς καταστρατήγηση των ενωσιακών διατάξεων.¹⁸⁷

Αναφορικά με την παραγραφή της αξίωσης για την άσκηση της αγωγής, αυτή είναι πενταετής, δηλαδή μετά την παρέλευση πέντε ετών από την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος, επέρχεται απόσβεση του δικαιώματος του ενεργητικώς νομιμοποιούμενου σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 46 ΟργΔΕΕ. Μάλιστα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ένσταση της παραγραφής δεν μπορεί να αντιταχθεί στο θύμα της ζημίας στην περίπτωση που δεν έλαβε εγκαίρως γνώση της ζημίας και εξ αυτού του λόγου δεν είχε εύλογο χρονικό διάστημα στη διάθεσή του για την άσκηση της παρούσας αγωγής εντός της τασσόμενης προθεσμίας.¹⁸⁸

Σε περίπτωση που η αγωγή κριθεί παραδεκτή και βάσιμη, το ΓεΔ εκδίδει καταψηφιστική απόφαση με την οποία υποχρεώνεται η Ένωση να προβεί σε χρηματική παροχή στο αιτούν φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Η αποζημίωση είναι πλήρης¹⁸⁹, δηλαδή επιδιώκεται η επαναφορά της περιουσιακής κατάστασης του αιτούντος στην προηγούμενη κατάστασή του, όπως θα ήταν, δηλαδή, αν δεν είχε μεσολαβήσει η ζημιογόνος πράξη ή παράλειψη¹⁹⁰ του ενωσιακού οργάνου. Εάν δεν είναι εφικτό κάτι τέτοιο, το Δικαστήριο έχει κάνει λόγο για αποκατάσταση στο μέτρο του δυνατού¹⁹¹. Αναγνωρίζεται, εξάλλου, η δυνατότητα αποζημίωσης σε περίπτωση διαφυγόντος κέρδους¹⁹², ή ακόμα και αποκατάστασης της ηθικής βλάβης¹⁹³. Περαιτέρω, μπορούν να επιδικαστούν

¹⁸⁷ Παπαγιάννης Δον., ό.π., σελ 360

¹⁸⁸ Παπαγιάννης Δον., ό.π., σελ 361

¹⁸⁹ Βλ. ΔΕΚ, 27.1.2000, Συνεκδ. C-104/89 και C-37/90, Mulder κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλ. 2000.I-00203, σκ. 216

¹⁹⁰ Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ό.π., σελ. 138

¹⁹¹ Βλ. ΔΕΚ, 3.2.1994, C-308/87, Grifon, Συλλ.1994 I-00341σκ. 40, ΔΕΚ, 27.1.2000, Συνεκδ. C-104/89 και C-37/90, Mulder κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλ. 2000.I-00203, σκ. 51

¹⁹² Βλ. ΠΕΚ, 8.6.2000, Συνεκδ. T-79/96, T-260/97 και T-117/98 Camar και Tico κατά Επιτροπής και Συμβουλίου, Συλλ. 2000 II-02193, σκ. 192, 207

¹⁹³ Βλ. ΠΕΚ, 26.10.1993, Caronna, T-59/92, Συλλ. 1993 II-01129, σκ. 106-107

τόκοι υπερημερίας¹⁹⁴, καθώς και αντισταθμιστικοί τόκοι¹⁹⁵. Νομολογιακά έχει κριθεί, πάντως, και η δυνατότητα αποκατάστασης της ζημίας σε είδος.¹⁹⁶

Τα πράγματα διαφέρουν ως προς το δεδικασμένο στην περίπτωση που το αίτημα κριθεί απαράδεκτο και αβάσιμο. Τότε, αν η αγωγή απορριφθεί και το δεδικασμένο που παράγεται ισχύει μονάχα *inter partes*, δηλαδή μεταξύ των διάδικων μερών, αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορεί να ασκηθεί παραδεκτά ενώπιον του ενωσιακού δικαστή νέα αγωγή αποζημίωσης με τους ίδιους διαδίκους, με επίκληση των ιδίων πραγματικών περιστατικών και της ίδιας νομικής βάσης.¹⁹⁷ Ευνόητο, τέλος, είναι πως άλλα διάδικα μέρη στηριζόμενα στα ίδια νομικά και πραγματικά περιστατικά δύνανται να ασκήσουν αγωγή αποζημίωσης έναντι της Ένωσης. Είναι εμφανές στο σημείο αυτό, η ομοιότητα του ενωσιακού δεδικασμένου υπό αυτή τη μορφή με το δεδικασμένο του εσωτερικού μας δικαίου πράγμα που αποδεικνύει την επιρροή και την αλληλεπίδραση των εθνικών εννόμων τάξεων στη ενωσιακό έννομο γίνεσθαι.

2.2.2.1.2. Διαιτησία

Καταψηφιστικές αποφάσεις που υποχρεώνουν την Ένωση σε χρηματική παροχή ή ακόμα και σε πράξη ή παράλειψη δύνανται να εκδοθούν όταν ιδρύεται δικαιοδοσία του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου βάσει του άρθρου

¹⁹⁴ Βλ. ΔΕΚ, 4.10.1979, 238/78, Ireks-Arkady GmbH κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, σκ. 20, όπου κρίθηκε πως το αίτημα προς έντοκη καταβολή χρηματικής παροχής είναι γενικώς παραδεκτό, ως μέρος των γενικών αρχών των κρατών-μελών και έκτοτε παγίως εξετάζεται στο πλαίσιο αγωγών λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης

¹⁹⁵ Βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 26ης Φεβρουαρίου 1992, T-17/89, T-21/89 και T-25/89, Brazzelli κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1992, σ. II-293, σκέψη 35, και απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Ιουνίου 1994, C-136/92 P, Επιτροπή κατά Brazzelli/Lualdi κ.λπ., Συλλογή 1994, σ. I-1981, σκέψη 42

¹⁹⁶ Βλ. ΠΕΚ, 10.5.2006, T-279/03, Galileo International Technology κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. II-1291, σκ. 63 κι Βλ. ΓΔΕΕ, 8.11.2011, T-88/09 - Idromacchine κατά Επιτροπής, Συλλ. 2011 II-07833

¹⁹⁷ Βλ. ΓΔ, 23.11.2011, T-341/07, Sison II κατά Συμβουλίου, Συλλ. 2011 II-07915, όπου κρίθηκε η αγωγή αποζημίωσης του αιτούντα ως απαράδεκτη στο μέτρο που με προγενέστερη απόφαση του Δικαστηρίου είχε απορριφθεί αγωγή του ίδιου αιτούντος, στηριζόμενη στην ίδια νομική και πραγματική βάση

272 ΣΛΕΕ.¹⁹⁸ Το άρθρο 272 ΣΛΕΕ συνιστά αναγκαίο συμπλήρωμα της αναγνώρισης νομικής προσωπικότητας¹⁹⁹ της Ένωσης, η οποία διαθέτει νομική ικανότητα προς σύναψη, μεταξύ άλλων, συμβάσεων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου. Αν και κατ' αρχήν τα εθνικά δικαστήρια²⁰⁰ είναι αρμόδια για την εκδίκαση διαφορών, στις οποίες η Ένωση είναι διάδικος, σύμφωνα με το άρθρο 272 ΣΛΕΕ, το ΔΕΕ είναι αρμόδιο να αποφαινεται δυνάμει «ρήτρα διαιτησίας», η οποία εμπεριέχεται σε σύμβαση (δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου) που συνάπτεται από την Ένωση ή για λογαριασμό της. Δηλαδή, οποιεσδήποτε διαφορές γεννώνται εντός του συμβατικού πλαισίου που πληροί τις ανωτέρω προϋποθέσεις επιλύονται ενώπιον του ενωσιακού δικαστή. Στην ουσία, πρόκειται για ρήτρα παρέκτασης της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου της Ένωσης²⁰¹. Ο δικαστής της Ένωσης εξαιρετικά εφαρμόζει εθνικό δίκαιο²⁰², με αποτέλεσμα οι σχετικές δικαστικές αποφάσεις να βρίθουν παραπομπών της εθνικής νομοθεσίας ή και νομολογίας²⁰³. Σημειώνεται ότι, στις περιπτώσεις που ο προσφεύγων είναι ιδιώτης, αρμόδιο είναι το ΓεΔ, ενώ το ΔΕΕ έχει αρμοδιότητα στις περιπτώσεις που αποφαινεται δυνάμει συμβάσεως διαιτησίας που αναφέρεται σε επίλυση διαφορών μεταξύ κρατών-μελών.²⁰⁴

¹⁹⁸ Άρθρ 272 ΣΛΕΕ: «Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αρμόδιο να λαμβάνει αποφάσεις δυνάμει ρήτρας διαιτησίας που περιέχεται σε σύμβαση δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, η οποία συνάπτεται από την Ένωση ή για λογαριασμό της.»

¹⁹⁹ Βλ. Άρθρο 47 ΣΕΕ: «Η Ένωση διαθέτει νομική προσωπικότητα»

²⁰⁰ Βλ. Άρθρο 274 ΣΛΕΕ σχετικά με την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ εθνικών και ενωσιακών δικαστηρίων εν όψει συμβατικής ευθύνης «Εφόσον οι Συνθήκες δεν προβλέπουν αρμοδιότητα του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι διαφορές στις οποίες η Ένωση είναι διάδικος δεν εξαιρούνται εκ του λόγου αυτού από την αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων.», βλ. ΔΕΕ, 18.4.2013, C-03/11 P - Επιτροπή κατά Systran και SystranLuxembourg, σκ. 56-64

²⁰¹ Βλ. Μαντά Α., στο συλλογικό έργο Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, Κατ' άρθρο ερμηνεία, επιμ. Χριστιανός Β., Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 1316

²⁰² Βλ. Σύνηθες είναι να περιέχεται στις σχετικές συμβάσεις ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου, βλ. και άρθρο 340 παρ. 1 ΣΛΕΕ

²⁰³ Βλ. ΠΕΚ, 12.12.2006, T-7/05, Επιτροπή κατά Parthenon, Συλλ. 2006 II-00100, σκ. 90-91

²⁰⁴ Βλ. άρθρο 273 ΣΛΕΕ: «Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο επί οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ των κρατών μελών, συναφούς με το αντικείμενο των Συνθηκών, αν η διαφορά αυτή του υποβληθεί δυνάμει συμβάσεως διαιτησίας.»

Κατά το γράμμα του άρθρου 272 ΣΛΕΕ, άγονται ενώπιον του δικαστή της Ένωσης αιτήματα προς ακύρωση πράξεων και αιτήματα προς αποκατάσταση ζημιών, ενώ ενεργητικώς και παθητικώς νομιμοποιούμενοι είναι τα μέρη της συμβάσεως. Υπό εξέταση, ωστόσο, είναι η περίπτωση της παθητικής νομιμοποίησης της Ένωσης. Η Ένωση έχοντας αναλάβει ορισμένες συμβατικές υποχρεώσεις, τις οποίες δεν μπορεί να εκπληρώσει για οποιονδήποτε λόγο,²⁰⁵ καταλήγει να ενέχεται προς αποκατάσταση της ζημίας²⁰⁶ που επήλθε λόγω αυτής της αδυναμίας προς εκπλήρωση, στο έτερο συμβαλλόμενο μέρος. Τελικώς, η απόφαση που εκδίδεται είναι καταψηφιστική και μπορεί να υποχρεώνεται το αρμόδιο θεσμικό όργανο προς χρηματική ή μη παροχή.

2.2.2.1.3. Υπαλληλικές διαφορές

Παράλληλα με τη διαμόρφωση των βασικών ερμηνευτικών αρχών και κανόνων του κοινοτικού υπαλληλικού δικαίου, βάσει του από το 1958 ήδη θεσπισθέντος Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων και λοιπού προσωπικού της Ένωσης, οι υπαλληλικές υποθέσεις επέτρεψαν στο Δικαστήριο να αναπτύξει προβληματική ευρύτερου ενδιαφέροντος για το ενωσιακό δίκαιο, κυρίως στον ευαίσθητο τομέα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ακόμη πιο συγκεκριμένα στο θέμα της ισότητας των φύλων. Υπαλληλικές διαφορές είναι αυτές που προκύπτουν ανάμεσα στους εργαζόμενους και τον εργοδότη τους, την Ευρωπαϊκή Ένωση, εν προκειμένω. Οι υπάλληλοι έχουν το δικαίωμα ανά πάσα στιγμή να απευθύνονται ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής αρχής, για να προστατεύσουν τα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους.

Οι αποφάσεις που εκδίδονται επ' αυτών των υποθέσεων είναι καταψηφιστικές με υποχρέωση καταβολής ποσού εκ μέρους της Ένωσης σύμφωνα με το άρθρο

²⁰⁵ είτε λόγω πλημμελούς εκπλήρωσης είτε λόγω ευθύνης από τις διαπραγματεύσεις. Βλ. Μαντά Α., στο συλλογικό έργο Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, Κατ' άρθρο ερμηνεία, Χριστιανός Β., Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 1315

²⁰⁶ Βλ. ΔΕΚ, 10.2.2004, T-215/01, T-220/01 και T-221/01, CalbersonGE κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004 II-00587, σκ. 140-145, όπου η Επιτροπή υποχρεώθηκε στη καταβολή ορισμένων ποσών λόγω κακής εκτελέσεως εργασίας φορτώσεως, με την οποία επιβαρυνόταν βάσει του συμβατικού δεσμού η ίδια

270 ΣΛΕΕ²⁰⁷. Λόγω του ειδικού χαρακτήρα της σχέσης εργασίας που συνδέει το θεσμικό όργανο με τον υπάλληλο, η διαφορά εξελίσσεται αποκλειστικά στο πλαίσιο του άρθρου 270 ΣΛΕΕ.

Συμπερασματικά, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως οι αποφάσεις που εκδίδονται επί των ως άνω διαδικασιών είναι καταψηφιστικές και ως τέτοιες, περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου και γεννούν υποχρεώσεις προς τους αποδέκτες τους, εν προκειμένω προκύπτει η ευθύνη της ίδιας της Ένωσης για τις πράξεις των οργάνων της.

2.2.2.2. Η αναγκαστική εκτέλεση κατά της ένωσης

Δικαιοδοτικό σύστημα στο οποίο δεν προβλέπεται η διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης είναι ένα σύστημα λειψό, είναι «φως που δε φωτίζει»²⁰⁸. Χωρίς σύστημα αναγκαστικής εκτέλεσης η Ένωση δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται ως «Ένωση Δικαίου». Το ζήτημα της αναγκαστικής εκτέλεσης δεν τίθεται όταν πρόκειται για αναγνωριστικές αποφάσεις γιατί πολύ απλά με αυτές δεν υπάρχει το αντικείμενο της εκτέλεσης. Ενώ δηλαδή στις αναγνωριστικές αποφάσεις «αναγνωρίζεται», «διαπιστώνεται» μια ακυρότητα ή μια παράλειψη, στις καταψηφιστικές επιβάλλεται το αρμόδιο θεσμικό όργανο κατά του οποίου στρέφεται, να προβεί σε μια παροχή χρηματική ή μη.

Στο σημείο αυτό θα ασχοληθούμε με τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της ίδιας της Ένωσης. Οι Συνθήκες σιωπούν στο ζήτημα της παθητικής νομιμοποίησης της Ένωσης, όταν δηλαδή η ίδια η Ένωση είναι η καθ' ης η εκτέλεση. Ωστόσο, παρά την έλλειψη ρητής διάταξης για τη συγκεκριμένη αυτή περίπτωση, είναι αδιαμφισβήτητο ότι στην ίδια τη φύση του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος εμπεριέχεται η έννοια της αναγκαστικής εκτέλεσης

²⁰⁷ Άρθρο 270 ΣΛΕΕ: «Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αρμόδιο επί οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της, εντός των ορίων και σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζει ο κανονισμός περί υπηρεσιακής κατάστασης των υπαλλήλων της Ένωσης και το καθεστώς που ισχύει για το λοιπό προσωπικό της Ένωσης»

²⁰⁸ Βλ., Παπαγιάννης Δον. ό.π. Σελ.380

γιατί μόνο τότε η Ένωση μπορεί να θεωρείται ως ένας «ζωντανός» οργανισμός έχων ξεχωριστή νομική προσωπικότητα.

Οι καταψηφιστικές αποφάσεις που στρέφονται κατά της Ένωσης περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου και αυτό ικανοποιείται όταν η Ένωση προβαίνει στην καταβολή των σχετικών ποσών ή στην πράξη ή παράλειψη που η εκάστοτε απόφαση την υποχρεώνει. Ζήτημα γεννάται, ωστόσο, στην περίπτωση που η Ένωση αρνείται να προχωρήσει στις δέουσες ενέργειες. Όπως προαναφέρθηκε, παρά την απουσία ρητής διάταξης στο πρωτογενές δίκαιο που να ρυθμίζει επακριβώς το εν λόγω ζήτημα προκύπτει από τη φύση όλου του δικαιοδοτικού συστήματος και δεν υπάρχει περιθώριο αμφιβολίας σχετικά με την εκτελεστότητα των αποφάσεων του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου.

Ειδικότερα, ξεκάθαρα αναφέρεται στο άρθρο 280 ΣΛΕΕ πως οι αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι εκτελεστές και σε συνδυασμό με το άρθρο 299 ΣΛΕΕ που ορίζεται πως οι πράξεις του Συμβουλίου, της Επιτροπής ή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που επιβάλλουν χρηματική υποχρέωση εις βάρος προσώπων, εκτός των κρατών, αποτελούν εκτελεστούς τίτλους, προκύπτει σαφώς πως εκτελεστοί τίτλοι είναι, πέρα από τις πράξεις των αναφερόμενων ενωσιακών οργάνων, και οι δικαστικές αποφάσεις που επιβάλλουν χρηματική υποχρέωση. Βέβαια, δε γίνεται λόγος για τις καταψηφιστικές αποφάσεις που υποχρεώνουν σε πράξη ή παράλειψη την Ένωση και κατά πόσο αυτές είναι δεκτικές εκτέλεσης. Γίνεται δεκτό πως σε περίπτωση που περιληφθεί σε απόφαση του Δικαστηρίου τέτοιου είδους διάταξη προς επιχείρηση πράξης ή ενέργειας, μπορεί να αποτελέσει εκτελεστό τίτλο. Δικαιολογητική βάση αυτού αποτελεί το ίδιο το σύστημα αναγκαστικής εκτέλεσης, που ακολουθεί το αποτέλεσμα της διαγνωστικής δίκης. Δεν είναι νοητό να μένουν ανεκτέλεστες αποφάσεις των δικαστηρίων που είναι καταψηφιστικές.²⁰⁹ Καθώς, κάτι τέτοιο, θα έπληττε όχι μόνο το σύστημα δικαστικής προστασίας, αλλά θα έθιγε και την ίδια τη φύση της «Ένωσης δικαίου» που επιδιώκει εξ ορισμού την αποτελεσματική επίλυση των διαφορών και την περαιτέρω εκτέλεση των σχετικών αποφάσεων. Διαφορετικά, οι

²⁰⁹Βλ. Χριστιανός Β., Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ό.π., σελ. 87

προσφυγές και οι αγωγές κατά τις Ένωσης δε θα είχαν κανένα απολύτως νόημα. Επομένως, με μια διασταλτική και ευρεία ερμηνεία γίνεται δεκτό πως καταψηφιστικές αποφάσεις είτε επιβάλλουν χρηματική παροχή είτε διατάσσουν πράξη ή παράλειψη, είναι εκτελεστοί τίτλοι και δύνανται να αποτελέσουν θεμελιωτικούς τίτλους προς επίσπευση αναγκαστικής εκτέλεσης.

Η εκτελεστότητα, όπως επισημάνθηκε, αποτελεί απόρροια του εξοπλισμού των καταψηφιστικών αποφάσεων με δεδικασμένο. Στην περίπτωση αναγκαστικής εκτέλεσης των καταψηφιστικών αποφάσεων κατά της Ένωσης, οι υποχρεώσεις των ενωσιακών οργάνων προς σεβασμό του κύρους και του δεδικασμένου που φέρουν οι δικαστικές αποφάσεις διαφαίνονται πλέον υπό μια διαφοροποιημένη οπτική. Το δεδικασμένο που φέρουν προδιαγράφει πιο αυστηρά τον τρόπο δράσης των οργάνων. Δεν επαφίεται τελικώς στη διακριτική ευχέρεια των ενωσιακών οργάνων εάν θα δράσουν ή όχι, αλλά προβλέπεται από την ίδια την έννομη τάξη τρόπος πραγμάτωσης του δικαιώματος που αναγνωρίστηκε στη διαγνωστική δίκη. Ευθυγραμμίζεται προς την απαίτηση τήρησης των αρχών της αποτελεσματικής έννομης προστασία και της ενωσιακής νομιμότητας. Η ίδια ενωσιακή έννομη τάξη επιβάλλει υποχρεώσεις κατά των οργάνων της, όπως και έναντι φυσικών ή νομικών προσώπων. Ακόμα, τα όποια νομολογιακά παραδείγματα συνηγορούν υπέρ της δυνατότητας επίσπευσης αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της Ένωσης.

Έχοντας αυτά κατά νου, διαπιστώνεται πως είναι κατ' αρχήν νοητή και επιβεβλημένη η αναγκαστική εκτέλεση κατά της Ένωσης βάσει αποφάσεων του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου. Ωστόσο, αν αναλογιστεί κανείς με ποιο τρόπο και με ποια μέσα είναι δυνατή η επίσπευση μιας τέτοιας διαδικασίας, στο μέτρο που στρέφεται έναντι μιας ιδιάζουσας, ανεξάρτητης έννομης τάξης, που φέρει χαρακτηριστικά διεθνούς οργανισμού, αλλά ταυτόχρονα έχει καταφέρει ουσιαδώς και πλήρως να αποστασιοποιηθεί από αυτά. Αναμφίβολα, όπως και στην περίπτωση των κρατών, οι όροι και η διαδικασία προς εκτέλεση θα πρέπει να εντάσσονται σε ένα ιδιαίτερο νομικό καθεστώς, να τηρούν, δηλαδή, ειδικές προδιαγραφές, προκειμένου να μη διασαλευτεί η ίδια η υπόσταση της Ένωσης ως αυτόνομης έννομης τάξης.

Επιπλέον, δεν μπορεί να αντιταχθεί από πλευράς Ένωσης το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου υπ' αριθμόν 7 για τα προνόμια και τις ασυλίες της Ευρωπαϊκής

Ένωσης, τα οποία προβλέπονται για την προστασία των ιδιαίτερων εξουσιών της. Ειδικότερα, το άρθρο 343 ΣΛΕΕ²¹⁰ ορίζει ότι η Ένωση χαίρει ασυλίας εκτελέσεως στην επικράτεια των κρατών - μελών της και παραπέμπει στο Πρωτόκολλο υπ' αριθμόν 7, άρθρο 1.²¹¹ Διευκρινίζεται πως το άρθρο αναφέρεται σε αναγκαστικό μέτρο διοικητικής ή δικαστικής αρχής κράτους-μέλους. Περαιτέρω, η Ένωση δύναται να είναι διάδικο μέρος σε δίκη διανοίγισα ενώπιον εθνικών δικαστηρίων κατά το άρθρο 274 ΣΛΕΕ²¹².

Επομένως, στην εξαιρετική περίπτωση όπου η Ένωση, νομικά ικανό πρόσωπο δικαίου²¹³, καταδικαστεί με απόφαση εθνικού δικαστηρίου λόγω π.χ. αθέτησης συμβατικής υποχρέωσης, ο δανειστής μπορεί να επισπεύσει αναγκαστική εκτέλεση εναντίον των περιουσιακών στοιχείων που διατηρεί στο έδαφος κράτους - μέλους, μονάχα, όμως, αν χορηγηθεί άδεια του Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο έχει κρίνει σχετικά πως οι προβλέψεις αυτές τίθενται προς διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας και της ανεξαρτησίας της Ένωσης²¹⁴. Η ασυλία της Ένωσης είναι αυτόματη²¹⁵, αυτοδίκαιη, χωρίς να απαιτείται το καθ' ου θεσμικό όργανο να αντισταχθεί με ρητή δήλωσή του κατά του αναγκαστικού μέτρου που επισπεύδεται εναντίον του. Από την άλλη πλευρά, η αίτηση προς

²¹⁰ Άρθρο 343 ΣΛΕΕ: «Η Ένωση απολαύει, στην επικράτεια των κρατών μελών, των αναγκαίων προνομίων και ασυλιών για την εκπλήρωση της αποστολής της, υπό τους όρους που καθορίζονται στο πρωτόκολλο της 8ης Απριλίου 1965 περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το αυτό ισχύει και για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.»

²¹¹ άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου υπ' αριθμόν 7 « Οι χώροι και τα κτίρια της Ένωσης είναι απαραβίαστα. Δεν υπόκεινται σε έρευνα, κατάσχεση, επίταξη ή απαλλοτρίωση. Τα περιουσιακά στοιχεία και τα στοιχεία ενεργητικού της Ένωσης δεν δύναται να αποτελέσουν αντικείμενο οποιουδήποτε αναγκαστικού μέτρου διοικητικής ή δικαστικής αρχής, άνευ αδείας του Δικαστηρίου»

²¹² Άρθρο 274 ΣΛΕΕ: «Εφόσον οι Συνθήκες δεν προβλέπουν αρμοδιότητα του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι διαφορές στις οποίες η Ένωση είναι διάδικος δεν εξαιρούνται εκ του λόγου αυτού από την αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων». Πρόκειται για τις περιπτώσεις διευθέτησης διαφορών εκ συμβατικής αιτίας εφόσον δεν προβλέπεται αρμοδιότητα του ΔΕΕ

²¹³ Η νομική ικανότητα της Ένωσης, που εκδηλώνεται με τη μορφή δικαιοπρακτικής ικανότητας, αλλά και ικανότητας διαδίκου και δικαστικής παράστασης ορίζεται σαφώς στο άρθρο 335 ΣΛΕΕ.

²¹⁴ Βλ. διατάξεις της 11ης Απριλίου 1989, 1/88, *Générale de Banque* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1989, σ. 857, σκέψη 2 και της 27ης Μαρτίου 2003, C-1/02 SA, *Antipras* κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-2893, σκέψη 12

²¹⁵ Βλ. Βηλαράς Μιχαήλ, Μέτρα εκτέλεσης των αποφάσεων του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο έργο Συμμόρφωση της Διοίκησης- Μέτρα εκτέλεσης των αποφάσεων μέσω δικαστικής συνδρομής, Σάκκουλας, 2003, σελ. 308

χορήγηση άδειας από το Δικαστήριο καθίσταται άνευ αντικειμένου, εάν το καθ' ου θεσμικό όργανο δε φέρει αντιρρήσεις προς επίσπευση της σχετικής διαδικασίας.

Το Δικαστήριο κατά κανόνα απορρίπτει τις αιτήσεις προς άρση της ασυλίας της Ένωσης επικαλούμενο την παρακώλυση της λειτουργίας της Ένωσης από *«αναγκαστικά μέτρα που επηρεάζουν τη χρηματοδότηση των κοινών πολιτικών ή την υλοποίηση προγραμμάτων δράσεως που καταρτίζει η Ένωση»*²¹⁶. Μοναδική περίπτωση που δέχθηκε την άρση ασυλίας της Ένωσης και επέτρεψε συντηρητική κατάσχεση στα χέρια της αποτελεί η διάταξη 1/88 SA, *SAGénéraledeBanque κατά Επιτροπής*²¹⁷.

Ανεξάρτητα από την άδεια του Δικαστηρίου, επιτρέπεται περαιτέρω να επισπευθεί αναγκαστική εκτέλεση κατά θεσμικού οργάνου, όταν το ίδιο δε φέρει αντιρρήσεις. Έτσι, η Επιτροπή σε αρκετές περιπτώσεις²¹⁸ έχει δεχθεί την εκτέλεση αναγκαστικών μέτρων εναντίον της.

Συμπερασματικά, για να καταστεί δυνατή η πλήρης και ουσιαστική πραγμάτωση του περιεχομένου μιας καταψηφιστικής απόφασης, η αναγκαστική εκτέλεση και έναντι της Ένωσης και των ενωσιακών οργάνων πρέπει να γίνεται δεκτή. Διαφορετικά, θα υπήρχε ανατροπή του δεδικασμένου που καλύπτει την απόφαση. Τα άκρα όρια μιας τέτοιας διαδικασίας που περιλαμβάνει εξ ορισμού μέσα πίεσης και εξαναγκασμού κρατικής επιβολής

²¹⁶ Βλ. ενδεικτικά Διάταξη του Δικαστηρίου της 27ης Μαρτίου 2003, *Antipras κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, C-1/02 SA, Συλλ. 2003 I-02893, σκ.15 και 19

²¹⁷ Βλ. Διάταξη του Δικαστηρίου της 11ης Απριλίου 1989, *SA Générale de Banque κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 1/88 SA, Συλλ. 1989 00857. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, έκανε δεκτό το επικουρικό αίτημα της *SAGénéraledeBanque* προς κατάσχεση ποσών που η Ένωση όφειλε στο βελγικό δημόσιο βάσει σύμβασης μίσθωσης κτιρίων, με το σκεπτικό ότι η κατάσχεση ποσών-η καταβολή των οποίων είναι υποχρεωτική εκ μέρους της Ένωσης ως μισθωμάτων βάσει σύμβασης ιδιωτικού δικαίου- *«σε αντίθεση με τα αναγκαστικά μέτρα που επηρεάζουν τη χρηματοδότηση των κοινών πολιτικών ή την υλοποίηση προγραμμάτων δράσεως που καταρτίζουν οι Κοινότητες, δεν μπορεί κατά κανένα τρόπο να παρακωλύσει τη λειτουργία τους»* Επετράπη, λοιπόν, να κινηθεί αναγκαστική εκτέλεση κατά της Ένωσης βάσει απόφασης εθνικού δικαστηρίου.

²¹⁸ Βλ. Διάταξη του Δικαστηρίου της 10ης Ιανουαρίου 1995, *Dupret SA, enfaillite κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, C-1/94 SA, σκ. 4, Συλλ. 1995 I-00001

προκύπτουν από την πρόβλεψη ασυλιών της Ένωσης²¹⁹. Εφόσον η πρόβλεψη αυτή περί ασυλιών ισχύει στην περίπτωση αποφάσεων εθνικών δικαστικών αρχών, εύλογη θα ήταν και η επεκτατική εφαρμογή της στην περίπτωση αποφάσεων του ίδιου του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου.

Με άλλα λόγια, απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου ή του Δικαστηρίου με ισχύ δεδικασμένου έναντι της Ένωσης δύναται να είναι εκτελεστή κατά αυτής με βάση την δικονομία των κρατών- μελών, αρκεί να χορηγηθεί άδεια από το Δικαστήριο, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου προνομίων και ασυλιών. Το πρωτογενές δίκαιο, παράλληλα με την νομολογία του Δικαστηρίου, φαίνεται να αφήνουν ανοικτό ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Βεβαίως, οι προϋποθέσεις θα πρέπει να κρίνονται με αυστηρότητα και προσοχή και μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις. Διακρίνεται, τελικώς, ότι το δεδικασμένο καταψηφιστικών αποφάσεων του ΔΕΕ που αναπτύσσεται έναντι των ενωσιακών οργάνων διαφυλάσσεται περαιτέρω με την αποδοχή της δυνατότητας αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της Ένωσης.

²¹⁹Βλ. Βηλαράς Μ., ό.π., σελ. 308

2.3. Το δεδικασμένο έναντι ιδιωτών

Στο σημείο αυτό, θα αναπτυχθεί η λειτουργία του δεδικασμένου έναντι των ιδιωτών, δηλαδή έναντι των νομικών και των φυσικών προσώπων. Είναι εύλογο να γεννάται η απορία εάν και κατά πόσο είναι δυνατόν μια απόφαση του ενωσιακού δικαστή, η οποία περιβάλλεται με ισχύ δεδικασμένου να επιφέρει απευθείας υποχρεώσεις στον ιδιώτη είτε φυσικό είτε νομικό πρόσωπο.

Οι ιδιώτες αποτελούν μια «ειδική» κατηγορία υποκειμένων της ενωσιακής έννομης τάξης. Όσο πιο κοντά πλησιάζουμε στην υλοποίηση της ιδέας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης τόσο πιο εμφανής είναι η ξεχωριστή θέση των ιδιωτών. Σπουδαίο ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή έπαιξαν δύο θεμελιώδεις αποφάσεις: η *Van Gend & Loos*²²⁰ και η *Costa/Enel*.²²¹ Μέσω των αποφάσεων που εκδόθηκαν επί των συγκεκριμένων υποθέσεων αναδείχθηκε με emphaticό τρόπο ο ιδιώτης σε έναν ισότιμο παράγοντα, πλάι στα κράτη - μέλη και την ίδια την Ένωση. Έτσι, ως «ισότιμα» υποκείμενα, νοούμενοι ως μια από τις κορυφές ενός ισόπλευρου τριγώνου με τις άλλες δύο κορυφές να αποτελούν τα κράτη - μέλη και η Ε.Ε, οι ιδιώτες εξοπλίζονται με δικαιώματα και υποχρεώσεις εντός της υπερεθνικής έννομης τάξης. Είναι αποδέκτες κανόνων βάσει προβλέψεων τόσο του πρωτογενούς όσο και του παραγώγου δικαίου.²²²

Ωστόσο, αυτά προβλέπονται όσον αφορά στη νομοθετική δράση της Ένωσης. Δυνάμει της άμεσης εφαρμογής των Κανονισμών²²³, του αμέσου

²²⁰ Βλ. ΔΕΚ, 5.2.1963, 26/62, *Van Gend & Loos*, Συλλ. 1963 00003, σελ. 867, όπου απερίφραστα ορίζεται πως υποκείμενα της ενωσιακής έννομης τάξης είναι «όχι μόνο τα κράτη μέλη, αλλά επίσης και οι υπήκοοι τους»

²²¹ Βλ. ΔΕΚ, 15.7.1964, 6/64, *Costa κατά Ε.Ν.Ε.Λ.*, Συλλ. 1964 01141, σελ. 1167, Στην εν λόγω απόφαση εκτός από την υπεροχή του ενωσιακού δικαίου τονίστηκε πως τα κράτη- μέλη δημιούργησαν «σύστημα δικαίου εφαρμοζόμενο τόσο στους υπηκόους τους όσο και σ' αυτά τα ίδια».

²²² Στο πρωτογενές δίκαιο κατοχυρώνονται οι βασικές ελευθερίες και στο παράγωγο απονέμονται δικαιώματα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, όπως π.χ. η οδηγία 97/7/ΕΚ για την προστασία των καταναλωτών για τις συμβάσεις εξ αποστάσεως ή ο Κανονισμός 1408/71 που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

²²³ Άρθρο 288 ΣΛΕΕ: «Ο Κανονισμός έχει γενική ισχύ. Είναι δεσμευτικός ως προς όλα τα μέρη του και ισχύει άμεσα σε κάθε κράτος- μέλος. Οι Κανονισμοί συνιστούν πηγή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για τους ιδιώτες (...)». Οι τελευταίοι επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τα δικαιώματα, λόγω της

αποτελέσματος διατάξεων της Συνθήκης²²⁴, γενικών αρχών²²⁵ και οδηγιών²²⁶, οι ιδιώτες μπορούν να επωφεληθούν από όσα τους έχουν απονεμηθεί βάσει του ενωσιακού δικαίου. Εκτός των περιπτώσεων των άρθρων 263 παρ.4 ΣΛΕΕ (αίτηση ακυρώσεως), 265 παρ. 3 ΣΛΕΕ (προσφυγή κατά παραλείψεως) και 340 παρ. 2 ΣΛΕΕ (αγωγή αποζημίωσης κατά της Ένωσης), ο ιδιώτης δεν έχει περαιτέρω δικονομική δυνατότητα να εμφανιστεί ενώπιον του ΔΕΕ (Γεδ) προς υποστήριξη των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις οφείλει να προσφύγει ενώπιον των εθνικών δικαιοδοτικών οργάνων.²²⁷ Έχουν την δυνατότητα να στραφούν κατά του κράτους ή άλλου ιδιώτη, και στη βάση επίκλησης σαφών και ανεπιφύλακτων διατάξεων του ενωσιακού δικαίου να διεκδικήσουν την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο. Η διασφάλιση των δικαιωμάτων των ιδιωτών επιτυγχάνεται σε πρώτο βαθμό εντός των εθνικών δικαιοδοτικών συστημάτων.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο βήμα που έχει να κάνει ένας ιδιώτης για να διεκδικήσει ή για να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του που απορρέουν από κοινοτικό δίκαιο (πρωτογενές ή παράγωγο) ή πλήττονται μέσω της εφαρμογής του, είναι να στραφεί ενώπιον του εθνικού του δικαστή. Με τον τρόπο αυτό, ο εθνικός δικαστής «μεταμορφώνεται» από εθνικό δικαιοδοτικό όργανο σε ένα αποκεντρωμένο ενωσιακό δικαιοδοτικό όργανο, εφαρμόζοντας ενωσιακούς κανόνες και εκδίδοντας αποφάσεις εθνικού δικαστηρίου. Το δεδicasμένο των σχετικών αποφάσεων ισχύει και επιδρά έναντι των ιδιωτών (φυσικών ή νομικών προσώπων), σε κάθε περίπτωση, όμως, υπόκειται στους κανόνες και τις προϋποθέσεις που τίθενται από την εθνική δικονομική έννομη τάξη μιας και πρόκειται για αποφάσεις εθνικών δικαστηρίων.

ιδιότητας των Κανονισμών να εφαρμόζονται απευθείας, χωρίς ανάγκη θέσπισης συγκεκριμένων εκτελεστικών μέτρων, βλ. ΔΕΚ, 3.4.1968, *Molkerei*, 28/67, Συλλ. 1968 00211

²²⁴ Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 21.6.1974, *Reyners*, 2/74, Συλλ. 1974 00631, σκ. 24-27, για το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 49 ΣΛΕΕ σχετικά με την ελευθερία εγκατάστασης, ΔΕΚ, 14.12.1995, *Sanz de Lera* κ.ά.

²²⁵ Βλ. για την παραγωγή άμεσου αποτελέσματος της γενικής αρχής του αποτελεσματικού ελέγχου ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, ΔΕΚ, 15.5.1986, *Johnston*, 222/84, Συλλ. 1986 01651

²²⁶ Ως γνωστόν, το άμεσο αποτέλεσμα οδηγιών παράγεται υπό ειδικότερους και αυστηρότερους όρους, βλ. ΔΕΚ, 17.9.1996, *S. Antonio*, C-246/94, Συλλ. 1996 I-04373, σκ.17-20

²²⁷ Παπαγιάννης Δον., ό.π., σελ. 384

Όσον αφορά τις αποφάσεις που παράγονται από τα ίδια τα ενωσιακά δικαιοδοτικά όργανα και κατά πόσο αυτές δύνανται να επιφέρουν δεσμεύσεις σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, πρέπει να γίνει δεκτό πως η θέση του ιδιώτη επηρεάζεται ούτως ή άλλως μέσω του δεδिकाσμένου που αναπτύσσουν οι αποφάσεις των προαναφερθεισών περιπτώσεων. Είναι γεγονός, πως η θέση του ιδιώτη επηρεάζεται με την ισχύ του δεδिकाσμένου μιας απόφασης όπως στις παραπάνω περιπτώσεις. Για παράδειγμα, η αναγνωριστική απόφαση που εκδίδεται επί προσφυγής των άρθρων 258 ή 259 ΣΛΕΕ με την οποία γίνεται η αναγνώριση παράβασης ενός κράτους- μέλους μπορεί να αποτελέσει βάση ώστε ο ιδιώτης να προβεί σε έγερση αγωγής αποζημίωσης έναντι του παραβαίνοντος κράτους – μέλους. Ακόμη, στην περίπτωση μιας ακυρωτικής απόφασης, ο ιδιώτης μπορεί επικαλούμενος ενώπιον των εθνικών αρχών την ανυπαρξία της ενωσιακής πράξης που ακυρώθηκε, να ζητήσει την ανάκληση μιας ατομικής διοικητικής πράξης η οποία εκδόθηκε από εθνική αρχή έχοντας νομικό έρεισμα στην ενωσιακή πράξη και ήταν δυσμενής για τα δικαιώματα και τα συμφέροντά του. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι εμμέσως επηρεάζεται ο ιδιώτης από τις αποφάσεις του ενωσιακού δικαστή οι οποίες έχουν αντανakλαστικές συνέπειες σε αυτόν. Οι συνέπειες αυτές, όμως, δεν επέρχονται άμεσα από την ενωσιακή δικαιοδοτική κρίση αλλά διαπερνούν μέσω της εθνικής έννομης τάξης και τελούν υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπει το εσωτερικό δίκαιο.

Στο πλαίσιο της ενωσιακής έννομης τάξης, ελέγχοντας κανείς τα υπάρχοντα ένδικα μέσα αντιλαμβάνεται ότι δεν προβλέπεται περίπτωση παθητικής νομιμοποίησης ιδιώτη κατά συνέπεια δεν διαφαίνεται κάποιος κίνδυνος επιβολής υποχρεώσεων σε αυτόν. Είναι εμφανές ότι η ενωσιακή κρίση επικεντρώνεται στην έρευνα των υποχρεώσεων των δύο παραδοσιακών πόλων του δίκαιου, των δύο άλλων γωνιών του ισόπλευρου τριγώνου, δηλαδή των κρατών-μελών και των ενωσιακών οργάνων.

Παράλληλα, ακόμα και στην περίπτωση της -μετά την καινοτομία της Συνθήκης της Λισαβόνας- ενεργητικής νομιμοποίησης του ιδιώτη για την άσκηση της προσφυγής κατά παραλείψεως και της προσφυγής ακύρωσης υπό τις γνωστές προϋποθέσεις, εάν αυτές γίνουν αποδεκτές ή απορριφθούν δεν προβλέπεται καμία υποχρέωση ή εξαναγκασμός του ιδιώτη για την πραγμάτωση της

ουσιαστικής δικαστικής κρίσης. Η υποχρέωση συμμόρφωσης κατά τις διατάξεις της ΣΛΕΕ (άρθρο 266) αφορά και καταλαμβάνει αποκλειστικά τα ενωσιακά όργανα.

Επομένως, το δεδικασμένο που παράγουν οι ενωσιακές δικαστικές αποφάσεις εκφράζεται υπό την υπαγόρευση συγκεκριμένων υποχρεώσεων έναντι των ιδιωτών και πραγματοποιείται μέσω της έκδοσης καταψηφιστικών αποφάσεων. Το διατακτικό των καταψηφιστικών αυτών αποφάσεων υλοποιείται μέσω της επίσπευσης αναγκαστικής εκτέλεσης κατά αυτών των προσώπων υπό τους όρους των άρθρων 280 και 299 ΣΛΕΕ.

2.3.1. Καταψηφιστικές αποφάσεις έναντι ιδιωτών

Η βασική κατηγορία αποφάσεων του ενωσιακού δικαστή οι οποίες περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου και απευθύνονται άμεσα στους ιδιώτες, είναι αυτή που περιγράφεται στη διάταξη του άρθρου 261 ΣΛΕΕ.²²⁸ Στο άρθρο αυτό προβλέπεται η πλήρης δικαιοδοσία, δηλαδή, η νομιμοποίηση του ενωσιακού δικαστή, να προβεί στις προβλεπόμενες κυρώσεις. Έτσι καταλήγει ο δικαστής να είναι «εξουσιοδοτημένος», ανεξάρτητα από τον τυπικό έλεγχο μιας ενωσιακής πράξης, να προβεί σε κατάργηση, μείωση ή αύξηση προστίμων ή χρηματικών ποινών που έχουν επιβληθεί σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Για να πληρούνται οι προϋποθέσεις που τίθενται στο εν λόγω άρθρο είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός Κανονισμού, ο οποίος έχει εκδοθεί σύμφωνα με τα οριζόμενα στις Συνθήκες. Για παράδειγμα, τέτοιοι ενδεικτικοί του είδους Κανονισμοί είναι ο Καν. (ΕΟΚ) 11/60 του Συμβουλίου περί καταργήσεως των διακρίσεων στον τομέα των τιμών και όρων μεταφοράς, ο Καν. (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ²²⁹, ο Καν. (ΕΚ) 139/2004 του

²²⁸ Άρθρο 261 ΣΛΕΕ: «Οι κανονισμοί που εκδίδονται από κοινού από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, και από το Συμβούλιο, βάσει των Συνθηκών, δύνανται να χορηγούν στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης πλήρη δικαιοδοσία σχετικά με τις κυρώσεις που προβλέπουν.»

²²⁹ Άρθρο 31: «Έλεγχος από το Δικαστήριο Το Δικαστήριο διαθέτει πλήρη δικαιοδοσία για τον έλεγχο των αποφάσεων με τις οποίες η Επιτροπή επιβάλλει πρόστιμο ή χρηματική ποινή. Το Δικαστήριο δύναται να καταργεί, να μειώνει ή να επαυξάνει τα πρόστιμα ή τις χρηματικές ποινές που έχουν επιβληθεί.»

Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 2004, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων²³⁰, ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, για τα εξωχρηματιστηριακά παράγωγα, τους κεντρικούς αντισυμβαλλομένους και τα αρχεία καταγραφής συναλλαγών, στο άρθρο 69. Οι Κανονισμοί αυτοί έχουν, προφανώς άμεση ισχύ και προβλέπουν κυρώσεις που επιβάλλονται κατά κύριο λόγο σε νομικά πρόσωπα. Υπάρχει η πρόβλεψη για ορισμό ενωσιακών οργάνων, τα οποία είναι ειδικά επιφορτισμένα με το έργο της επίβλεψης και του ελέγχου της εφαρμογής των ουσιαστικών κανόνων που θέτουν οι Κανονισμοί στους αντίστοιχους τομείς της ενωσιακής δράσης. Στο πλαίσιο των ελεγκτικών αρμοδιοτήτων τους εντάσσεται και η επιβολή κυρώσεων στα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, πράγμα που αποτελεί φυσικό επακόλουθο όταν παραβιάζουν τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από τους Κανονισμούς. Η επιβολή κυρώσεων γίνεται μέσω της έκδοσης αποφάσεων, οι οποίες στρέφονται κατά των ιδιωτών. Κατά των αποφάσεων αυτών, οι ιδιώτες μπορούν να αμυνθούν έχοντας νομικό έρεισμα στη διάταξη του άρθρου 263 παρ. 4 ΣΛΕΕ.

Το άρθρο 261 ΣΛΕΕ δεν θεμελιώνει αυτοτελές ένδικο βοήθημα²³¹, αλλά διευρύνει επί της ουσίας τις εξουσίες του ενωσιακού δικαστή. Για την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας από τον ενωσιακό δικαστή, προαπαιτούμενο είναι η έγερση προσφυγής ακύρωσης, η οποία να πληροί τους όρους του παραδεκτού του άρθρου 263 ΣΛΕΕ²³². Ωστόσο, δεν απαιτείται η προηγούμενη διαπίστωση παρανομίας ούτε μερική ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξης. Οι πρώτες θέσεις της νομολογίας επί αυτού, βέβαια, ήταν διαφορετικές, καθώς η προηγούμενη διαπίστωση της παρανομίας της προσβαλλόμενης πράξης ήταν αναγκαία για την περαιτέρω άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας και της πιθανής μεταρρύθμισης του προστίμου.²³³ Ακόμα και αν η πράξη κατά της επιχείρησης

²³⁰ Άρθρο 16: «Έλεγχος του Δικαστηρίου Το Δικαστήριο αποφαινεται κατά πλήρη δικαιοδοσία βάσει του άρθρου 229 της συνθήκης επί των προσφυγών που ασκούνται κατά των αποφάσεων της Επιτροπής με τις οποίες καθορίζεται πρόστιμο ή χρηματική ποινή· δύναται δε να άρει, να μειώσει ή να αυξήσει το πρόστιμο ή τη χρηματική ποινή που έχει επιβληθεί.»

²³¹ Βλ. ΠΕΚ, 9.11.2004, T-252/03, FNICGV κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004 II-03795 σκ. 21-22

²³² Βλ. ΠΕΚ, 9.11.2004, T-252/03, FNICGV κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004 II-03795 σκ. 22-25

²³³ ²³³ Βλ. ΠΕΚ, 27.9.2006, Akzo Nobel NV, T-330/01, Συλλ. 2006 II-03389, σκ. 130

δεν υιοθετήθηκε κατά παράβαση νόμου, ο ενωσιακός δικαστής κρίνοντας βάσει όλων των περιστάσεων μπορεί να διαπιστώσει το δυσανάλογο του ποσού που επιβλήθηκε στην επιχείρηση και να μειώσει τη χρηματική ποινή. Για παράδειγμα, στην απόφαση T-29/05, *Delfina κατά Επιτροπής*, το ΓΔΕΕ διατηρώντας σε ισχύ την απόφαση επιβολής προστίμου στην προσφεύγουσα ιταλική εταιρία λόγω συμμετοχής σε παράνομη σύμπραξη, μείωσε το ύψος του ποσού λόγω συνδρομής ελαφρυντικών περιστάσεων ²³⁴. Ομοίως, στην απόφαση T-410/03, *Hoechst GmbH κατά Επιτροπής*, παρά το γεγονός ότι απορρίφθηκαν όλοι οι λόγοι ακύρωσης που προβλήθηκαν, το ΓΔΕΕ λαμβάνοντας υπόψη την προσβολή των αρχών της χρηστής διοίκησης και της ίσης μεταχείρισης δέχθηκε μείωση του προστίμου κατά 10 %. Κατά το ΓΔΕΕ, η προσβολή αυτών των αρχών συνιστά μεν διαδικαστική παρατυπία που δεν οδηγεί σε ακύρωση της προσβαλλόμενης ενωσιακής πράξης, αλλά δικαιολογεί τη μείωση του προστίμου²³⁵. Αντιστρόφως, βέβαια, ευνόητο είναι πως στην περίπτωση διαπίστωσης παρανομίας της απόφασης επιβολής προστίμου, εξετάζεται και η πιθανότητα μεταρρύθμισης καθ' οιονδήποτε τρόπο της χρηματικής κύρωσης ²³⁶. Πρακτικώς, λοιπόν ο ενωσιακός δικαστής υποκαθίσταται στο ρόλο του θεσμικού οργάνου που εξέδωσε την πράξη αναφορικά με το προσήκον ύψος του προστίμου. Είναι σε θέση να άρει, να μειώσει ή ακόμα και να αυξήσει το επιβληθέν ποσό συνεκτιμώντας περισσότερα στοιχεία, είτε αυτό ζητείται από τον προσφεύγοντα είτε προκύπτει έμμεσα από άλλα αιτήματα ή παρατηρήσεις επί του δικογράφου²³⁷.

Αξίζει να διευκρινιστεί πως η δυνατότητα αύξησης του ποσού της χρηματικής κύρωσης, η οποία ουσιαστικά συμπίπτει με δυνατότητα χειροτέρευσης της θέσης του προσφεύγοντα προβλέπεται στις σχετικές ρήτρες απονομής πλήρους δικαιοδοσίας στο σώμα των Κανονισμών. Η δυνατότητα αυτή χειροτέρευσης

²³⁴ Η αδυναμία της Επιτροπής να αποδείξει πως η προσφεύγουσα διαδραμάτισε ρόλο πρωτοστάτη στη λειτουργία των παράνομων συμπράξεων αποτελεί κατά το ΓΔΕΕ ελαφρυντική περίσταση και δικαιολογεί τη μείωση του τελικού προστίμου, βλ. ΠΕΚ, 8.9.2010, T-29/05, *Delfina SpA κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2010 II-04077 σκ. 437

²³⁵ Βλ. ΠΕΚ, 18.6.2008, T- 410/03, *Hoechst GmbH κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2008 II-00881 σκ. 581-583

²³⁶ Βλ. ΓΔ, 25.10.2011, T-348/08, *Aragonesas Industrias y Energía*, Συλλ.2011 II-07583σκ.300, ΠΕΚ, 27.9.2006, T-59/02, *Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής*, Συλλογή 2006, σ. II-3627, σκ. 443

²³⁷ Βλ. ΠΕΚ, 1.4.1993, T-65/89, *BPB Industries και British Gypsum κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1993 II-00389 σκ. 162

της θέσης του προσφεύγοντα είναι μεν πρωτότυπη, αλλά κυρίως ενδεικτική των διευρυμένων εξουσιών του ενωσιακού δικαστή που κρίνει υπό αυτούς τους όρους²³⁸. Εύστοχα έχει παρατηρηθεί πως θα πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με μία πιθανή παραβίαση των δικαιωμάτων άμυνας. Πιο συγκεκριμένα, όπως κρίθηκε στην απόφαση *JFE Engineering κατά Επιτροπής*, σε περίπτωση που η παρανομία χρηματικής κύρωσης έγκειται στην παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης²³⁹, προκειμένου να εξαλειφθεί η διακριτική μεταχείριση και να επέλθει η δέουσα ισορροπία, ο ενωσιακός δικαστής οφείλει να προβεί είτε σε αύξηση των ποσών προστίμων που είναι χαμηλότερα είτε σε μείωση του υψηλού προστίμου. Ο ενωσιακός δικαστής, παρά την εξουσία που έχει να κρίνει προς αύξηση των ποσών, επέλεξε να προβεί σε μείωση των υψηλότερων ποσών. Δε μπορούσε να γίνει δεκτή μια αναπροσαρμογή των ποσών προς τα άνω, καθώς δεν υπήρξε σχετικό αίτημα της Επιτροπής, με αποτέλεσμα οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις να μην έχουν εκθέσει τις απόψεις τους επί της σκοπιμότητας μιας πιθανής αύξησης ή άλλους παράγοντες που θα επηρέαζαν το ύψος του προστίμου.

Συνοψίζοντας, ο ενωσιακός δικαστής που κρίνει υπό τους όρους της πλήρους δικαιοδοσίας μπορεί να καταλήξει στην έκδοση απόφασης που επιβάλλει χρηματική υποχρέωση σε νομικό ή φυσικό πρόσωπο, το οποίο δεσμεύεται από το δεδicasμένο της απόφασης και οφείλει να καταβάλει το επιδικασθέν ποσό.

Μια ακόμη περίπτωση στην οποία ο ιδιώτης δύναται να καταλαμβάνεται από δεδicasμένο δικαστικής ενωσιακής απόφασης είναι στην περίπτωση της ρήτρας διαιτησίας κατ' άρθρο 272 ΣΛΕΕ. Έτσι, όταν ο Δικαστής κρίνει βάσει ρήτρας διαιτησίας που περιέχεται σε σύμβαση καταρτισμένη από την Ένωση ή για λογαριασμό της δύναται να εκδώσει απόφαση που καταδικάζει τον ιδιώτη,

²³⁸ Βλ. ΠΕΚ, 29.4.2004, T-236/01 - Tokai Carbon κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004 II-01181, σκ. 113, όπου το Δικαστήριο επέβαλε αύξηση του προστίμου στις προσφεύγουσες εταιρίες

²³⁹ Άνιση μεταχείριση μπορεί να επέλθει, εφόσον η Επιτροπή κατά τον καθορισμό του ποσού προστίμου σε επιχειρήσεις συμμετέχουσες στην ίδια απαγορευμένη σύμπραξη/εναρμονισμένη πρακτική παραβίαση των κανόνων του ανταγωνισμού μεταχειρίζεται κατά πανομοιότυπο τρόπο διαφορετικές καταστάσεις είτε ίδιες καταστάσεις με διαφοροποιημένο τρόπο, βλ. ΠΕΚ, 8.7.2004, T-67/00, *JFE Engineering κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2004 II-02501

αντισυμβαλλόμενο της Ένωσης, σε καταβολή συγκεκριμένου ποσού λόγω πλημμελούς εκτέλεσης της σύμβασης²⁴⁰.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω ο ιδιώτης, είτε φυσικό είτε νομικό πρόσωπο, δεσμεύεται από το δεδικασμένο που παράγουν οι προαναφερθείσες αποφάσεις, αυτό γίνεται πιο έντονα αντιληπτό, στις περιπτώσεις «αφερεγγυότητας» του ιδιώτη, δηλαδή όταν ο υπόχρεος δεν προβεί στην καταβολή του ποσού. Αν δυστροπήσει, τότε η ισχύς του δεδικασμένου με το οποίο περιβάλλεται η καταψηφιστική απόφαση απαιτεί την ενεργοποίηση της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης, κατά τους όρους των άρθρων 280 και 299 ΣΛΕΕ.

2.3.2. Αναγκαστική εκτέλεση κατά ιδιωτών

Η αναγκαστική εκτέλεση των καταψηφιστικών αποφάσεων που στρέφονται κατά ιδιωτών είναι μια ξεκάθαρη διαδικασία εν αντιθέσει με την αντίστοιχη διαδικασία που ακολουθείται στις καταψηφιστικές αποφάσεις οι οποίες στρέφονται κατά των κρατών- μελών ή των ενωσιακών οργάνων. Οι αποφάσεις που επιβάλλουν χρηματική υποχρέωση σε νομικά ή φυσικά πρόσωπα είναι εκτελεστές με συνδυασμό των άρθρων 280 και 299 ΣΛΕΕ προκύπτει ότι οι δικαστικές αποφάσεις επιβολής χρηματικής παροχής ή ακόμα και υποχρέωσης προς πράξη ή παράλειψη εις βάρος ιδιώτη είναι από τη φύση τους δεκτικές εκτελέσεως και αποτελούν εκτελεστούς τίτλους, οι οποίοι αποτελούν το εναρκτήριο λάκτισμα για τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης.

Θεωρώντας πως οι καταψηφιστικές αποφάσεις των ενωσιακών δικαιοδοτικών οργάνων είναι εκτελεστές από τη στιγμή της έκδοσης τους²⁴¹ και με δεδομένη την απουσία της έννοιας της τελεσιδικίας (εν αντιθέσει με το εθνικό δίκαιο),

²⁴⁰ Βλ. ΓΔ, 7.10.2010, T-136/09 - Επιτροπή κατά Benjamin Gal-Or, Συλλ. 2010 II-00221, όπου υποχρεώθηκε ο εναγόμενος στην καταβολή των προκαταβληθέντων από την Επιτροπή και τόκων υπερημερίας λόγω μη τήρησης των όρων σύμβασης χρηματοδοτικής συνδρομής.

²⁴¹ Εννοείται πάντοτε με την επιφύλαξη αίτησης αναστολής εκτέλεσης, όπως ορίζουν τα σχετικά άρθρα. Σε περίπτωση που γίνει δεκτή αναστολή εκτέλεσης μιας δικαστικής απόφασης, αναστέλλεται και η ισχύς δεδικασμένου, που αυτή φέρει. π.χ. μέχρι την οριστική κρίση επί αιτήσεως αναιρέσεως ή τριτανακοπής.

είναι δυνατή η εκκίνηση της αναγκαστικής εκτέλεσης με την ύπαρξη του εκτελεστού τίτλου και την συνακόλουθη περιαφή του εκτελεστήριου τύπου.

Αρχικά, για να ενεργοποιηθεί η διαδικασία απαιτείται να μην καταβληθούν τα επιδικασθέντα ποσά. Διενεργείται αποκλειστικά εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βάσει των διαδικαστικών διατάξεων που ορίζονται στο εθνικό δίκαιο, όπου θα λάβει χώρα η εκτέλεση. Τονίζεται, ωστόσο, πως είναι δυνατή η επίσπευση αναγκαστικής εκτέλεσης δυνάμει εκτελεστών τίτλων εκδιδόμενων από το ενωσιακό δικαιοδοτικό όργανο και εναντίον προσώπων που έχουν την κατοικία ή την έδρα τους σε τρίτες χώρες. Σε μία τέτοια περίπτωση όμως εφαρμόζονται κανόνες δημοσίου διεθνούς δικαίου²⁴².

Η Ένωση δεν διαθέτει δικό της μηχανισμό καταναγκασμού ούτε όργανα εκτέλεσης, αλλά ακόμα και οι κανόνες δικονομικής υφής βρίσκονται διασπαρμένοι σε διάφορα νομοθετήματα, ο ενωσιακός νομοθέτης αναλαμβάνει την πλήρωση των ατελειών με την παραπομπή στο δίκαιο του εκάστοτε κράτους- μέλους όπου θα επισπευθεί η αναγκαστική εκτέλεση κατά του δυστροπούντος οφειλέτη. Έτσι το άρθρο 299 ΣΛΕΕ αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση νομοθετικής παραπομπής²⁴³ ενώ η διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης των καταψηφιστικών αποφάσεων ακολουθεί τα όσα ορίζουν οι σχετικές διατάξεις των εθνικών δικονομικών δικαίων. Επιπλέον, προβλέπεται ένα προπαρασκευαστικό στάδιο, το οποίο προηγείται της κύριας διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης και ένα επόμενο στάδιο, που αφορά την περαιτέρω διαδικασία. Τα αρμόδια όργανα προς επίσπευση τόσο του προκαταρκτικού σταδίου όσο και της κύριας διαδικασίας της εκτέλεσης καθορίζονται από έκαστο το κράτος - μέλος και γνωστοποιούνται στην Επιτροπή και το ΔΕΕ.

²⁴² Βλ. Παπαντώνη Μ., στο συλλογικό έργο Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, κατ' άρθρο ερμηνεία, όπ.π., σελ.1245, όπου αναφέρεται για την εφαρμογή των κανόνων δημοσίου δικαίου η απόφαση «Lotus», 7.9.1927, Γαλλία κατά Τουρκίας

²⁴³ Για ανάλυση βλ. Χριστιανός Β., Η δυναμική των σχέσεων δικαστή και νομοθέτη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Εκδ. Αντ.Ν.Σάκουλα, 2005, σελ.77. Άλλη περίπτωση νομοθετικής παραπομπής αποτελεί η νομοθετική ρύθμιση του για την εκπροσώπηση και παράσταση των διαδίκων της κύριας δίκης στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής

2.3.2.1. Προκαταρκτικό στάδιο

Αρχικά, επισημαίνεται πως από τη στιγμή που η καταψηφιστική ενωσιακή απόφαση αποτελεί με την δημοσίευσή της εκτελεστό τίτλο, δεν απαιτείται κάποια περαιτέρω παρέμβαση της εθνικής αρχής. Δεν χρειάζεται, δηλαδή, να κηρυχθεί εκτελεστή αφού δεν πρόκειται για αλλοδαπή απόφαση²⁴⁴. Το πρώτο διαδικαστικό βήμα αποτελεί ένας τυπικός έλεγχος γνησιότητας του εκτελεστού τίτλου, ύστερα από αίτηση του ενεργητικώς νομιμοποιούμενου προς εκτέλεση. Ελέγχεται, δηλαδή, ως προς την εξωτερική νομιμότητα αποκλειστικά και διασταυρώνεται η ύπαρξη τυπικών στοιχείων όπως για παράδειγμα εάν υπάρχουν οι απαιτούμενες σφραγίδες και υπογραφές του Δικαστηρίου. Στη συνέχεια, ακολουθεί η περιαφή του εκτελεστηρίου τύπου από την αρμόδια εθνική αρχή, ίδια ή διαφορετική από εκείνη που προέβη στην πιστοποίηση του τίτλου, ανάλογα με τις εκάστοτε εθνικές προβλέψεις. Εάν παρουσιαστούν κωλύματα κατά το προπαρασκευαστικό στάδιο και εμποδίζεται η περιαφή του εκτελεστηρίου τύπου και περαιτέρω η συνέχιση της κύριας διαδικασίας εκτέλεσης, οι ενδιαφερόμενοι νομιμοποιούνται να στραφούν ενώπιον εθνικών δικαστηρίων για την προστασία των δικαιωμάτων τους. Εάν εθνικό δικαιοδοτικό όργανο κατά την εκδίκαση σχετικού ενδίκου βοηθήματος αμφιβάλλει για το κύρος του τίτλου του ενωσιακού δικαιοδοτικού οργάνου, δηλαδή ενωσιακής πράξης κατ' ουσία απαιτείται η προδικαστική παραπομπή στο Δικαστήριο βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

2.3.2.2. Κύρια διαδικασία εκτέλεσης.

Αφού γίνει περιαφή του εκτελεστηρίου τύπου, ακολουθούνται οι ενέργειες που ορίζει η εθνική δικονομία για όλη την εξέλιξη της αναγκαστικής εκτέλεσης. Σύμφωνα με το άρθρο 299 ΣΛΕΕ εδ. γ', ο ενδιαφερόμενος απευθύνεται απ' ευθείας στην αρμόδια εθνική αρχή. Βάσει του εδ. δ' του άρθρου 299 ΣΛΕΕ για τον έλεγχο της νομιμότητας των μέτρων εκτέλεσης, την κανονικότητα των

²⁴⁴ Προφανές είναι πως για την Ελλάδα θα ισχύσουν αποκλειστικώς οι σχετικές διατάξεις του ΚΠολΔ, παραμερίζοντας διατάξεις που πιθανόν δεν έχουν εφαρμογή, όπως το άρθρο 905 και 323 ΚΠολΔ, που κάνει λόγο για αποφάσεις αλλοδαπών δικαστηρίων

διαφόρων σταδίων, όπως και για όλα τα παρεμπόπτοντα ζητήματα που ενδέχεται να ανακύψουν και δε θίγουν την ουσιαστική αξίωση που ενσωματώνεται στην απόφαση επιλαμβάνονται τα εθνικά δικαστήρια.

Στη αρμοδιότητα του ενωσιακού δικαστή εμπίπτει η κρίση επί αναστολής της διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης. Αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο που κρίνει σχετικώς είναι το ενωσιακό δικαστήριο που εξέδωσε τον εκτελεστό τίτλο, είτε πρόκειται για το Γενικό Δικαστήριο είτε για το Δικαστήριο. Η διαδικασία αναστολής ακολουθεί όσα ορίζονται στους Κανονισμούς Διαδικασίας σχετικά με τις αιτήσεις αναστολής που εκδικάζονται κατά τη διαδικασία των προσωρινών μέτρων (άρθρο 165 ΚανΔιαδΔΕΕ).

Επομένως, πέρα από το αμιγώς διαδικαστικό πλαίσιο, η διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης αποτελεί μία σύζευξη και μια συνύπαρξη των ενωσιακών και εθνικών οργάνων. Ωστόσο, είναι σαφές ότι ο ρόλος των εθνικών οργάνων είναι κάπως υποβαθμισμένος καθώς αρκούνται σε ένα τυπικό έλεγχο του τίτλου η κρίση για την ίδια την απαίτηση ανήκει αποκλειστικώς στο αρμόδιο ενωσιακό όργανο. Εξάλλου, η διαδικασία στη συντριπτική της πλειοψηφία των περιπτώσεων στρέφεται κατά επιχειρήσεων (συνήθως παραβιάζουν κανόνες του ανταγωνισμού).

Τέλος, υπενθυμίζεται ότι η διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης που στρέφεται κατά ιδιωτών προς εκπλήρωση του δεδicasμένου καταψηφιστικών αποφάσεων διαφέρει προφανώς από την περίπτωση που η εκτέλεση επίκειται κατά την ίδια της Ένωσης. Κι αυτό, γιατί είναι το πλέον λυσιτελές μέσο για το σεβασμό της οριστικής ενωσιακής δικαιοδοτικής κρίσης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Καταληκτικά, μέσω της παρούσας μελέτης επιδιώχθηκε η αποσαφήνιση των ορίων μέσα στα οποία κινείται το δεδικασμένο που φέρουν οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Στη συνέχεια, αναζητήθηκαν οι συνέπειες που αυτό (το δεδικασμένο) φέρει στις έννομες σχέσεις που τέθηκαν υπό την κρίση του Δικαστηρίου. Είναι εμφανές, ότι οι αποφάσεις του ΔΕΕ δεν περιορίζονται στα στενά όρια της επίλυσης των υποθέσεων που εισάγονται ενώπιόν του. Οι αποφάσεις του περιβάλλονται με ισχύ δεδικασμένου, διαφυλάσσουν και αναπτύσσουν το κανονιστικό περιεχόμενο του ενωσιακού δικαίου. Τυχόν διαφορετική αντιμετώπιση των αποφάσεων του ΔΕΕ αφενός, θα αποδυνάμωνε την αυθεντία του Δικαστηρίου, αφετέρου θα υπέσκαπτε την κατοχυρωμένη αρχή, της ασφάλειας δικαίου.

Έτσι, λοιπόν, έγινε μια διμερής διάκριση στην παρούσα εργασία, κατά τον συνήθη διαχωρισμό, ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη, ανάμεσα στα όρια και τις συνέπειες. Σε μια πρώτη, θεωρητική προσέγγιση αναλύθηκε η έννοια της αρχής του δεδικασμένου, αποσαφηνίστηκαν οι πτυχές που καλύπτουν αυτή τη νομική έννοια, έγινε σύνδεση με όρους και αρχές που συχνά συγχέονται και με άλλες με τις οποίες βρίσκεται σε πλήρη αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση. Με τον τρόπο αυτό έγινε δυνατή η συγκεκριμενοποίηση του «στόχου» προς τον οποίο σημαδεύει η παρούσα. Επιπλέον, επιχειρήθηκε η αρχή του δεδικασμένου να πάψει να αποτελεί μια απρόσωπη νομική έννοια και να μετουσιωθεί κατά αυτόν τον τρόπο σε έναν εύπλαστο όρο, ο οποίος θα περικλείει όλο του το νόημα.

Στον αντίποδα της ερμηνευτικής και θεωρητικής προσέγγισης και ανάλυσης του όρου του δεδικασμένου, έγινε προσπάθεια ώστε να καταστούν εμφανείς και σαφείς οι συνέπειες που αυτό επιφέρει. Μέσω της δειγματοληπτικής έρευνας της πλούσιας και εκτενούς νομολογίας των ευρωπαϊκών δικαιοδοτικών οργάνων, στοχεύθηκε η ανεύρεση, η διάκριση και εν τέλει η ανάλυση των συνεπειών που επέρχονται με την έκδοση μιας απόφασης και τον εξοπλισμό αυτής με ισχύ δεδικασμένου.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος το οποίο τιτλοφορείται «τα όρια του δεδικασμένου» αναλύθηκε η έννοια της αρχής του δεδικασμένου και η θέση που αυτή «απολαμβάνει» στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Έτσι, έγινε ο συσχετισμός του δεδικασμένου με τις εγγενείς έννοιες της δεσμευτικότητας και της εκτελεστότητας των αποφάσεων με τις οποίες αλληλοσυμπληρώνεται. Περαιτέρω, κατά την εξέταση της θέσης του δεδικασμένου και το νόημα που περικλείει η έννοια του στην ευρωπαϊκή διάσταση, έγινε διαχωρισμός με την αρχή της προηγούμενης δεσμευτικής απόφασης, όπως αυτή ορίζεται και ισχύει σε διάφορες έννομες τάξεις. Απαραίτητη και απολύτως λογική προϋπόθεση για όποιον καταπιάνεται με το ζήτημα του δεδικασμένου είναι ο έλεγχος του σε σχέση με την αρχή της ασφάλειας δικαίου. Η αρχή της ασφάλειας δικαίου στηρίζεται στην ανάγκη απόδοσης δικαιοσύνης χωρίς εκπλήξεις και αποσκοπεί στην αποφυγή διαιώνισης των δικών.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε διάκριση με το δεδικασμένο που παράγουν οι αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων και το ζήτημα που γεννάται όταν αυτές αντιτίθενται στις διατάξεις του ενωσιακού δικαίου σε σχέση με το δεδικασμένο που παράγουν οι αποφάσεις των ίδιων των ευρωπαϊκών δικαιοδοτικών οργάνων. Τέλος, επισημάνθηκαν οι περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες παρακάμπτεται ή και αμφισβητείται το δεδικασμένο που αναπτύσσουν οι ενωσιακές αποφάσεις.

Στο δεύτερο και μεγαλύτερο μέρος της παρούσας μέσω μιας νέας, επιμέρους τριμερούς διάκρισης επιχειρήθηκε η ανάδειξη των συνεπειών που φέρει η περιβολή μιας απόφασης με ισχύ δεδικασμένου. Ο τριμερής αυτός χωρισμός έγινε βάσει των προβλεπόμενων ενδίκων βοηθημάτων του ενωσιακού δικαίου και των αποφάσεων που εκδίδονται επ' αυτών. Οι αποφάσεις αυτές όταν εξοπλίζονται με ισχύ δεδικασμένου έχουν διακριτές συνέπειες απέναντι στα υποκείμενα του ενωσιακού δικαίου. Τα υποκείμενα του ενωσιακού δικαίου και οι συνέπειες που επέρχονται σε αυτά μέσω των αποφάσεων είναι οι πυλώνες στους οποίους στηρίζεται το δεύτερο μέρος της μελέτης. Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, δεν είναι εφικτή μία ισομερής τριμερής διάκριση. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, πρώτα εξετάστηκαν οι συνέπειες που επιφέρει το δεδικασμένο των ενωσιακών αποφάσεων έναντι των κρατών – μελών, στη συνέχεια έναντι των ενωσιακών οργάνων και τέλος έναντι των φυσικών και νομικών προσώπων.

Πιο συγκεκριμένα, με την εκφορά της ενωσιακής δικαιοδοτικής κρίσης, ενεργοποιούνται άρθρα του πρωτογενούς δικαίου, που ορίζουν τον τρόπο δράσης κρατών – μελών και οργάνων. Έτσι, η «περιβολή» μιας απόφασης που διαπιστώνει την παράβαση ενός κράτους- μέλους με ισχύ δεδικασμένου θέτει σε λειτουργία την παρ. 1 του άρθρου 260 ΣΛΕΕ και υποχρεώνει το κράτος- μέλος να εξαλείψει καταλλήλως την παράβαση. Αντίστοιχα, στην περίπτωση μίας ακυρωτικής απόφασης ή μιας αναγνωριστικής της παραλείψεως απόφασης κινείται η διαδικασία του άρθρου 266 ΣΛΕΕ με τη λήψη μέτρων προς την αποκατάσταση της ενωσιακής νομιμότητας.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην περίπτωση της προδικαστικής παραπομπής. Η απόφαση επί προδικαστικής παραπομπής είτε επί ερμηνείας είτε επί κύρους δεν παράγει σε κάθε περίπτωση δεδικασμένο, ενώ δεν υφίσταται πρόβλεψη εντός των Συνθηκών για τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτές τις αποφάσεις. Ωστόσο, η νομολογία προδιαγράφει ευκρινώς το πλέγμα- απόρροια της δεσμευτικής ισχύος- των αναγκαίων δράσεων για τα εθνικά και θεσμικά όργανα, ύστερα από την έκδοση προδικαστικών αποφάσεων.

Ακόμα, το δεδικασμένο που απορρέει από καταψηφιστική κατά της Ένωσης απόφαση μπορεί να θέσει σε λειτουργία το μηχανισμό αναγκαστικής εκτέλεσης της απόφασης. Όρια στο ενδεχόμενο αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της Ένωσης τίθενται από το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου υπ' αριθμόν 7 περί προνομίων και ασυλιών.

Στην περίπτωση των ευθείων προσφυγών, του άμεσου ελέγχου κρατών - μελών και θεσμικών οργάνων, διακρίνεται μία αυστηρότερη όψη του δεδικασμένου, καθώς οι αποδέκτες του, είτε κράτη - μέλη είτε θεσμικά όργανα οφείλουν να προχωρήσουν στην εκπλήρωση μιας δέσμης ενεργειών, προκειμένου να συμμορφωθούν απόλυτα προς όσα ορίζει η αντίστοιχη απόφαση. Πρόκειται για υποχρεώσεις εκ των Συνθηκών, οι οποίες πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα. Το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που καταλείπεται στους αποδέκτες - υποκείμενα του δεδικασμένου οριοθετείται από τη βούληση του ενωσιακού δικαστή.

Τέλος, φυσικά ή νομικά πρόσωπα καταλαμβάνονται με ισχύ δεδικασμένου απόφασης του ΔΕΕ, όταν το τελευταίο δικάζει με πλήρη δικαιοδοσία στο

πλαίσιο των απονεμημένων από τη Συνθήκη αρμοδιοτήτων του ή βάσει ρήτρας παρέκτασης δικαιοδοσίας, που περιέχεται σε συμβάσεις που συνάπτει η Ένωση.

Καταληκτικώς, υπενθυμίζεται ότι το δεδικασμένο, αποτελεί μια έννοια των εθνικών δικονομικών δικαίων, η οποία μεταγγίζεται και στην ενωσιακή έννομη τάξη παρά την απουσία κάποιας διάταξης ή της διατύπωσης ενός σαφούς ορισμού. Τα αποτελέσματα που αυτό φέρει γίνονται αντιληπτά μέσω της έρευνας της νομολογίας μέσω της οποίας εξειδικεύονται και επεκτείνονται οι διατάξεις των Συνθηκών. Τελικώς, το δεδικασμένο αποδεικνύεται συστατικό στοιχείο μιας δικαστικής απόφασης και εντός ενωσιακού γίνεσθαι και εξακολουθεί εντός αυτού να υπηρετεί τις απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου και της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, αρχές που αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του «ιδιόρρυθμου» δικαιοδοτικού συστήματος της Ένωσης και του επιτρέπουν την προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και την περαιτέρω εξέλιξη του στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Άλλωστε, το δεδικασμένο ως έννοια βρίσκεται σε πλήρη συνάρτηση με τη δράση και τη λειτουργία του ίδιου του Δικαστηρίου, το οποίο ανταποκρίνεται με επιτυχία μέχρι στιγμής στο δύσκολο ρόλο που του έχει ανατεθεί και έχει αναδειχθεί σε αληθινό κινητήρα και γρανάζι της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Χαράζοντας νομολογιακούς δρόμους τόσο για την κάλυψη των κενών όσο και για την επίλυση των διαφορών που ανακύπτουν εντός της δικαιοδοσίας του έχει μεταβληθεί στο κυρίαρχο ενωσιακό «ενοποιητικό όργανο». Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, πως μέσω της ερμηνείας που επιδιώκει συμβάλλει στην εκπλήρωση των ενωσιακών σκοπών και στη λειτουργικότητα του ενωσιακού συστήματος. Είναι, τέλος, γεγονός πως η ανάγκη αλλά και στόχος ταυτόχρονα της ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου προς την οποία συμβάλλει και η περιβολή των αποφάσεων με ισχύ δεδικασμένου ικανοποιείται διαμέσου του ΔΕΕ, πράγμα που συμβάλλει στην «επικαιροποίηση» και τη σταθερότητα του ενωσιακού δικαίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκουλούσης, Κρεμλής, Παπαγιαννίδης, Παππάς, Φραγκάκης, Χριστογιαννόπουλος, *Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την ΕΕ και της Συνθήκης για την ίδρυση της ΕΚ*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005
- Δαγτόγλου Πρόδρομος, *Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο*, Εκδ. Σάκκουλα Α.Ε., 2012
- Καλαβρός, Γρηγόριος-Ευάγγελος, Γεωργόπουλος Θεόδωρος, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικό Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010
- Καρύδης Γεώργιος, *Παράνομες κρατικές ενισχύσεις και έννομη προστασία των ενδιαφερομένων τρίτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013
- Κανελλόπουλος Παναγιώτης, *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδ. Σάκκουλας, 2010
- Κεραμεύς Κωνσταντίνος, *Αστικό Δικονομικό Δίκαιο Γενικό Μέρος*, Σάκκουλας, 1986
- Κονδύλης Διονύσιος, *Το Δεδικασμένο κατά τον ΚΠολΔ*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007
- Νίκας Νικόλαος, *Πολιτική Δικονομία ΙΙ*, Εκδ. Σάκκουλας, 2005
- Παπαγιάννης Δονάτος, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2011
- Περάκης Μανώλης, *Τα δικαιοδοτικά όρια του ΔΕΚ υπό ευρωπαϊκή διακυβέρνηση*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009
- Σαχπεκίδου Ευγενία, *Ευρωπαϊκό δίκαιο*, Εκδ. Σάκκουλας, 2013
- Σκουρής Βασίλειος, *Ερμηνεία Συνθηκών για την ΕΕ και την ΕΚ* Σάκκουλας, 2003
- Χριστιανός Βασίλειος, *Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- Χριστιανός Βασίλειος, *Οι μεταστροφές της νομολογίας του ΔΕΚ*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1998
- Χριστιανός Βασίλειος, *Μετεξελίξεις της προσφυγής λόγω παραβάσεως στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010
- Χριστιανός Β. (επιμέλεια) (Συλλογικό έργο: Αγραπίδη Β., Αναγνωστοπούλου Δ., Αυγερινός Γ., Γαϊτενίδης Ν., Γρύλλος Γ., Κοροβέση Σ., Κουσκουνά Μ., Κρητικός Μ., Κώτσηρας Γ., Μαλαματάρης

- Χρ., Μαντά Α., Μεταξάς Α., Μηλιώνης Ν., Μουρνιανάκης Γ., Νάτσινας Ι., Παλιού Ε., Παπαδοπούλου Ρ.-Ε., Μενγκ-Παπαντώνη Μ., Περάκης Μ., Ρηγάκου Σ., Ροδόπουλος Μ., Σκουλίκης Α., Τσιώνα Α., Φαραντούρης Ν.) *Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- Χρυσανθάκης, *Το "δεδικασμένο" της ακυρωτικής αποφάσεως του Συμβουλίου της Επικρατείας*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991
 - Lenaerts Koen, Maselis Ignace, Gutman Kathleen, *EU procedural law*, OUP, 2014

Άρθρα

- Πρεβεδούρου Ευγενία, *Η αρχή του δεδικασμένου των αποφάσεων εθνικών δικαστηρίων και η αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου*
- Χριστιανός Βασίλειος, *Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων του ΔΕΚ και του ΠΕΚ*, ΕΛΛΔ, 1998
- NGroussot Xavier & MinsennTimo, *Res judicata in the Court of Justice Case-Law: Balancing Legal Certainty with Legality?*, European Constitutional Law Review, 3/2007
- Nourissat Cyril, *L'autorité de la chose jugée des décisions de la CJCE*, Procédures n° 8-9, Aout 2007, Etude 20
- Papadopoulou Rebecca – Emanuela, *Souveraineté et surveillance dans le cadre de la Communauté européenne ou comment concilier deux exigences contradictoires*, Annuaire français de droit international, volume 51, 2005

Ιστότοποι

- www.eur-lex.europa.eu
- www.curia.europa.eu
- www.prevedourou.gr
- www.europarl.europa.eu
- <http://europedia.moussis.eu>
- www.kostasbeys.gr